

BİLİM ve SANAT 94

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

ARALIK 1988

(KDV Dahil) 2000 TL.

tarafından
TÜSTAV'a
bağışlanmıştır

İNSAN HAKLARI

TÜSTAV

DEMOKRASİ İÇİN ULUSAL ANLAŞMA

BİLİM ve SANAT

Bu sayımızla 8. yılımızı tamamladık.
9. yıla adım atıyoruz...

Her cildin, her sayının, her yazının bilimsel ve kültürel birikimlerimize katkılarını okuyucularımızla, yazarlarımıza,

çalışanlarımıza, çizimini, dizgisini ve baskısını yapan, tüm emeği geçenlerle paylaşmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Bilim ve Sanat'ı bu sayısından itibaren kitapçılarından edinebilirsiniz.

Bilim ve Sanat'a abone olmanız, Bilim ve Sanat'in her sayısını zamsız (1.000 TL.) okumanızı sağlayacaktır.

• Yıllık abone : 12.000 TL.

• Altı aylık : 7.000 TL.

• Yurtdışı : 40 DM veya karşılığı

Bilim ve Sanat'a abone olabilmek için yurt içindeki okuyucularımızın Posta Çeki hesabımıza (Bilim ve Sanat Dergisi: 125 26-1 Ankara) abone karşılığını yatırmaları ve açık adreslerini bildirmeleri yeterlidir.

Yurtdışı abonelerimiz abone karşılığını, banka (döviz) hesap

numaralarımızdan birisine yatırıp, açık adreslerini bize bildirmelidirler.

BİLSAN A.Ş.

Akbank Kızılay Şubesi-Ankara

Hesap No: 6778

İş Bankası Kızılay Şubesi-Ankara

Hesap No: 1935

Yurtdışından Bilim ve Sanat'a abone olan her okuyucumuza, kendi seçeceği (ederi 7.500 TL'yi geçmeyen) bir kitabı armağan edeceğiz.

Yeni adresimiz ve yeni telefonumuz:

G.M.K. Bulvarı Onur İşhanı
7. Kat. No: 170
Kızılay-Ankara
Tel: 125 52 02

BİLİM ve SANAT

Sahibi
BİLSAN Basım - Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş. Adına:
İLHAN ALKAN

Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı
GÜNEY GÖNENC

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
ÖZER ESMER

DEMOKRASİ İÇİN ULUSAL ANLAŞMA
Varlık Özmenek

SINIFLAR KONUSU
Melih Cevdet Anday

İNSAN NASIL İNSAN OLUR?
Dr. Erdal ATABEK

40. YILDÖNÜMÜNDE EVRENSEL BİLDİRGENİN ANLAMI
Muzaffer Sencer

YAŞAM HAKKI, KİŞİ DOKUNULMAZLIĞI VE
YARGILAMALAR

Halit Çelenk

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİ VE MEMURLAR

Musa Özdemir

SİYASAL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER
Zafer Bilgili

HAK VE ÖZGÜRLÜK SORUNUNUZ MU VAR
Akın Birdal

SİYASAL SOYKIRIM
Reha İsvan

Prof. Dr. Erzan Erzurumluoğlu:
"ADALET KAVRAMININ ÜÇ TEMEL ÖGESİ: SAV, SAVUNMA
YARGIDIR"

Söyleşi: Bilim ve Sanat

ARZEDEYİM EFENDİM
Sinan Korkut

KÖTÜ TÜRKÜ
Özdemir İnce

YENİ YILMAZ GÜNEY
Mahmut T. Öngören

1989 BÜTCESİ NE VAAT EDİYOR?
Oğuz Oyan-Sinan Sönmez (Söyleşi: Taner Gürel)

OKUYUCULARIMIZDAN

GREV HAKKI
Cahit Talas

HEKİMLERDEN ÇALIŞMA KOŞULLARINA TEPKİ ("BEYAZ
YÜRÜYÜŞ")

Ata Soyer

KOOPERATİFLERDE BİRLEŞMEK ÜZERİNE
Nedim Tarhan

AMERİKAN NÜKLEER STRATEJİSİ: NÜKLEER MANTIĞIN
ÖLÜMCÜL SERÜVENİ

Haluk Gerger

KAN YAPAN HORMONLAR
Sabahattin Öğün-Aysun Umay

YEREL YÖNETİMLERE DOĞRU
Ömer Kuleli

KARADENİZ'DE BULUNAN VARİLLERDEN KİRLENME
VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Av. Özden N. Sav

ÇİZGİLERİYLE: Nezih Danyal, Hatay Dumluşınar

FOTOĞRAFLARIYLA: Ahmet Bülent

KAPAK: İbrahim Çiftçioğlu (Karşı Duvar Dibinde Albümünden)

Demokrasi İçin Ulusal Anlaşma

Varlık Özmenek

Yüzyıllarla ifade edilebilecek köklü siyasal birliğiyle, ulusal kurtuluş ve bağımsızlık savaşının çağdaş ve demokratik kazanımlarıyla tarihsel gelişme ivmesi kazanan ve böylece tarihinin en anlamlı dönüşümünü gerçekleştiren ülkemiz ve halkımız, içinde bulunduğu dönemde en lâyık olduğu siyasal konumdan belki de en uzak noktadır.

Yüzyılların deneylerine ve birimlerine sahip ülkemizin ve halkın en lâyık olduğu siyasal konum tartışmasız demokrasıdır. Ancak hiç durmadan belliirtmek gerekir ki, demokratikleşme ülkemizin önünden duran en yakıcı sorundur.

Maddi-manevi, sosyal, siyasal işkence bütün boyutlarıyla devam ediyor. Binlerce insan, cezaevlerinde insanlık onuru adına yüzkızartıcı koşullarda, adeta formaliter anlamda yaşama çizgisinde tutuluyor. DGM savcıları yeni yeni davalar açıyorlar. 1402 sayılı yasa gereğince birçok öğretim üyesi üniversite dışına çıkarılmış, YÖK yönetimindeki üniversiteler sırada ortaöğretim kurumlarına dönüştürülmüş durumdadır. TCK'nun 141, 142'nci maddelerinin devamlı işletildiği bir dönem yaşanıyor. TBKP'ni yasal olarak oluşturmak için yurda dönen Nihat Sargin ve Haydar Kutlu tutuklu olarak cezaevinde yatıyorlar ve haklarında yüzlerce yıla varan cezalar isteniyor..

Bu tablodaki görüntülerden hiçbir 21'inci yüzyılın eşiğinde Türkiye'ye onur kazandırmıyor; aksine ülkemizin dünya demokratik kamuoyu önünde hiç lâyık olmadığı gözle görünmesine kanıt oluşturuyor.

Bu arada ilginçtir ve düşündürücüdür ki, ulusal kurtuluş ve bağımsızlık savaşının haklılığı ve demokratik içeriğiyle ulusal kimliğini ve benliğini kazanan halkımız, son sekiz yıllık dönemde tipki Sultan II. Abdulhamit'in yönetim felsefesinin nitelendirmesiyle; "eğitsiz ve cahil" görülür olmuştu; hatta böyle olması için toplum tepeden tırnağa Türk-İslâm sentezi diye bilinen ideolojik radyasyona hedef tutulmuştur. Aslında daha kolay ve zahmetli yönetilmesi için toplumun sürükleştirilmesi, cemaatlaştırılması, bireyin kul'aştırılmasına yönelik ekonomik, politik, kültü-

rel politikalar parça parça ve bir bütün halinde yurt düzeyine yayılmıştır.

Topluma yönelik çok büyük ve giderilmesi çok zaman alacak tahribatlara karşın, halkın 25 Eylül halkoylaması ile belli ettiği istenç ve eğilim çok anlamlıdır. Siyasal iktidarın bütün parasal olanaklarına ve "12 Eylül öncesine dönülür" tehditlerine karşın halkoylamasında üç kişiden ikisi "kulluğa destur vermem" demiştir. Halkın yüzü, deney ve birimleri demokrasiden yanadır; demokratik potansiyel yöneticilerinden fersah fersah daha olgundur. Artık bu halka bayram ve kutlama törenlerindeki yapay dile seslenme saygısızlığının bir yana bırakılması ne kadar gereklise, beri yanda "laf aramızda" diye başlayıp, "dipçi gösterdin mi o halka, bak ne hale gelir" kulisçiliğinin geleneksel ikiyüzlülüğü de terkedilmelidir.

Nereden bakılırsa bakılsın, ülkemizde ekonomik, demokratik ve politik hakların eksiksiz uygulanması zamanı gelmiştir. Demokrasının yerleşmesi, kökleşmesi ve kurumsallaşması ulusal ve uluslararası tüm demokratik güçlerin ortak istemidir. Türk Ceza Kanununun 141 ve 142'nci maddelerinin antidemokratik özellikleri yillardır politikacılar, hukukcular, aydınlar tarafından vurgulanmaktadır. Bu maddeler, cümle âlem biliyor ki, bir zamanların faşist İtalya'sının ceza yasasından alınmadır. O maddeler, o ülkede, o zaman, o yasada ne iş görüyorlardı? Yine cümle âlem biliyor ki, bu maddelerin amacı faşist devlete bekçilik ve o devleti korumaktır.

Şimdi sorulabilir; yeryüzünün İtalya kara parçasında on yıllarca önce meydana gelen ve daha sonra giderilen bir ayıbı Anadolu kara parçasında korumanın anlamı bugüne kadar bu ülkeye ne kazandırmıştır ki, bundan sonra ne kazandıracakır.

Türkiye bu ayıba son vermek zorundadır.

Hem bu maddelerin devamından yana, hem demokrat olma, yeryüzünün hiçbir sözüğünde kalmaşıdır. Türkiye bu ayıptan kurtulmak zorundadır.

Bir yıl önce 16 Kasım'da, TİP Genel Sekreteri Nihat Sargin ile TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu, TBKP'ni yasal olarak oluşturmak için ülkeye döndü-

ler. Bir yıldan beri yargılanıyorlar. Sargin ve Kutlu, komünist partisinin kurulmasını istemek ve "demokratik bir adım" atmak için ülkelerine döndüklerini açıklamışlardır.

Şu görüşten, bu görüşten, ama görülmüşür ki, TBKP Dâvası, savcının istediği ceza maddeleri, yargılananların konumu, ulusal ve uluslararası demokrasi güçlerinin dayanışması ile kim nasıl düşünürse düşünün "demokrasi dâvası" özelliğine sahip olmuştur. Gerçekte ve ta başta, Türkiye'de demokrasi konusunda adımların atılmadığının kanıtı olmuştur bu dâva. Bir başka nokta yakıcı bir şekilde Türkiye'nin gündemine girmiştir. O da, komünist partisinin bir ülkede yasal olarak kurulması sadece komünistlerin değil, solda-sağda tüm demokratların ortak talebi olduğu gerçeğidir. Demokrasi de, azınlığa, çoğunluk olma hakkının tanındığı, verildiği rejimdir.

Komünist Partisi'nin yasal olarak kurulması, demokrasının ülkemizde daha kalıcı yerleşmesinde önemli bir adım olacaktır.

Bu arada, izlenen politikalarla cümle âlem de bir malum haline gelen tekelcilerin sömürüsüne karşı verilen mücadele çeşitlenecek ve alternatif ekonomik politikaların ortaya çıkarılması kolaylaşacaktır. Milliyet gazetesinin ekonomi sayfasını düzenleyen değerli gazeteci Necati Doğru'nun dediği gibi Türkiye, dışlığı, horlığı, dahası düşman gördüğü bir "düşünce denizi"nden yararlanma olanağına kavuşacaktır. (1965 yılında 15 milletvekili ile mecliste temsil olanağına kavuşan TİP konusunda, kendisine hiç de solcu denemecek olan Başbakan Yardımcılarından Ekrem Aican'ın, "parlamento TİP'le seviye kazandı" şeklinde de sözleri hatırlanabilir.)

Bu arada Cumhurbaşkanı Evren'in Ekim ayı içinde Almanya gezisinde başladığı ve daha sonra da ülkeye dönüşte devam ettiği açıklamalar hatırlanabilir. Evren bu açıklamalarında "kendisinin komünist olmadığını ve komünist partisinin kurulmasının yararlı olacağını" söylemiştir. Doğaldır ki, Kenan Evren'in komünist ya da eğilimi olduğunu söyleyecek kimse herhalde yoktur. Olsa olsa Evren'in bu sözleri, kendisi yönünden önemli bir değişikliktir. Eski konuşmaları ve eylemleri gözönüne alınırsa şimdiki sözleri kendisi için değişiklidir. Bu yaklaşımın samimi olup, olmadığını tartışmak da gerekmek. Önemli bir konuda samimi olunup olunmadığı, bir iki açıklama ile değerlendirilemez. Önemli olan inanırıcı olan, somut yaklaşım ve eyleme dönük göstergelerdir. Kaldı ki, Evren'in, "Komünist Partisi kurulsun da, komünistler bilinsin" şeklinde Türkiye'de artık gerçekten demode olmuş geleneksel bir "güvenlik" gereğisiyle konuya yaklaşığı da bilinmektedir.

Oysa görülen odur ki, ülkemizde komünistler yasal olarak politik arenaya çıkmak ve kendilerini ta-



İnsan onuruna vurulan darbe

nitmak istemektedirler, "bir ülkede 'sen komünistsin demek serbest; ben komünistim demek suç' olmaz böyle şey" demektedirler.

Zaten dünya ve ülke pratigi de göstermektedir ki, komünistlerin illegalitede olmaları kendi tercihleri değildir. Koşulların uygun olması halinde yasal mücadele alanına çıkmayı ilke edindikleri dile getirilmektedir.

Komünist Partisi'nin kurulması tartışmalar sırasında, iktidar partisi ANAP'ın şimdilik resmi açıklamalardan kaçındı gözlenmektedir.

DYP, çelişkili görüşler ileri sürmektedir. Bir yan dan özgürlüklerden sözmetekte, bir yan dan yasaklı tavrı sürdürmektedir.

SHP'nin yaklaşımı ise olumlu yöndedir. SHP'den beklenen, demokrasının önündeki tüm engellerin kaldırılması doğrultusunda atak ve tutarlı politika izlemesidir.

Gerçekçi bir bakışla denilebilir ki, demokrasi sorunu, 141 ve 142'nci maddelerin kaldırılması, Komünist Partisi'nin yasal olarak kurulması sorunu rejim sorunudur.

Bunun için de ulusal bir anlaşma gerekmektedir. Demokrasiye ülkemiz su gibi, ekmek gibi ihtiyaci vardır.

Demokrasi, çok geniş kesimlerin emek verdiği, deney ve birimlerinin sonucu haklı bir talep olduğu kadar, sorunların çözüm ortamı, toplumsal, kültürel gelişmenin kaynak ve dayanağıdır. Demokrasi halkın doğrudan çıkarıdır.

Halkımız, ikinci üçüncü sınıf, "ülkemize özgü" diye sunulan, "eğitsiz ve cahil, henüz hazır değil" denilerek sırtına kambur vurulan hilkat garibesi bir "demokrasi" ye lâyık değildir; bir kere değil, bin kere lâyık değildir.

Tartışılan diğer bir konu da, Komünist Partisi'nin kurulması konusunda referandumu gidilip, gidilmemesidir.

Once şu söylenebilir; temel hak ve özgürlüklerin referandumu sunulması mümkün degildir, olmamalıdır.

Yüzyılların siyasal deneyine sahip olmakla birlik-

te, o halkın "eğitsiz ve cahil" olduğu gerekçesiyle hılkat garibesi "demokrasi"ye Türkiye'de statü ve mazeret biçen mantığa sormak gereklidir. Siyasal partilerin kurulup, kurulmayacağı referandumda sunulabilir mi?

Siyasal partiler için referandum genel seçimlerdir.

Referandumda halk, diyelim ki, Komünist partisinin kurulması doğrultusunda % 40 'evet' dedi; % 60'da 'hayır' oyu kullanıldı. Bunun sonucu ne olacaktır? Bugün, ANAP'in kurulup kurulmaması konusunda oylama yapılsa ve siyasal partiler, güçler arasında zilaşma olsa ANAP için % 35 oy ne anlama gelecektir?

Kurulan ve kurulacak bütün partiler için bu sorun vardır.

Demokrasi, açıklık, berraklık, tutarlılık, hangi görüş ve düşününceden olunursa olunsun nesnellik ve inandırıcılık ister. (Aksi takdirde, Kutlu-Sargin davasına Hristiyan Demokratların, liberalerin gösterdiği duyarlılık anlaşılmaz.)

Haydi diyelim ki, Komünist Partisi kurulması konusu TBMM ve Cumhurbaşkanı tarafından referandumda götürülebilir.

O zaman da, açıklık, berraklık, tutarlılık, hangi görüş ve düşününceden olunursa olunsun nesnellik ve inandırıcılık gibi önemli ilkelerden en az birine gereksinim vardır ve ifadesi de çok yalındır: REFERANDUMUN EŞİT ŞARTLARDA OLMASI GEREKİR. Halka sunulacak her iki görüş, eşit propaganda olanaklarına sahip olmalıdır. Referandumdan amaç "tavşana kaç, taziya tut" olmamalıdır. Bu anlayışlardan vaz geçilmelidir.

Türk Ceza Kanunu'nun 141-142'nci maddeleri kaldırılmıştan, 1402'liklerin üniversitede dönmesi sağlanmadan, işkence ortadan kalkmadan, genel açıkarılmadan, kısaca demokratikleşme konusunda somut ve inandırıcı adımlar atılmadan, yapılması önerilen referandum hiç bir şeyi çözemeceği gibi, 'kuşa ökse kurma' gibi geleneksel yönetme anlayışının devamı anlamından öte ne anlam taşı?

Uzun sözün kısası, Komünist Partisi'nin yasal olarak kurulması, demokrasi konusunda kararlı ve samimi bir inançla oluşur. Avrupa Topluluğu bunu istiyor diyerek, göstermelik konuşmalar ve adımlarla bu konu çözülemeyecektir.

Cumhurbaşkanı, siyasal partiler ve TBMM bu konuda uyum içinde anlayış birliğine varıp, anayasa ve yasal değişiklikleri yapabilirler. Buna herhangi bir engel var mıdır?

Sevgili okuyucu, Türkiye'nin siyasal, toplumsal ve kültürel gündeminin birinci elden ilgilendiren bu konudaki kişisel düşünceler bunlardır. Eksik ve yanlışlar elbette olabilir. Ama sanıyorum demokratik vicdanın paylaştığı doğrular daha çoktur. Önemli olan da bu değil midir?

Sevgiyle, dostlukla... □

Yaşaması ve Yaşatılması Gerek!

Strasbourg/17 Kasım 1988

Sayın Alkan,

"Bilim ve Sanat"ı, Eylül ve Ekim aylarında alamamışım. Nedir, ne oluyor? derken, sizin son gelen 93.üncü sayındaki "Kültürel Yayıncılık Bunalımda" adlı yazınızın altındaki "not"tan öğrendim olan-biteni. Ayrıca, sözkonusu yazınızda, yayıcılığın önündeki canavarları -veciz biçimde- açıklıyorum.

Bir toplumun kültür yaşamında -kitabın yanı sıra- apayrı bir yeri olan dergiciliğin içine düşürüldüğü bu durum hazırlıktır. Sorunların kaynağı elbette bu tiksinti verici koşulları yaratıp, içten düzen. Ona karşı ne yapılması gerektiğini az-buçuk bilsem de, "Bilim ve Sanat"ın sorunlarını hafifletmede bir okuyucu olarak ne yapmam gerektiğini bilemiyorum. Dergiye abone olmak konusunda, gezdiğim yerde söyleyorum. Ne derece etkili oluyor bu tavsiye, çıkaramaya alegim. "Bilim ve Sanat", çok çetin yıllarda başlıya yayan yaşamına. Bilim ve sanat vadisinde, iyiden, doğrudan ve güzelden yana da unutulmaz hizmetlerde bulundu; daha da bulunacak.

Yaşaması ve yaşatılması gereklidir!

Şu anda, sevgili dergime yeniden kavuşmanın sevincini yaşıyorum.

Anlatılır gibi de değil bu!

İşlerinizde kolaylıklar ve başarılar diliyorum, selam ve sevgiler yolluyorum.

Hoşça kalınız şimdilik!

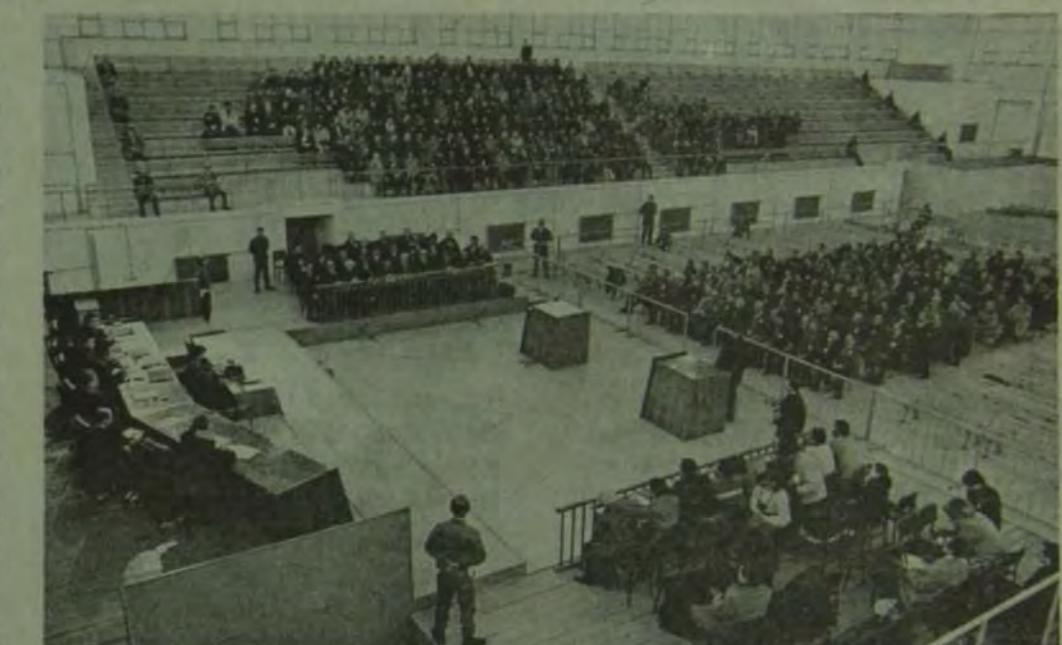
Server TANILLİ

Sınıflar Konusu

Melih Cevdet Anday

Türkiye'nin sınıfız bir toplum olduğunu ilişkin yanıldamacayı yasa koyucu ortadan kaldırmıştır; Ceza Kanununun 141. maddesinin "sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerindeki tahakkümünü tesis..." diye başlayan I. bendi bunun kesin belgesidir, Türkiye'de sosyal sınıflar vardır. Bu yanıldamacadan sonra yerleştirilmek istenen "birlik beraberlik içinde" sözü ise, aynı belgeye dayanılarak çürüge çıkarılabilir: Ulusal birlik kavramı, sınıf gerçeği ile çelişmez. Burjuva toplumlarda ekonomik kalkınma, bu gerçeğin özümsenmesi ile yaşama geçirilmiştir ve bugün Türkiye'nin kalkınma modeli, batılı burjuva demokrasisidir. Toplumumuzda işçi sınıfının varlığının yoksamak, bir suç olarak 141. maddenin I. bendifinden yukarıda aldığımız bölümün devamının kapsamına içine girer: "... veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırma..." İşçi sınıfının sosyal bir varlık olarak kabul edildiği yerde, işçiler sosyal haklarından yoksun bırakılmış olur. Burjuva hukuk anlayışı böyle bir olup bittiye kadarıdır.

Ceza Kanunumuzun bu konuya ilişkin maddeleri bir çelişki üzerine kurmuştur. Yasa koyucu açıkça "işçi sınıfı" ya da "burjuva sınıfı" deyimlerini kullanmadığı halde, bu maddeler bugüne dekin hep işçi sınıfının sosyal bir varlık olduğunu ve bundan ötürü de onun siyasal hakları bulunduğu gerçeğini savunanlara karşı kullanılmıştır ve bu hakların çiğnenmesi karşısında kesinkes işletilmemiştir. Emekçilerin haklarını korumak üzere kurulmuş siyasal partilerin birbiri arkasına kapatılması bunun en çarpıcı kanıdır. Böylece işveren sınıfı, yıllardan beri işçi sınıfı üzerindeki tahakkümünü sürdürmeye halde "komünizm propagandası" sloganı ise, Ceza Kanununun sözü geçen maddeleri ile ancak "komünizm



Disk davasından

min bir ihtilal ile burjuva sınıfını ortadan kaldıracağı" yorumundan geçilerek ilişkilendirilebilir, ki bu yaklaşım yasada bir yasa için gerekli açıklıkta değildir. Bugün bütün batılı demokrasilerinde komünist partilerinin bulunduğu ve o toplumların bundan ötürü bir ihtilal fobisine düşmediklerini biliyoruz. Artık kabul etmemiz gereklidir ki, bu partiler ihtilal amacı gütmemekte ve genel seçimlerle iktidara gelme ilkesi uyarınca çalışmaktadır.

İşte Ceza Kanunumuzun bu konuya ilişkin maddelerin bir çelişki üzerine kurulmuş olmasıdır: Türkiye'nin bugünkü düzende (bu düzeni sağlayan ceza maddeleri önünde) siyasal örgütlenme yasağı dolayısıyle sosyal haklarını savunmaktan alıkonulmuş olan emekçi sınıfı, bundan ötürü, Ceza Kanununun 141. maddesi uyarınca "überinde tahakküm tesis edilmiş" durumda bulunmaktadır.

Yapılacak ilk ivedi iş bu maddelein kaldırılmasıdır. □

İnsan Nasıl İnsan Olur?

Dr. Erdal Atabek

Bizim istedigimiz eğitim, "insan olma eğitimi"dir. "İnsan olma eğitimi", insanı düşündüren eğitimdir. İnsana güç katan eğitimdir, insana kendini öğreten eğitimdir, insana doğayı, toplumları, hayatı, dünyayı öğreten eğitimdir.

Her eğitim "insan olma eğitimi" değildir.

Kadıköye, muayenehanemdeyim. Telefon çaldı, "sizi ziyaret etmek istiyorum".

Geldi. Almanya'da çalışıyordu. Yaz iznine gelmiş. Gözleri meraklı, bakişları olağanlaşmış, genç bir insan.

"Yazlarınızı okuyorum. Sürekli okuyorum. BİLİM-SANAT'taki yazılarınızın birinde patatesin öyküsünü yazmışsınız. O yazda Van-Gogh'un "patates yiyecekler" tablosundan söz etmişiniz. Van Gogh'u sevdığınızı düşünüm. Size bir albümünü getirdim. "Patates Yiyecekler" tablosunun fotoğrafı da var. Buyrun. Daha yazar. Hem teşekkür etmek, hem de bu küçük kitabı getirmek için ugradım size."

Birinden yeniden insan oldum.

Bir insan. Bir dergi. Bir yazı. Van Gogh. Bir başka insan. Bir derginin alınışı. Bir yazının okunuşu. İnsanın insan bulusu. Van Gogh albümünün ucunda bulunan iki insan.

Almanya'da çalışan bir okur daha geldi. O da Beethoven'in iki kasetini getirmiş. "İnsan Sığacı"nda okudum Beethoven'i sevdığınızı" diyor. İki kaset de Vedat Günyol için getirmiş. İle-telebeceğimi söyledim, bana baktı.

Yeniden insan oldum.

Düşünüyorum.

Ne güzel, yeniden yeniden insan olmak.

İnsan olmanın sonu yok.

İnsan olmanın sonu olmaması ne güzel.

Yazarak insan olmak. Okuyarak insan olmak. Konuşarak insan olmak. Dinleyerek insan olmak. Çalışarak insan olmak. İnsanla insan olmak.

Ne güzel.

"İnsan olmak ne güzel" diyorum. Kendi kendime yineliyorum bu sözleri. "İnsan olmak ne güzel". "İnsan olmak ne güzel".

Yargıtay Başkanı Ahmet Coşar adlı yıldırım açılışında konuşmuş.

Konuşmayı okuyorum. Düşünüp konuşduğumuz nice gerçeğin böyle bir kırsından söylenişi ne güzel, ne heyecan verici.

Adaletin çarptığı yerbere açık sözlü, yürekli, içtenlikli bir eleştiri.

Yeniden insan oluyorum.

Orhan Apaydın'ın yaşamadığını düşünüyorum. Gövdesine ağır gelmiş gibi duran başını kaldırıyor, gözlüklerinin arkasından bakıyor. Ağır ve incelikli bakıyor. "Doğu" diyor.

Doğrular.

Ülkemde neden bunca geç, bunca güz söyleyeniyor?

Neden doğrulara hasret yaşamak?

Neden insan olmak için bunca zorlanmak?

Nedenini bilip de duyamamak.

Nedenini bilip de görememek.

İnsan olmaya hasret kalmak.

Nice zor.

Nicedir yazarlar öğretmenlerimiz oldu.

Gazetemiz, dergilerimiz, kitaplarımıza okullarımız.

Okulların dışındaki okullarda okuyorum.

Doğruları okulların dışında öğreniyorum.

Okullarımızda "tek tip insan" yetiştirmek amaçlıyor.

Okullarımızda "bilinc"in yerine "inanç" öğretiliyor.

Okullarımızda "tartışma" yerine "baş eğme" öğretiliyor.

"Kuşku" yerine "itaat".

"Düşünme" yerine "söyledenini kabul etme".

Çocuklarımıza "okula karşı" eğitimimiz gerekiyor.

Okullarımız çağdaş görünümlü "ortaçağ kurumları" oluyor.

Felsefe dersleri kaldırılıyor. Felsefe, insanlığın düşünce mirasıdır. Artık bu miras reddediliyor. Düşünmek gereksiz. Düşünmek zararlı. Düşünmek gizli bir suç. Düşünmek yanlış.

Felsefe yerine bilgisayar.

Bilgisayar, programlanmış düşünce. İnsan başlarını arkadan kaset sokulan bir araca çevirmek. Kaseti koymak. Paket düşünceler uygulamak.

Edebiyat yerine İngilizce.

Edebiyat, insanlığın kültür mirasıdır. Bu miras reddediliyor reddetmek gerekiyor. Çünkü ne yaparsanız yapın, Volter'i yok sayamıyorsunuz. Ne yaparsanız yapın, Russo'yu, Rablaise'i yok sayamıyorsunuz. Ne yaparsanız yapın Nazım Hikmet'i, Aziz Nesin'i, Yaşar Kemal'i, Hasan Hüseyin'i, Orhan Kemal'i yok sayamıyorsunuz.

İngilizce işinize yarar.

İngilizce daha çok para kazanma-niza yarar.

İngilizce deyince yanılmayın. Size edebiyat ingilizcesi gereksiz. Size gerekli olan turistik İngilizce. Ticaret İngilizcesi.

Pratik olacaksınız pratik.

Pragmatikten pratik.

Pra-pra-pra.

Para-para-para.

Pra'dan para'ya.

Gerisi zararlı. Gerisi suç. Gerisi tehlikeli. Gerisi anarşî ve terör. Gerisi solculuk.

İnsanlık geride kalar.

İnsanlık ofsayda itilmiş.

İnsanlık çizgi dışına çıkarılıyor.

Yüreğim daralıyor ve ayağa kalıyorum.

Ayağa kalkıyorum.

İlk insan da böyle ayağa kalkmış olmalıdır.

Ayağa kalkan ilk insanı düşüneniyorum.

İki ayağının üstüne kalkan ilk insanı.

Primatların hepsi dört ayak üstünde yürüken, kendini dengeleyip dengeleyip iki ayağının üstünde durmayı başaran ilk insanı.

Bunu deniyorum.

Dört ayak üzerinde duruyorum. Sonra, iki ayağının üzerinde durmayı deniyorum. Yuvarlanıyorum. Yana yuvarlanıyorum. Gene dört ayak üzerine geçiyorum. Buna alışmışım. Böyle durmak güvenli. Ama, gene bilinmemi seçiyorum. Gene deniyorum. Bacakları geriyorum. Bacakları sağlamca yere dayıyorum. Doğruluyorum. Bu kez öbür yanına devrilıyorum. Olmuyor. Gene dört ayak üzerindeyim. Bu duruş güvenli. Böyle durunca düşündüm. Yabancıya saldırırlar çünkü. Çevremde toplandılar. Bir an kararsız kaldım. Gene dört ayak üzerinde geçip onlara karışmak mı daha iyidi, yoksa böyle durmak mı? Artık geriye dönemezdim. İki ayağının üzerinde durum ve onlara baktım. Elle-riimi yumruk yaptım. Bekledim. Birden, beklememiş bir şey oldu. Hepsini vinç sesleri çıkararak bağırmaya başladılar. Durdular yerde hopluyor, sıçrıyorlardı.

Kazandığımı o anda anladım. Başarılı ve kazanmıştım. Sonraki günlerde onlar dört ayak üzerinde yürüdüler ama hep benim yanında oldular, bana baktılar, benim gibi yapmak istediler.

Yaşlılar bana kızdılar, homurdandılar.

Ama, gençler bana sevgiyle baktılar, sonra benim gibi yapmayı denediler.

İçerinden önce biri, sonra birkaçı iki ayağının üstünde durmayı başardı.

Sonra, yavaş yavaş, diğerleri de. İnsan olmak kolay mı sanıyorsunuz?

Başkasına "ne insan" demek yetmiyor.

Herkesin tek tek, kendi insan olmasını yaşaması gerekiyor.

Kendi ayaklarının üzerinde durmayı öğrenmesi gerekiyor.

İnsan olmak kolay değil ama çok güzel.

Başkaldırı insana özgüdür.

Hayvan başkaldırmaz. Hayvan çok korkarsa, ać kalırsa, cinsel kızışkanlıkta hareket gezer. Bunlar olmasa, hayvan başkaldırmaz.

Başkaldıran insandır.

Teslim olmayan insandır.

Düşünen insandır. İrdeleyen insandır. Kuşku duyan insandır. Araştıran insandır. İnceleyen insandır. Karşı koyan insandır.

Bizim istedigimiz eğitim, "insan olma eğitimi"dir.

"İnsan olma eğitimi", insanı düşündüren eğitimdir, insana güç katan eğitimi, insana doğayı, toplumları, hayatı, dünyayı öğreten eğitimdir.

Her eğitim "insan olma eğitimi" değildir.

Köpekler suda durmayı öğretmek, maymunlara komiklik yapmayı öğretmek, aslanlara çemberden geçmeyi öğretmek eğitim değil "hayvan terbiyeciliği"dir.

İnsana, çocuklara, gençlere; bireyciliği, fırsatçılığı, köşe dönüşümlüğünü, kendi paçasını kurtarmayı, bencilliği, yalancılığı, üç kağıtçılığı özendirmek, bunun yollarını göstermek, paranın egemenliğine baş eğmeyi öğretmek "eğitmek" değil, "terbiye etmek"dir.

İnsanlık buna karşı çıkmaktır.

İnsanlık bunu kabul etmemektir.

İnsanlık, dört ayak üzerinde durmayı öğrenenlere karşı "iki ayağının üzerinde dikkim"dir.

İki ayağının üstünde dikilmek. Kollarını alabildiğine açmak.

Ve hayır demek.

HAYIR demek.

Ve İNSAN OLMAK.

40. Yıldönümünde Evrensel Bildirgenin Anlamı

Muzaffer Sencer



İnsan Haklarının İnkarı

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletlerce kabul ve ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insan hak ve özgürlüklerinin kazanılması ve tanınması sürecinde bir dönüm noktasıdır. Gericinin yüzüylarca süren hak ve özgürlüklerini kazanma savaşımı içinde çeşitli hak belgeleri gerçekleştirilmişdir. Fransız Devrimi'nin ürünü olan 1791 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinden bu yana özellikle İngiliz ve Amerikan Devrimlerinden kaynaklanan tarihsel hak bildirileri ilan edilmiştir. Ancak Evrensel Bildirge'yi önceleyen bu bildiriler, çağlarının ve koşullarının derin izlerini taşıdığı gibi, kapsamlı sınırlı olan belgelerdir. Buna karşılık, Evrensel Bildirge, çağdaş insan anlayışına dayanan ve günümüz insanların onszu olunmaz hak ve özgürlüklerini tanıyan kapsamlı ve evrensel ilk belge niteliğindedir.

Kısacası Evrensel Bildirge'nin taşıdığı ilk özellik, yerel ve dönemsel koşulları aşan ve tüm insanlığın ortak ürünü olan evrensel bir belge olmasıdır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'

olan her insan, ayrılmaksızın Bildirge'de sayılan hak ve özgürlüklerine kendiliğinden sahiptir. Bildirge, insanın tanımlayıcı nitelikleri olarak saptadığı ilkeler ve öne sürüdüğü hak ve özgürlüklerle bu belgeyi benimserek ilan eden tüm devletler için bir genel başvurma çerçevesi olmuştur. Gerçekten Evrensel Bildirge'de tanımlan haklar kataloğu henüz günümüz dünyasının geniş bir kesiminde ulaşılacak bir ideal niteliğindedir. Bildirge'nin cinsiyet, dil, din, ırk ve etnik köken ya da doğum ayırmayı gözetmeksızın herkese tanıdığı hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilmesi, dünyanın bir çok ülkesi için henüz gerçekleştirmemiş bir amaçtır. Kısacası Bildirge, benimsediği insan anlayışı ve bu anlayışın içeriği hak ve özgürlüklerle, insanlık ailesini oluşturan tüm ülkelere bir genel doğrultu ve hedef belirlemiştir. Bildirge'de dile getirilen ilkeler ve savunulan haklar, bu hedefe ulaşmadan yol gösterici birer kılavuzdur.

Evrensel Bildirge'nin yine günümüz için derin içeriimleri olan bir anamı da, sayıldığı hak ve özgürlükleri, aralarında bir ayırm yapmaksızın bütünlük içinde ele almıştır. Gerçekten Bildirge'de Fransız Devrimi'nden başlayarak kazanılan kişisel ve siyasal haklarla daha uzun bir savaşımı gerektiren toplumsal ve ekonomik haklar, birlikte sayılıp öne sürülmüştür. Evrensel Bildirge'den önce olduğu gibi günümüzde de bir çok uluslararası belge ve anayasalarda haklar arasında hiyerarşik ayırm gözetildiği bilinen bir gerektir. Bu ayırmalı kimi haklar "temel" sayilarak haklar hiyerarşisinin başına yerleştirilmiş ve "insanın kişiliğine bağlı, ayrılmaz, vazgeçilmez ve devredilemez" olarak nitelenen bu haklara öncelik ve üstünlük tanınmıştır. Geleneksel olarak "temel haklar" adıyla ötekilere öncelik alan haklar, ki-

sisel hak ve özgürlüklerdir. Böylelikle, kişi haklarıyla toplumsal ve ekonomik haklar arasında ast-üst ilişkisi kurulmuş ve örtük olarak ikinci kümeye giren hakların yadsınabileceği bir hiyerarşik hak anlayışı yaygın olarak benimsenmiştir. Böyle bir yaklaşımla sözgelimi klasik Batı demokrasilerinde toplumsal ve ekonomik hakların kazanılması ciddi engellerle karşılaşırken, sosyalist demokrasilerde kişisel haklar ikinci plana itilmiştir.

Bu anlayışın, hakların bütünlüğünü anlayışına aykırı düşüğü kuşkusuzdur. Çağdaş hak anlayışına göre, kişisel haklarla toplumsal ve ekonomik haklar ayrılmaz bir bütündür. Kişisel hakların yokumsandığı bir koşulda toplumsal ve ekonomik haklar nasıl güvenden yoksunsa, toplumsal ve ekonomik hakların tanınmadığı bir koşulda kişisel haklar ya içeriksizdir ya da küçük bir azınlığın ayrıcalığıdır. Kısacası, kişisel haklarla toplumsal ve ekonomik haklar bir madalyonun iki yüzü gibidir.

İşte Evrensel Bildirge, günümüzde bile gerçekleşme olağanı bulamayan bir bütünlük anlayışıyla, kişi haklarını sayıp tanımakla yetinmeyecek toplumsal ve ekonomik haklara da eş düzeyde yer vermiştir. Böylelikle, bu belgede her iki hak kümelerinin ayrılmazlığı anlayışı evrenselleşmiştir.

Evrensel Bildirge'nin önemli özeliliklerinden biri de, hak ve özgürlükler konusunda bir başvurma çerçevesi

niteligi kazanarak kendisini izleyen evrensel ya da bölgesel bir çok hak belgesine kaynaklık etmemesidir. Bildirge'yi izleyen yıllarda bu belgede sayılan haklar tek tek ve ayrıntılı olarak tanııp güvenceye bağlamayı amaçlayan çeşitli hak belgeleri gerçekleştirilmişdir. Gerek Birleşmiş Milletler, gerekse benzeri amaçla kurulmuş bölgesel ku-

Çağdaş hak anlayışına göre, kişisel hakların yokumsandığı bir koşulda toplumsal ve ekonomik hakların tanınmadığı bir koşulda kişisel haklar ya içeriksizdir ya da küçük bir azınlığın ayrıcalığıdır. Kisacası, kişisel haklarla toplumsal ve ekonomik haklar bir madalyonun iki yüzü gibidir.

ruları eliyle benimsenen uluslararası bildirge ve sözleşmelerin başlıca esin kaynağı Evrensel Bildirge olmuştur. Başka bir deyişle Bildirge'nin ilan edildiği tarihten bu yana gerçekleştirilen uluslararası belgelerin hemen tümü, başlangıcından Evrensel Bildirge'yi anarak düzenlediği hak ve özgürlüğün dayanağı ya da gerekçesi bu belgede bulmuştur.

Bildirge'de anılan belli hakları ya da hak kümelerini tanıyan özel hak belgeleri bir yana bırakılırsa, doğrudan Evrensel Bildirge'den kaynaklanan belgeler, Birleşmiş Milletler bağlamında benimsenen ikiz Uluslararası Sözleşmeyle Avrupa Konseyi çerçevesinde gerçekleştirilen İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'dir. Adı geçen ikiz sözleşmeler, 1966 tarihli Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'yle aynı tarihli Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'dir. Bunlardan ilki, Evrensel Bildirge'nin ilk bölümünde anılan kişisel hakları tanıken, ikincisi yine Bildirge'nin ikinci bölümünü oluşturan toplumsal ve ekonomik hakları öne sürerek bir güvence ve deneşim sistemine bağlamaya çalışmıştır.

Avrupa Konseyi'nin ilk ve en önemli belgesi olan 1950 tarihli İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi de, doğrudan Evrensel Bildirge'den yola çıkarak Bildirge'de sayılan kişi hak ve özgürlüklerini Avrupa ölçüğünde tanııp güvenceye almaya başlamıştır.

Daha sonraki uluslararası sözleşmelerin büyük bir bölümü, Bildirge'de sayılan haklar kataloğuna yeni bir hak eklemekten çok, bu hakları yaşama geçirmek üzere bir gözetim ya da denetim mekanizması'na bağlamakla yetinmiştir. Bunun nedeni, Evrensel Bildirge'nin tanıdığı hakları güvenceye alarak aykırılıklara karşı koruyacak biçimde bir yaptırımla işlememek olmalıdır. Bildirge'nin bu özelliği, bir anlaşma ya da sözleşme olmayışının doğal sonucudur. Evrensel Bildirge, taraflarca onaylanan uluslararası bir sözleşme değil, benimseyerek ilan edenlerin ortak ülkü ve ilkelerini birlikte bir temel belidir. Bildirgenin belgesel niteliği tüm insanlık toplumunun insan hakları alanındaki ortak değer ve inançlarını dile getirmesidir. Bu nedenle, Evrensel Bildirge'nin gücü ve etkinliği, biçimde yapılmışında değil, insanların ortak vicdanının sesi olmasında aranmalıdır. Bildirge'de sayılan hak ve özgürlükler insanlık toplumunun toplu sorumluluğunun güvencesi altındadır. Başka bir deyişle Bildirge'nin yaptırımı, tanıdığı hak ve özgürlükler aykırı gidişlerin tüm insanlığın vicdanında mahkum olmasıdır. İçerdeği bu güçlü yaptırımla Evrensel Bildirge, 40. yılında bile moral bağıncılığını aynı etkinlikle sürdürmektedir.



İnsan Hakları İhlali

Yaşam Hakkı, Kişi Dokunulmazlığı ve Yargılanmalar

Halit Çelenk

Bu yazı, İnsan Hakları Derneği tarafından 4-5 Kasım 1988 tarihinde düzenlenen "1950 Avrupa Sözleşmesi" konulu sempozyumda Sayın Halit Çelenk tarafından sunulan bildiriden bir bölümü içermektedir.

B.S.

Bugüne kadar hiç bir konu, hiç bir sorun İnsan Hakları ve Demokrasi kadar ülkemizin gündeminde ön planda yer almamıştır. Gerçekte Demokrasi ve İnsan Hakları ötedenberi Türkiye'nin gündeminde olagelmiştir. Ancak bu hak ve özgürlüklerin 12 Eylül döneminde çok yönlü yoğun bir saldırıyla uğraması, gündemdeki yerini daha da güncelleştirmiş ve çarpıcı hale getirmiştir. "İnsan Hakları Derneği" de bu güncelliğin ve bunun doğurduğu gereksinmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve kurulmuştur.

Gerçek demokrasi ile "İnsan Hakları" içe kavramlardır. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı göstermeye bir yönetim biçimine Demokrasi adı verilemez.

Hukuk alanında da İnsan Hakları, Hukuk Devleti ilkesinin temelini oluşturur. Anayasa Mahkemesine göre:

"Hukuk devleti demek, insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyucu, adil bir hukuk düzeni kurun ve bunu devam ettirmeye kendisini yükümlü做的... bir devlet demektir." (E.G. 27/12/967.)

"Devletimiz bir hukuk devletidir. Kanunlarımızın, anayasanın açık hükümlerinden önce hukukun, bilinen bütün uygar memleketlerde kabul edilen prensiplerine uygun olması şart-



tir." (28/4/1965 gün ve 963/166 esas ve 864/76 sayılı karar.)

O halde ülkemizde çoğulcu bir Demokrasinin yerleşmesi ve gerçekleştmesi, gerek yaşama ve gerekse uygulama alanında İnsan Haklarına saygıının gerçekleşmesine bağlıdır.

İnsan Haklarının başında yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı, başka bir deyişle beden ve onur dokunulmazlığı gelir.

Bu hak ve dokunulmazlık uluslararası belgelerde sözleşmelerde ve anayasalarda yerini almıştır.

Nitekim ülkemiz tarafından onaylanan İnsan Hakları evrensel bildiris (M: 3 ve 5) Avrupa sözleşmesi (M: 2 ve 3) 1982 Anayasası (M: 17) bu hakları düzenlenmiş, Türk Ceza yasası da işkence suçlarına yetersiz de olsa yaptırılmıştır.

Anayasanın 99. Maddesine göre usulüne uygun olarak imzalanan, onaylanan ve yayınlanan uluslararası anlaşmalar yasa hükmündedir. Bu anlaşmalarla yer alan hükümlerin yargı organları ve İdare tarafından uygulanması gereklidir.

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI İHLALLERİ

Ülkemizde İnsan Hakları ihlalleri geniş bir alanı kapsamaktadır. Buna; Basın ve yayın alanındaki suç iddialarında, yargılama alanında, yasalarla, cezaevi uygulamalarında infaz sisteminde görülen İnsan Hakları İhlalleri örnek olarak gösterilebilir.

Biz burada işkence yoluyla İnsan Hakları İhlalleri üzerinde durmak istiyoruz.

İŞKENCE UYGULAMALARI

Ülkemizde ötedenberi işkence uygulanmaktadır. Özellikle 12 Eylül döneminde işkence, bir sorgulama

yöntemi olarak uygulanmıştır. Bu dönemde yaklaşık 650 bin kişinin gözaltına alınarak sorgulamaya tabi tutulduğu, sorgulanan kimselerin hem tümüne işkence uygulandığı, işkence uygulamalarının cezaevlerinde de sürdürülüğü ve emniyet ve cezaevlerinde işkence sonucu yaşamını yitirenlerin sayısının 170'e ulaştığı saptanmıştır.

Mahkeme salonlarına koltuk değişen gelenler, iştirme ve görme yeteneğini yitirenler, duruşma salonuna sedyeyle getirilen genç kızlar, cezaevlerinde dövülerek yüzü tamamen morarmış gençler ve kızlar tarafımızdan gözlenmiştir.

İŞKENCENİN YARGILAMALARA YANSIMASI

Geçtiğimiz 12 Eylül döneminde, mahkemelerde işkence altında alınan ikrar tutanaklarının kanıt değeri tartışılmış ve bu tutanakların kanıt olarak kabul edilemeyeceği sanıklar ve savunmanlar tarafından ileri sürülmüştür. Gerçekten işkence kişinin serbest iradesini ortadan kaldırılmaktadır. İnsan maddi ve manevi baskılardan, hazırlanan ve gerçek olmayan anlatım tutanaklarını imzalamak durumunda kalmaktadır. Böyle bir ikrara dayanılarak oluşturulacak hükümlerin adalete hizmet edemeyeceği açıklıdır.

Askeri Yargıtay önceleri yasaya, ahlaka ve adaba aykırı yöntemlerle elde edilen kanıtları hakimin kabul edemeyeceği yolunda kararlar vermiştir.⁽¹⁾ Bu kararlar Hukuka ve Adalete uygun kararlar olmuştur. Bu kararlara göre işkence hem yasaya ve hem de ahlaka aykırı olduğu için, işkence altında alınan ifadeler kanıt olarak kabul edilememiştir. Ancak daha sonraları Askeri Yargıtay işkenceli

latım tutanaklarının, yan kanıtlar doğrulanması halinde kanıt olarak kabul edilebileceği görüşünü benimsemektedir.⁽²⁾ Bu görüşe göre işkenceli anlatımların kanıt olarak kabul edilebileceği ayrı konulardır. İşkence halinde işkenceyi yapan görevli aleyhine dava açılabilir. Ama işkence altında sağlanan ikrar yan kanıtlar doğrulanırsa bu ikrar hükmeye dayanak yapılabılır.

Uygulamada genellikle yan kanıtlar, başka sanıkların yine işkence altında alınan anlatımları, yine işkence altında düzenlenen yer gösterme tutanakları olarak görülmektedir. Hukuk açısından böyle bir değerlendirmeyi haklı saymak olanaksızdır. Gerçekten işkenceli anlatım tutanakları ne tek başına ve ne de başka kanıtlarla birlikte hükmeye dayanak yapılamaz.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÖZLEŞMESİ

1984 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oy birliği ile kabul edilen "İşkence ve öteki zalimane, İnsanlık dışı ve onurkırıcı davranış ve cezaya karşı sözleşme" kısa adı ile "İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" Türkiye tarafından imzalandı. Resmi çevirisini birlikte Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girdi.

Bu sözleşme, 1. Maddesinde işkencenin tanımını yapmakta, 2. Maddesinde savaş ve sığınanın gibi olağanüstü hallerde de işkence yasanın geçerli olduğunu kabul etmektedir.

Sözleşmenin 15. Maddesi, yargılama hukuku açısından çok önemli bir hukum getirmiştir ve işkenceli anlatım tutanaklarının, işkence yapan kişi dışında, hiç bir sanık aleyhine kanıt olarak kabul edilemeyeceği hükmeye bağlamıştır.

Gerçek demokrasi ile, "İnsan Hakları" içe kavramlardır. İnsan hak ve özgürlüklerine saygı göstermeye, bir yönetim biçimine demokrasi adı verilemez.

Bu sözleşme, tüm uygulama koşulları gerçekleştiği halde bugün ülkemizde yargı organlarında uygulanmamaktadır. Oysa anayasanın 99. Maddesine göre, usulüne göre onaylanan ve kabul edilen uluslararası anlaşmalar yasa hükmündedir ve İç Hukuk normları gibi uygulanması gereklidir.

Yargı organlarında bütün istemlimize rağmen bu sözleşme uygulanmamıştır. Siyaset iktidarın temsilcileri radyo ve televizyonda bu sözleşmenin onaylanması Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde önemli bir adım olarak niteler ve gösterirken, içinde uygulanması için bir çaba göstermemektedirler. İçeride ve dışında başka başka tavırlar takınmaktadır.

Sayın Prof. Münci Kapanı bu konuda söyle demektedir:

"Her halde tartışma götürmeyecek bir nokta varsa, o da, Anayasada benimsenmiş olan sisteme göre Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinin Türk Mahkemelerince kanun gibi kabul edilmesi gereği ve davaların çözümünde dayanak olarak kullanılabileceği hususudur. Bu dayanaktan, Anayasada tanınan temel hak ve özgürlüklerin demokratik ölçülere uygun olarak genişliğine yorumlanmasında yararlanılabileceği de gözden uzak tutulmalıdır. Türk Yargıçları, önlere gelen davalarda kendilerine açık olan bu yolu deneyerek, insan haklarına saygı gerken bir demokratik hukuk devletinin yaratmasına önemli katkıda bulunabilirler." (İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları. S.52-53)

Sayın Prof. Sulhi Dönmez'e göre, "Bu huküm simdiye kadar yerleşmiş Yargıtay ve Askeri Yargıtay içtihatlarının ve mahkemelerimizin uygulamalarının gözden geçirilmesini gerektirecek niteliktedir. Bilindiği üzere bugüne kadar uygulamada işkence iddiaları karşısında mahkemelerimiz hareketsiz kalmaktır ve saniye kovuturma mercilerini göstermekle yetinmektedirler. Söz konusu taahhüt muvacehesinde işkence iddialarının mahkemece tahlük edilmesi ve neticesine göre huküm verilmesi ve işkence sonucu elde edilen delillerin hukuki sayılmasının mecburi hale gelmiş tir."^(*)

(* 7/37 1988 T.İ. Tercüman gazetesi

(1) As. Y. 2. D. 28/4/1973-973/35-100

(2) As. Y. 3. D. 4/9/1984-984/107-375



Yaşam hakkı

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Memurlar

Musa Özdemir

Dünyanın neresinde olursa olsun "ben demokratım" diyen insanlarla düşen görev; dünyada barışın, adaletin, özgürlüğün sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. İnsan onurunu korumak, eşit ve devredilemez hakları savunmaktadır. Tüm insanların korkudan ve yokluktan kurtulması, düşünelerini özgürce dile getirmesi için çaba harcamaktır. İnsan haklarına, temel özgürlüklerle ilişkin uluslararası nitelikteki metinlerin yaşama geçmesi için uğraş vermektedir.

Tüm insanların sahiplenmesi gereken uluslararası metinlerden biri de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10 Aralık 1948 günü kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Bildirisidir. Bu bildiri Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, uyuşacağı taahhüdüyle onaylanmıştır, 27.5.1949 günü Resmi Gazetede yayınlanmış ve Anayasada ki hukum uyarınca yasa niteliği kazanmıştır. Tüm halklar ve uluslararası tarafından ulaşılması gereken ortak bir ülkü olarak ilân edilen bu Bildiri neler öngörüyor? 30 maddeden oluşan Bildiri'nin herbir maddesi insanlık ailesinin tüm üyelerinin sahiplenmesi gereken temel hakları ve özgürlükleri işlemektedir. Bu Bildiri işkenceden yaşama hakkına, sağlıktan eğitime, işsizlikten bilim ve güzel sanatlara, ücret rejiminden ırk ayırimına dek pek çok soruna evrensel ve kalıcı ilkeler getiren, insanlık varoldukça geçerliliğini koruyacak bir belgedir. Bu nedenle, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin içeriğini ve amaçlarını bir yazda anlatabilmek güçtür. Bildirinin önemini ve anlamını sergileyebilmek için konuyu somut bir sorunla sınırlardırmak kaçınılmazdır. 40 yıl önce yayınlanan bu Bildiri'de öngörülen temel haklardan ülkemizdeki yaklaşık 1,5 milyon memur ne denli yararlanmaktadır?

DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ İNSANIN ONURUDUR

İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin amacı insanlık onurunu korumak ve yükseltmektir. Bu belgeye sahip çıkmak kendimize ve tüm insanların onuruna sahip çıkmakla eş analmıştır.

DÜNYADA MEMUR ÖRGÜTLENMESİNİN BOYUTLARI

Demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından bir diğerini örgütlenme hakkı. Bu hakkı grevli ve toplu sözleşmeli sendikal hak ve siyasi partilere girebilme hakkı olmak üzere iki düzeyde anlamak gereklidir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin örgütlenme hakkına ilişkin ilkeleri şöyle özetlenebilir. "Her insan ülkesinin kamu işlerinin yönetimine katılmalı, iradesini genel ve eşit seçim hakkına dayalı periyodik ve dürüst seçimlerle ifade edebilmelidir. Çıkarlarını korumak amacıyla mesleki örgütler, dernekler kurabilmeli, toplantılar düzenleyebilmelidir." Gerek bu Bildirinin gerekse tüm çalışanlara örgütlenme hakkı tanıyan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun çeşitli sözleşmeleri, Avrupa Sosyal Yasası gibi metinlerin öngördüğü örgütlenme hakkı uluslararası düzeyde sonuçlarını 80 yıl önce ver-

KÜÇÜK AMA ÖNEMLİ BİR SAPTAMA

Bu sorunun yanıtına geçmeden önce bir saptama yapmak gerekmektedir. Ülkemizde memurların sorunu

meye başlamıştır. Aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi memurların örgütlenme mücadeleinin somut sonuçları kücümsenmeyecek boyutlara ulaşmıştır. Memurları da kapsayacak grevli, toplu sözleşmeli sendikal hakkın yürürlükte olduğu bazı ülkeler ve bu hakkın kazanıldığı yıllar söyledir. Norveç 1958, Meksika, 1963, Kanada 1967, Fransa 1963, Gine 1959, Yukarı Volta 1960, Nijer 1959, Togo 1968, Fildişi Sahili 1964, İsviçre 1965, Portekiz 1974. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun verilerine göre örneğin Almanya, Avusturya, İsviçre, Danimarka'da işçilerle memurlar birlikte, aynı sendikada örgütlenme hakkına sahiptir. İsrail, İsviçre, Almanya, İngiltere, Lüksemburg silahlı kuvvetler mensuplarına da sendika hakkı tanıyan ülkelerdir. Polis teşkilatında çalışanların mesleki çıraklarını savunabilmesi için, diğer kamu görevlileriyle aynı statü içinde, sendikal hak tanıyan ülkeler arasında Gine, İrlanda, Fildişi Sahili, Danimarka, Hollanda, Belçika, İsrail bulunmaktadır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Ekvator, Ürdün, Peru, Etopya gibi birkaç ülkede ise memurlar örgütlenme hakkından yoksundur.

ÜLKEMİZDE ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Ayırım gözetmeksizin tüm çalışanlara örgütlenme hakkı tanıyan uluslararası nitelikteki metinler ulusal mevzuattaki evrimin sonucu olduğu kadar bu evrimi belirleyen unsurlar olarak da işlev görmektedir. Ancak üzüлerek belirtmek gerekip, bu evrim ülkemizde yaşanmamıştır. Oysa 1961 Anayasasının 65 ve 1982 Anayasasının 90. maddesi usulüne uygun olarak yürürlüğe konan uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin yasa hükmünde olduğunu belirtmiştir. Bu açık hükme rağmen TBMM tarafından 1949 yılında onaylanarak yürürlüğe giren İnsan Hakları Evrensel Bildirisı, 1954 yılında TBMM'nin onayladığı İnsan Haklarını ve Ana Özgürlükleri Korumaya İlişkin Sözleşme, altında Türkiye'nin de imzası bulunan ve 1968 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Yasası, ILO'nun kabul ettiği ve Türkiye'nin imza koyduğu başta 87 ve 151 sayılı sözleşmeler olmak üzere birçok metin ülkemizde yeterince işbirlik kazanamamıştır. İşçi sendikaları den ö
Çika
ile
dan
lenm
ğer e
dele
mes
ve o
runla
mad
gerel
hak
Anay
yasa
hakk
mem
19
sayıl
mad
lümü
re üy
yasa
nekle
rüş l
oldu

rı kurulmuş ancak sürekli tedirgin edilmiş, pek çok sınırlama getirilmiştir. İşçilerin siyasal partilerle ilişkileri bu metinlerde belirlenen düzeye ulaşamamıştır. Memurlar ise, 1965-1971 yılları arasındaki toplu sözleşme ve grev hakkının olmadığı sendika kurabilme hakkı hariç, ne grevli ve toplu sözleşmeli sendikal haktan ne de siyasi partilere girebilme hakkından yararlanamamıştır.

1982 Anayasası ile diğer bazı yasalar daha da geri bazı düzenlemeler getirilmiştir. Satırbaşlarıyla degeneceğimiz aşağıdaki gerçekler ülkemizde maddelerle yurt içinde ve yurt dışında kurulan derneklerle işbirliği engellenmeye çalışılmaktadır. 1982 Anayasasının meslek odalarına ilişkin 135. maddesi ve Dernekler Yasası hükümleri öylesine çarpıktır ki, insanların idamına karşı çıktıları için Tabib Odaları Merkez Konseyi yöneticileri mahkemeye verilmiştir. Öylesine bir YÖK yasası getirilmiştir ki, bir profesör insan Hekâkları Derneğine, Resim Sevenler Derneğine üye olabilmek için Rektör'den izin almak durumunda bırakılmıştır.

SONUÇ

Siyasal Hak ve Özgürlükler

Zafer Bilgili

Genel olarak tüm insan hak ve özgürlüklerinin kısıtlı olageldiği Türkiye'de, bu kısıtlılıktan en büyük payı siyasal hak ve özgürlükler almıştır. Ülkemizde siyasal haklar ve siyaset yapmak ayrıcalıklı bir kesimin elinde HAK olmuş, ama geniş halk kesimleri bu haklardan ya tamamen yoksun kalmış yada çok kısıtlı bir şekilde yararlanabilmisti.

Oysa günümüzde, insan hak ve özgürlükleri dünya insanlığının ortak malıdır. içinde yaşadığımız doğal çevreye verilen zarar nasıl herkesi etkiliyor, dünyanın bir köşesinde insan haklarına verilen zarar da tüm insanları etkilemektedir. Bu nedenle, bugün dünyanın herhangi bir yerinde insan haklarının çiğnenmesi, insanlık vicdanında derin tepkiler yaratılmaktadır. Bu ortak mali korumak ve geliştirmek tüm insanlığın ortak sorumluluğu alındadır.

Bu bağlamda, Türkiye'de de insan haklarının çeşitli biçimlerde çiğnenmesi dünya insanlığının tepkilerine neden olmaktadır. Bu çiğnenmelere karşı dünya kamuoyunun kardeşçe desteği bir çok alanda varlığını hissetmektedir. Ancak uluslararası desteği tek başına yeterli olamayacağı bir gerektir. Türkiye insanların da kendi haklarına sahip çıkması gerekmektedir. Ülkemizde bu hakların önündeki engellerin aşılmasımda demokrasiden yana olan herkese görevler düşmektedir. Bu görevlerin bir yönünün de "insan haklarının bilinmesi ve tanıtılması" olduğu inancındayız. Bu yazımızın temel amacı budur.

a) Hak ve Özgürlük Kavramı

Günümüzdeki anlamıyla hak, öz-

gürlüğü de içeren geniş kapsamlı bir kavramdır. Hak; ÖZGÜRLÜK, bazı YASAKLAR ve YARARLANMA İŞ-TEMLERİNİ (isteme haklarını) içerir.

İçerdiği bu üç öğeyle birlikte tanımlandığında hak; insanın bir davranış yada eylemde bulunabilme, bir davranış yada eyleme uğramaktan koruma ve bir olanak yada koşuldan yararlanma yetkisidir. Bu yetki ulusal yasalarla tanınabilecegi gibi, dayanğını uluslararası hukuktan da alabilir.

Özgürlük ise; "insanın herhangi bir engel dış baskı yada KARIŞMA olmaksızın olanaklı bir davranış yada eylemde bulunabilmesidir." Özgürlük önce belli bir tarihsel gelişmenin ürünüdür. Bu gelişme dışında soyut bir özgürlükten söz edilemez. Kişinin özgürlüğü, yaşadığı çağ'a ve toplumun koşullarına doğrudan doğruya bağlıdır. Özgürlük kavramı herseyden önce, belli bir toplum çerçevesinde, belli sınıfların karşılıklı ilişkisi olarak ele alınmalıdır. Sonra, özgürlüğün sözde kalmaması için, özgürlüğün yaşanabilecegi koşulların da hazırlanması gereklidir.

Yani her özgürlük, özgürlüğü gerçekleştirecek "somut olanaklar" ister. Fakat bir toplum, çıkarları birbiriley çatışan sınıflara ayrıldıkça ve devlet iktidarı, bir sınıfın ötekini ezmeye yarayan bir araç oldukça, özgürlüğün gerçekleşmesi düşünülemez.

Hak ve özgürlilere bu içerik ve kapsam zenginliğini kazandıran tarihsel süreç, genel tanımıyla insanın bireyleşmesi sürecidir. İnsanın bireyleşmesi, önce toplumsal bir varlık niteliği kazanması, sonra da toplumun ve toplumsal ayımların baskı ve engellerinden ayrılmıştır.

Burjuva devrimine dayalı klasik demokrasi, klasik haklar olarak adlandırılan kişi hak ve özgürlükleriyle siyasal hak ve özgürlükleri gerçekleştirirken,

meler ve sosyalist devrimler eliyle gerçekleştirilmiştir. Ancak iki ayrı sürecin ürünü olmakla birlikte kişi haklarıyla toplumsal ve ekonomik haklar, birbirine aykırı düşmek şöyle dursun, insan olmanın ön koşullarıdır.

Konumuz olan siyasal hak ve özgürlükleri ise, her iki grupta yer alan hakların yaşama geçirilmesini sağlayacak haklardır. Gerek kişi hakları gerekse toplumsal ve ekonomik haklar siyasal haklarla bütünlük kazandığı surece anlam kazanır.

b) Siyasal Hak Kavramı ve İçeriği

Siyasal hakları diğer insan haklarından ayıran ölçüler ilginç bir bilimsel tartışma konusudur. Öğretide siyasal hak kavramı üzerinde genellikle birleşen nokta, "bu hakların devletin kuruluşu ve işleyişile ilgili temel haklar" olusudur. Günümüzde gelişmekte olan toplumsal bilimlerin verileri ışığında bu tanımı söyle açabiliyor: "Devletin özünü oluşturan siyasal iktidarın ve kamu yönetiminin kuruluş ve işleyişile, yani geniş anlamda, yurttaşların siyasal iktidara katılması ile ilgili haklardır."

Bu bağlamda klasik siyasal haklar kategorisi söyle oluşmaktadır:

- Yurttaşlık hakkı,
- Seçme ve seçilme hakkı,
- Kamu görevlerine gitme hakkı,
- Dilekçe verme hakkı,
- Halkın yasa önerisi, halk veto-su, halk oyaması hakkı.

Bu haklardan, ilkece, yalnız yurttaş olanların yararlanması, yabancılardan bu haklardan yararlanma olanaklarının bulunmayışı klasik siyasal haklar kategorisinin belirgin özelliğidir.

Siyasal hakların klasik kategorisi bugün de esas olarak geçerliğini korumakla birlikte, siyasal amaca (siya-

sal iktidara) yönelmiş bazı insan haklarının da siyasal nitelik taşıdığı artık kabul edilmektedir. Çağdaş anlayışın, klasik siyasal haklar kategorisinin içinde düşündüğü haklara şunlar örnek gösterilebilir:

- Siyasal amaçla dernek ve parti kurmak,
- Siyasal dernekler ve partilere üye olmak ve bunlardan çıkmak,
- Siyasal amaca yönelik toplantı ve gösteri yapmak, basın-yayın, seyahat hak ve özgürlüklerini kullanmak.

Bu haklar, siyasal iktidarı ve kamu yönetimini yakından ilgilendirdiği için siyasal hak halini alırlar.

Öte yandan çağdaş insan hakları öğretisindeki yeni gelişmeler nedeniyle, toplumsal ve ekonomik haklarla tamamlanmayan ve bütünlüğeyen siyasal hakların boş kalıplar halinde kalacakları anlaşılmaktadır. Yurttaşların devlet yönetimine, siyasal iktidara gerçek katılmasını sağlamak yolları olmayan hakların gerçek bir anlama olmaz.

Özetle, siyasal haklar devletin, siyasal iktidarin kuruluşuna yurttaşların katılmasını sağlayan haklardır. Bazı kişi hak ve özgürlükleri, siyasal iktidarı ilgilendirdikleri ölçüde siyasal hak kategorisine girerler. Toplumsal ve ekonomik haklar aslında siyasal hak olmamakla birlikte, siyasal hakların kullanılabilmesi için zorunlu haklardır. Kişi haklarıyla toplumsal ve ekonomik haklar arasında, bir yönüyle kişi hakkı, bir bölümyle toplumsal ve ekonomik hak sayılabilen siyasal hak ve özgürlükler yer alır.

c) Uluslararası Belgelerde Siyasal Hak ve Özgürlükler

İnsan hak ve özgürlüklerinin hiçbir ayırmak olmaksızın ve evrensel olarak gerçekleştirilmesi, insanlığın temel amaçlarındanadır. Bu amaçla çeşitli uluslararası örgütler oluşturulmuş ve bu örgütler aracılığıyla birçok uluslararası belge imzalanmıştır. Uluslararası, belgelerde ortaya konan ilkelerin evrensel geçerliliği vardır. Üstelik Türkiye bu belgelerden bazılarını onaylamıştır. Ancak uluslararası ilkeler Türkiye'de genellikle kâğıt üzerinde kalmaktadır. Ülkemizde, bu ilkelerin insanlık onurundan doğan bir hak olduğu bilincinin yükseltilmesinin önemli bir demokratik görevi olduğunu inanıyoruz.

1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948)

24 Ekim 1945'de yürürlüğe giren BM Antlaşmasının 1. maddesinde örgütün amaçları açıklanmaktadır. Bu amaçlardan biri "... ırk, cinsiyet, dil ve din ayırmak olmaksızın herkes için insan haklarına ve temel özgürlüklerle saygıyi özendirmede uluslararası işbirliğini gerçekleştirmek" olarak belirtilmiştir. Ancak bu Antlaşma insan hak ve özgürlüklerini sayıp tanımlayarak bir belgeye bağlamamıştır.

Bu amaçla, İnsan Hakları Komisyonu tarafından bir belge hazırlanmış ve bu belge 10 Aralık 1948'de "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" olarak kabul ve ilan edilmiştir. Genel kurul bu bildirgeyi tüm halklar ve uluslararası kalacakları anlaşılmaktadır. Yurttaşların devlet yönetimine, siyasal iktidara gerçek katılmasını sağlamak yolları olmayan hakların gerçek bir anlama olmaz.

Özetle, siyasal haklar devletin, siyasal iktidarin kuruluşuna yurttaşların katılmasını sağlayan haklardır. Bazı kişi hak ve özgürlükleri, siyasal iktidarı ilgilendirdikleri ölçüde siyasal hak kategorisine girerler. Toplumsal ve ekonomik haklar aslında siyasal hak olmamakla birlikte, siyasal hakların kullanılabilmesi için zorunlu haklardır. Kişi haklarıyla toplumsal ve ekonomik haklar arasında, bir yönüyle kişi hakkı, bir bölümyle toplumsal ve ekonomik hak sayılabilen siyasal hak ve özgürlükler yer alır.

Evrensel Bildirge'nin 2. Maddesine göre, "herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal yada başka görüş, ulusal yada toplumsal köken, müillet, doğuş ya da başka bir statü ayırmak olmaksızın bildirgede belirlenen hak ve özgürlüklerden yararlanır."

Bildirgenin 3-21. maddelerinde tüm insanların yararlanacakları kişisel ve siyasal haklar sıralanmıştır. Konumuzla ilgili olanlar şunlardır:

- Ülkeden ayrılma ve ülkeye yeniden dönme hakkı (M. 13/2)
- Sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı (M. 14/1)
- Uyruklu hak (M. 15/1-2)
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (M. 18)
- Görüş ve anlatım özgürlüğü (M. 19)
- Toplanma ve örgüt kurma hakkı (M. 20)

— Doğrudan yada seçilmiş temsilciler yoluyla kamu yönetimine katılma, kamu hizmetlerinden yararlanma; gizli, serbest ve eşit oy hakkı (M. 21).

2. Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Seçmeli Protokol (New York, 1966)

Bu Sözleşme 10 Aralık 1966'da

BM Genel Kurulu tarafından oybirliğiyle kabul edilmiştir. Ancak 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir. Şubat 1987'ye kadar sözleşmeyi 81 devlet kabul etmiş bulunmaktadır. Ancak aralarında Türkiye yoktur.

Bu sözleşmenin 12. Maddesi "herkesin oturacağı yeri seçme ve yer değiştirmeye özgürlüğü", 21. maddesi "toplama hakkı", 22. maddesi "dernek kurma hak ve özgürlüğü", 24. maddesi "uyruklu edinme hakkı", 25. Maddesi ise "kamu yönetimine katılma, seçme ve seçilme hakları" ile ilgilidir.

Sözleşme'nin 2. maddesinde, tipki insan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde olduğu gibi, bu sözleşmede sözedilen haklardan "herkesin hiçbir ayırmak olmaksızın" yararlanacağı belirtilmiştir. Adı geçen sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol ise daha ileri bir adım atarak bireysel başvuruda bulunma olağanı tanımlamıştır.

3. Her Türlü İrk Ayrımcılığının Kaldırılması Uluslararası Sözleşmesi (New York, 1966)

Bu Sözleşme'nin 5. maddesine göre Taraf Devletler, konumuzla ilgili aşağıdaki hakları öncelikle güvence altına almayı ve bu konularda ırk ayrımcılığı yapmamayı yükümlenmekte diller.

— "Siyasal haklar, özellikle genel ve eşit oy temeli üzerinde seçimlere katılma, seçme ve seçilme hakkı ve her düzeyde kamu yönetiminde ve hükümette görev alma ve eşit kuralarda kamu hizmetine gitme hakkı"

(M. 5/c),

— Bir devletin sınırlarında yer değiştirmeye ve oturma hakkı (M. 5/d-i),

— Kendi ülkesi dahil bir ülkeden ayrılma ve ülkesine dönme hakkı (M. 5/d-ii),

— Uyruklu hakkı (M. 5/d-iii),

— Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (M. 5/d-vii),

— Görüş ve görüş açıklaması özgürlüğü (M. 5/d-viii)

— Barışçı toplanma ve dernek kurma hakkı (M. 5/d-ix),

— Sendika kurma ve sendikaya üye olmak hakkı (M. 5/e-ii)."

Bu Sözleşme, 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve Şubat 1987 tarihine kadar 124 devletçe

onaylanmıştır. Türkiye, 13 Ekim 1972'de imzaladığı bu sözleşmeyi henüz onaylamış değildir.

4. Kadınlara Karşı Her Türülü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi (New York, 1979)

18 Aralık 1979'da kabul edilen bu Sözleşme'nin 1. maddesi kadınlara karşı ayrımcılığı özetle şöyle tanımlamıştır: "Kadınların her alanda temel hak ve özgürlüklerini kullanmalarını, bunlardan yararlanmalarını zedellemek ve kaldırmak amacıyla yada sonucuya cinsiyet temeli üzerinde yapılan her türlü ayrim, dışlama yada kısıtlamadır."

Sözleşme'nin siyaset haklarla ilgili ikinci bölümünde, Taraf Devletler;

— Ülkenin siyaset ve yonetisel yaşamında kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmayı (m. 7),

— Kadınlara, erkeklerle eşit koşularda hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etme ve uluslararası örgütlerin çalışmalarına katılma fırsatı tanımı (m. 8),

— Kadınlara uyruklu edinme, kırma yada değiştirme bakımından ve aynı zamanda çocukların uyruğu konusunda erkeklerle eşit haklar tanımayı (m. 9), bir yükümlülük olarak benimsenmişlerdir.

Sözleşme 3 Eylül 1981'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye 28 Haziran 1985 tarihinde katılmayı onaylamıştır.

5. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi

3 Eylül 1953'ten başlayarak yürürlük kazanan sözleşmeyi Avrupa Konseyi üyesi olan 21 devletin tümü onaylamıştır. "Dünyada barış ve adaletin asıl dayanağının; insan hakları ve temel özgürlüklerinin ileri düzeyde gerçekletirilmesi olduğu" inancı, sözleşmenin temel inancıdır.

Bu Sözleşme'de öne sürülmüş hak ve özgürlüklerden "herkesin hiçbir ayrılmazlık hakkının" yararlanma hakkı vardır (m. 14). Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı (m. 9), anlatım özgürlüğü hakkı (m. 10), barışçı amaçlarla toplama, dernek ve sendika kurma hakkı (m. 11), bu anlamda herkese tanınmış haklardır.

uygulamada ortaya çıkan güçlükleri gidermek ve kim hak ve özgürlük-

leri daha açık tanımak amacıyla Ek Protokollar benimsenmiştir. Sözleşmeye ek sekiz protokol hazırlanmış, 3 ve 5 no.lu protokollar ana metinden sayılmıştır.

Konumuz olan siyaset hak ve özgürlükler Ek Protokollarda şöyle yer almaktadır:

— Özgür seçim hakkı (1. no.lu protokol, m. 3). (Bu protokol Türkiye tarafından 10 Mart 1954'te onaylanmıştır.)

— Bir ülke üzerinde özgür dolaşma ve yerleşme hakkı (4 no.lu pro. m. 2/1).

— Bir ülkeden ayrılma hakkı (4. no.lu pro. m. 2/2).

— Bir yurtaçın ülkesine girme hakkı (4 no. m. 3)

(4 no.lu Protokol Türkiye tarafından onaylanmamıştır.)

SONUÇ OLARAK

Tarih yürüdücük, giderek toplum yapıları değişikçe, hak ve özgürlük anlayışları da değişmiştir. Birbirini di-

yalektik olarak izleyen her toplum ya-

pısı ve her toplum içinde de değişik sosyal sınıflar, beraberlerinde farklı hak ve özgürlük anlayışı getirmiştir.

Söz gelisi, 1789 Fransız Devriminin temsil ettiği özgürlük anlayışı ile bugünkü özgürlük anlayışı bambaşka. Yine bugün, kapitalist bir topluma, bir burjuva ile bir emekçi özgürlük deyince aynı şeyi anlamıyorlar.

İnsanların devlet halinde örgütlenmelerinden bu yana, bir iktidar mücaadesi vardır. Konumuz olan siyaset hak ve özgürlüklerle ilgili ilke ve uygulamalarını uluslararası normlara uydurmaktadır. Türkiye'nin bu anlamda demokratik yenilenmeye gereklimi vardır.

Türkiye dünya insanlık ailesi içinde saygınlık kazanabilmek için, tüm insan haklarıyla birlikte siyaset hak ve özgürlüklerle ilgili ilke ve uygulamalarını uluslararası normlara uydurmaktadır. Türkiye'nin bu anlamda demokratik yenilenmeye gereklimi vardır.

İnsanların devlet halinde örgütlenmelerinden bu yana, bir iktidar mücaadesi vardır. Konumuz olan siyaset hak ve özgürlüklerle ilgili ilke ve uygulamalarını uluslararası normlara uydurmaktadır. Türkiye'nin bu anlamda demokratik yenilenmeye gereklimi vardır.

Daha özgürlük, daha eşitlik ve daha katılımlı bir Türkiye için... □

— Siyaset hakların en önemlisi seçme ve seçilme haklarıdır. Oysa Türkiye'de seçme ve seçilme yaşları yüksektir. Önsecim sistemi fırsat eşitliğini bozmaktadır. Ayrıca seçim yasasındaki barajların yüksekliği genel ve eşit oy ilkesini zedelemektedir.

Konumuz olan siyaset hak ve özgürlükler Ek Protokollarda şöyle yer almaktadır:

— Özgür seçim hakkı (1. no.lu protokol, m. 3). (Bu protokol Türkiye tarafından 10 Mart 1954'te onaylanmıştır.)

— Bir ülke üzerinde özgür dolaşma ve yerleşme hakkı (4 no.lu pro. m. 2/1).

— Bir ülkeden ayrılma hakkı (4. no.lu pro. m. 2/2).

— Bir yurtaçın ülkesine girme hakkı (4 no. m. 3)

(4 no.lu Protokol Türkiye tarafından onaylanmamıştır.)

Düşünce, anlatma, toplantı ve gösteri yapma hak ve özgürlüklerinin kullanılması çağdaş ilkelere çok uzaklıdır. TCK'nun 141-142 ve 163. maddeleri demokrasimizin kamburu durumundadır.

Ayrıca, kamu görevlerine katılma hakkı, dilekçe verme hakkı gibi çağdaş insan hakları anlayışında "siradan" kabul edilen haklar önünden bile çağdaş engeller vardır.

Örneklenen bu hak ve özgürlükler dışında, gerek kişisel haklar gereksiz toplumsal ve ekonomik haklardaki aşırı kısıtlamalar ülkemde siyaset yaşamı bir cendere içinde tutmaktadır.

Türkiye dünya insanlık ailesi içinde saygınlık kazanabilmek için, tüm insan haklarıyla birlikte siyaset hak ve özgürlüklerle ilgili ilke ve uygulamalarını uluslararası normlara uydurmaktadır. Türkiye'nin bu anlamda demokratik yenilenmeye gereklimi vardır.

Daha özgürlük, daha eşitlik ve daha katılımlı bir Türkiye için... □

KAYNAKÇA

DÄVER, Bülent: *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara, 1976.
"Türkiye'de Siyaset Hakları", (Türkiye'de İnsan Hakları Seminerine sunulan bildiri, 9-11 Aralık 1968), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, ss. 41-47.

ERTOP, Kivanç, Çetin YETKİN: *Siyaset Düşünceleri Teori*, İstanbul, 1985.

PIRKINSON, C.N.: *Siyaset Düşüncenin Evrimi*, İstanbul, 1984.

SENCER, Muzaffer: *Belgelerle İnsan Hakları*, İstanbul, 1988.

(İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Kurultayı'na sunulan bildiri, Ankara, 1988).

ŞAYLAN, Gencay: *Çağdaş Siyaset Sistemleri*, TODAIE, Ankara, 1981.

TANLI, Serdar: *Devlet ve Demokrasi*, İstanbul, 1982.

İnsan Hakları

Hak ve Özgürlük Sorununuz mu var

Akın Birdal (*)

dama mahküm mu edildiniz, cezaevine mi düştünüz, gözetim altında misiniz, bir cezaevinden bir diğerine zincirli mi sevk edileceksiniz, oglunuza, kızınıza ya da eşiniz mi içerde, bir sorununuz var demektir. Telefonunuz mu dintheniyor, adresinize gelen mektuplarınız mı açılıyor, geceyarısı apartop evinizden alınıp emniyete mi götürülyorsunuz, kişisel dokunulmazlığınız mı tehlike, bir sorununuz var demektir. Yasa önünde eşit olamayacağınızdan, yargının hakkınızı koruyamayacağınızdan mı kaygılanıyorsunuz, adil ve açık yargılanacağınızı kuşkunuz mu var, bir sorununuz var demektir.

Zorunlu nedenlerle yurtdışına çıkmış da, şimdi yurdunuza dönmek isteyip de güven mi duyamıyorsunuz, ya da uyruklu hakkınızı mı yitirdiniz, bir sorununuz var demektir. Düşünmemi mi öğrenciniz, öğrenciklerinizi anlatmak, yazmak mı istiyorsunuz. Düşüncelerinizi duymak, yarmak için toplanmayı mı tasarlıyorsunuz. O doğrultuda, birleşmek, örgütlenmek mi istiyorsunuz, bir sorununuz var demektir.

İşsizmisiniz, çalışmak istiyor da iş mi bulamıyorsunuz. İşiniz var da eşitsiz işe eşit ücret mi alıyorsunuz. Özgürce sendika kuramıyor, grev hakkını mı kullanamıyorsunuz. Toplumsal ve sağlık güvenliğiniz mi yok, bir sorununuz var demektir. Üretmek isteyip de üretmemiyor, üretip ürettiğinizi mi tüketmiyorsunuz. Ürettiğiniz üzerinde belirleyici mi değilsiniz. Her geçen gün üretim dışı mı bırakılyorsunuz, bir sorununuz var demektir.

Gençmisiniz, suçlu mu görülüyorsunuz. Okumak, öğrenmek isteyip te bu olanağınız mı yok. Kültürel yaşamın içine girip insanca mı yaşamak istiyorsunuz, bir sorununuz var demektir.

Bu yıl, Birleşmiş Milletler ce 40 yıl önce kabul edilip yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin yıldönümüdür. Bugünlerde Birleşmiş Milletlere üye ülkelerin hemen tümünde Bildirgenin öngördüğü hak ve özgürlüklerin ulaşlığı düzey tartışılıyor. Bu, bir ölçüde kutlamalara, anıtlara dönüştürülmüş. Radyo ve televizyonlar ve bütün iletişim araçları, 40. yılın insanlık için önemini ve kazanımı üzerinde programlar yapıyorlar. Tüm üye devletler de, bildirgede sayılan ve 30 maddeden oluşan hak ve özgürlüklerin, etkili biçimde gözetilip korunması, pekiştirilmesi ve güvencesi konu ediliyor.

Türkiye de Birleşmiş Milletler üyesidir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni 27 Mayıs 1949 yılında Resmi Gazetede yayınlayarak benimsenmiş ve duymuştur. Yayıldan sonra okullarda ve diğer eğitim kurumlarında okutulması ve yorumlanması kararlaştırılmıştır. Bildirgeye ilişkin metin radyo ve gazetelerde yayınlar yapılması, Dışişleri Bakanlığının 28.3.1949 gün ve 36084/122 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunun 6.4.1949 günü toplantıda karara bağlanmıştır.

Kararın altında o günün Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzası bulunmaktadır.

Evet, Türkiye de mi yaşıyorsunuz, bir sorununuz var demektir. Ama bu sorun, yaşam hakkına saldırı ile başlıyorsa, her gün cezaevlerinden gelecek bir ölüm çığı ile uyanacaksınız, bu sorun, sizin olduğu kadar, herkesin sorunu olmuş demektir. Değilse, ne dünyalıyız ne avrupalı. Yerimize yer, adımıza ad bulmalıyız. Yoksa kimseyi inandıramayız.

40. yıl, yaşam hakkı başta olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerde saygı bir toplum olmanın adımı olmalıdır. Bu, toplumumuzun demokratikleşmesine imke ve uluslararası platformlarda da bir yer kazandıracaktır. Çünkü, barış, demokrasi ve insan hakları bir ülkenin ya da toplumun değil, devletlerin ve halkın gözetiminde evrensel bir nitelik kazanmıştır. Ne var ki, Türkiye, bu açıdan hâlâ iyi görünmektedir.

Evet, böyle bir tabloda 40. yıl dargacılarda, cezaevlerinde, işkencelerde, mahkemelerde insanlık onurunu koruyanlara armağan olsun. □

Ayrıca, bildirgenin öngördüğü hak ve özgürlüklerin yaşama geçirilmesi için uluslararası ve bölgesel düzeylerde düzenlemelere gidilmiştir. Bunlardan en önemli, geçtiğimiz ay 38. yılını tamamlayan ve kısaca İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi diye adlandırılan İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesidir. Bu sözleşme, etkin bir denetim sisteme bağlanan protokollerle geliştirilmiştir. Sözleşme, Avrupa Konseyi üye ülkelerce benimsenmiş ve kabul edilmiştir. Türkiye'de aralarında bulunmaktadır.

Bildirge ve sözleşmelerden kısaca söz edşim şundandır; her iki belgenin de başlangıcı, yaşam hakkının korunması ile başlar. Türkiye bildirgenin 40. yılı, sözleşmenin de 38. yılında hak ve özgürlüklerin A'sındadır. Kuşkusuz dünya savaş ve açık tehditleri altında, korkudan ve yoksulluktan arınmış değildir. Ama, yaşam hakkı da artık devletlerin ya da siyasi iktidarların saldırısında bırakılmamıştır.

Evet, Türkiye de mi yaşıyorsunuz, bir sorununuz var demektir. Ama bu sorun, yaşam hakkına saldırı ile başlıyorsa, her gün cezaevlerinden gelecek bir ölüm çığı ile uyanacaksınız, bu sorun, sizin olduğu kadar, herkesin sorunu olmuş demektir. Değilse, ne dünyalıyız ne avrupalı. Yerimize yer, adımıza ad bulmalıyız. Yoksa kimseyi inandıramayız.

40. yıl, yaşam hakkı başta olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerde saygı bir toplum olmanın adımı olmalıdır. Bu, toplumumuzun demokratikleşmesine imke ve uluslararası platformlarda da bir yer kazandıracaktır. Çünkü, barış, demokrasi ve insan hakları bir ülkenin ya da toplumun değil, devletlerin ve halkın gözetiminde evrensel bir nitelik kazanmıştır. Ne var ki, Türkiye, bu açıdan hâlâ iyi görünmektedir.

Evet, böyle bir tabloda 40. yıl dargacılarda, cezaevlerinde, işkencelerde, mahkemelerde insanlık onurunu koruyanlara armağan olsun. □

Siyasal Soykırıım

Reha İsvan

Soykırıım, yaratıklardan bir türünün soyunu tüketmek, cinsini yoketmek.

Tarih bilgim pek derin ve kapsamlı değildir ama bildiğim bir şey varsa, dünyanın çeşitli yerlerinde çeşitli süreçlere de uygulanan insanlararası soykırıım olaylarında, biz soykırımdan kaçanlara kol kanat germişiz, gerçek anlamda bağırmamız basmışız. Hatta yenik düşen hükümdarlar, ülkesinde başı derde giren kumandanlar, liderler kapağı bizim ülkemize atıp canını kurtardığı gibi, halkımızdan da devletlerimizden de, siyasal mülteci olarak yakınılık ve saygı görmüşler...

Dünyada soykırıım konusunda kimseyi suçlamayacak durumda olanların başında ABD gelir kuşkusuz. Kızıldırılırların gerçekten soyunu tüketmemişler mi Amerikalılar?

Bir de bu gün bizi içine sürüklendikleri duruma bakın!

Yüzyıllar boyu soykırıma karşı çeşitli dönemlerde, en son olarak da Nazi Almanyasındaki kitleSEL yahudi soykırımasına karşı onurlu bir tutum takınmış, insancıl bir yaklaşım benimsenmiş olan, Irak'ın kıydığı insanlara sahip olmuş olan ülkemde, iktidardaki zihniyetin tarihimize ve halkın istemelerine ters yönde eğilimler ve siyasal soykırıım uygulaması üzerinde durmak istedim.

Herkese söyleyorum, kendimi ekranada, sahnede, filmde izler gibi dehşet içinde izlediğimin ayrımlı varrıveriyorum günboyu. Derinden sarlıyorum. İçimde hep, ben şimdiden başka birşeyler yapıyor olmamışım, oysa oturuyor, gülüp konuşuyor, okuyor yazıyorum, torunları seviyorum, kızıma ev bakıyorum... Sanki hiç birşey olmuyormuş gibi!

Korkunç birşeyler oluyor olsa... Utanç verici... İnsan olan kimsenin kabullenemeyeceği...

Ah canım Atatürk... Çanakkale'de

binlerce can alan saldırıcı düşman ordularından bizim topraklarımızda düşüp ölen savaşçıların anısı için söylediği sözler şiir gibi.

Onlar, bizim Mehmetçiklerimizi öldürmüştür, nice subayı, insanımızı şehit etmişler... Ama savaş bittiğinde Atatürk onlara savaş kurbanları olarak yaklaşabiliyor, "Artık sizler de bizim evlâtlarımızsınız" diyebilme büyülüüğünü gösteriyor. (TV yayınları, 6 Kasım 1988).

Kendilerini onun adıyla aklayabilemeye yeltenenlerin dillerinden düşürmedikleri yüce Atatürk, ülkemize saldırmış olan emperyalistlerin, bizim topraklarımızda ölmüş savaşçılarını bile saygıyla, sevgiyle anabiliyor; hem de bundan yarım yüzyıl önce...

Ya bizi ateşten çemberlerden geçirip, boğazımı sıkarak, kirbaç mafetiyle "çağ atlatma" iddiasında olanların zoraki egemenliğinde yaşadığımız bu günümüzde, biz ne yapıyoruz?

Ülkemiz üzerinde acımasız oyunların oynandığı bir dönemin tüm suçunu üstlerine yüklediğimiz gençlerimizi, düşman çocukların değil, türlü karanlık emellerle ateş'e sürülmüş öz evlâtlarını biz, kana susamış bir intikam tutkusuya, "beslememek için asmaya" kalkışıyoruz... Kendi çocukların, zorbalıkla resmi politikaya boyun eğdiremediklerimizi egemenlere kul kılmadıklarımızı baltıyor, geleceklerini karartıyor, yoketmeye kalkıyoruz.

İşkenceyle canlarını aldıklarımızın acısını eller bile duyuyor da, biz kalınlarını, umarsızlığa karşı girişikleri açlık grevlerinde, onlara şeker ve tuz vermeyerek, siyasal soykırıma tabi tutuyoruz.

Ölüm orucuna dönünen açlık grevlerinin nedeni olan şu isteklere bakın!

Utanır adam, 20. yüzyılın sonuna geldik, sevk zinciri istemiyorlar, her türlü dayak ve işkencenin yasaklan-

masını istiyorlar diye, yetkililer "ölürlerse ölsünler" tavrına giriveriyorlar söyle oynaya..

Nazilli'de, Eskişehir'de, Amasya'da, İstanbul'da, Diyarbakır'da Şanlıurfa'da, Bursa'da, Ceyhan, Ergani ve Gaziantep'te, 197 tutukluya şekerli su ve tuz vermeyerek ölüme terkediyor onları.

Tek tip kaldırılsın; aramalarda talan ve yağma yapılması dileklerini, amaçlı eylemler sayip zindanlarda çürüttüğümüz gençlerimize sevgisizce yüklenerek, uygarlık teraneleri tutturmuş, vahşet sergiliyoruz..

Yayın ve haberleşmede sınırlama kalkınsın; aramalarda talan ve yağma yapılması; radyo, teyp, daktilo yasağı kaldırılsın diyerek bilimsel ve kültürel açılığa isyan eden yavrularımızı tepeleyerek mi çağdaşlığa yetişeceğiz?

Şirketleştirdiğimiz, "yılın 6 ayında 3 milyar lira kâr" eden (Güneş Gazetesi, 10.11.1988) cezaevlerinde, "Kantin fiyatları piyasa seviyesine indirilsin" dileğinin karşılaştığı kaskatı duyarlılık yüzünden ortaya, çaresizlikle, gençlik yaşamalarını sürenler, bizi insan sayarak, yüreklerimize bu yolla olsun ulaşmayı deniyorlar. Bu facia karşısında, topluca sergilediğimiz kayıtsızlıkla mı uygarlığa ayak uyduracağız?

Yamyamlaştık mı nedir?

Kendi yavrularımızın kanlarını ilikleme sörümüyoruz biz.

Eğitim konusundaki gerici yaklaşımımızla, aile kurumumuzun bağınaz, kalıplaşmış sapıntıları, yetersiz ve çarpık sağlık politikalarımızla, bağınaz, eksik hukuk ve adalet anlayışımızla, ceza yasalarımızın utanç verici maddelarının yardımı ve infaz sistemimizin ilkelliğiyle kendi evlâtlarımızın beyinlerini çürüttüyor; vahşice başları yiyoruz kendi çocuklarınızın.

Hepimiz sorumluyuz. Buna katlanabilecek herkes, hepimiz hepimiz...

Prof. Dr. Erzan Erzurumluoğlu:

"Adalet Kavramının Üç Temel Ögesi: Sav, Savunma, Yargıdır."

22-23 Ekim 1988 tarihinde yapılan Ankara Barosu seçimlerinde, Başkanlığa seçilen Sayın Prof. Dr. Erzan Erzurumluoğlu ile yaptığımız söyleşiyi sunuyoruz.

B.S.

□ Genelde bir meslek kuruluşu olarak baroları nasıl değerlendirdiğiniz, sizce baroların önemi nedir?

□ Barolar uğraş alanı bakımından diğer meslek kuruluşlarından daha farklı özelliği olan, yada olması gereken kuruluşlardır. Çünkü hukuk, insanın doğumundan ölümüne kadar, yaşamının her aşamasında insanı izleyen yada insanın davranışlarını düzenleyen, onlardan kendisine uyulmasını isteyen kurallar bütünüdür. Ulaşım alanınız böylesine kapsamlı, böylesine yaşamalı olunca, sorumluluğunuz ve topluma karşı duyarlılığınızın da o denli büyük olması gereklidir. Araştırmaya yapmak için özgür ortam kadar olmasa bile, maddi rahatlığıada gereksinme vardır. Bu rahatlık sağlandığı taktirde, hukuk sistemimizin aksayan ve düzeltilemesi gereken konularında yeterli araştırmalar yapılabilir. Aksi halde yetersiz verilere dayanarak yapılan öneriler, yarar yerine zarar verebilir. Ülkemizde idari açıdan vesayet altında bulunan barolar, mali bakımdan da gücsüz bulunmaktadır.

□ Bir baskı grubu olarak, Demokrasinin güçlendirilmesinde etkinlik nasıl artırılabilir?

□ Baroların bağımsız olmadığı bir ülkede yargının bağımsızlığını, savunma hakkının özgürce ve hiçbir kuşkuya ve tereddüte yer vermemeyecek biçimde kullanılmamasından sözü dilemez.

Çağdaş coğulcu demokrasilerde baskı gruplarının tartışılmaz yeri ve ağırlığı vardır. Bu nedenle baskı grupları, siyasal iktidarlar karşısında, bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını korundadırlar. Aksi halde, objektif olamayacakları için, toplum gözünde inandırıcı olamazlar, bu yüzden de etkinlikleri çok zayıflar yada etkinliklerinden sözedilemez.

□ Barolar üzerindeki idari vesayet hakkında ne düşünüyorsunuz?

□ Türkiye Cumhuriyet'i Anayasası'nın 135. maddesi, maalesef kamu hizmeti yapan meslek kuruluşlarını idari vesayet altına almıştır. Bu bizim kabul edebileceğimiz bir görüş değildir. Çünkü baroların bağımsızlığı doğrudan doğruya yargının bağımsızlığı ile ilgilidir. Yargının bağımsız olmadığı ülkelerde hukuk devletinin varlığından söz edilemez. Çünkü hukuk, özgürlük ve bağımsızlık ikiz kardeşler. Vesayetle bu kavamlar hiçbir koşulda bağıdasamazlar, tüm bu nedenlerle vesayet için ileri sürülen hiçbir neden ya da mazeret haklı söylemamız. Canımızı korumak bile olsa özgürlüğümüzden vazgeçmememiz gereklidir. Canımızı korumak için özgürlüğümüzden vazgeçer isek, birgün gelir ikisini de kaybedebiliriz.

□ Bunların dışında sizin ekleyeceğiniz var mı?

□ Adalet yüce ve devletin temelini oluşturan bir kavramdır. Bu kavramın üç temel ve vazgeçilmez ögesi vardır. Sav, savunma, yargı. Bunlardan birinin en küçük bir biçimde zedelenmesi adalete gölge düşürür. Gölgeli adalet ise bir kurt gibi toplumu kemirir, eninde sonunda buda toplumu köterir. Ülkemizde hukuk devleti ve yargı bağımsızlığının hâlâ tartışırları olması büyük bir şansızlıktır. Öte yandan yargı bağımsızlığının güvencesi olan Yüksek Hakimler ve Savcılar Kurulunda SAVUNMANIN TEMSİLCİSİNİN BULUNMAMASI ise büyük bir noksantılıktır. Türkiye'de yasaların etki ve tepki anlayışı ile hazırlanması ya da değiştirilmesi, kanımızca Türk Hukuk sisteminin bugün için en büyük zaafıdır. Böyle bir zaafla mağlub bir sisteme hak aramanın pahali, halkın hukuka karşı duyarsız olduğunda dikte alınır, Baroların görev ve sorumluluklarının ne denli büyük olduğu hemen anlaşılır zannederim.

Arzedeyim Efendim

Sinan Korkut

Teschekkür ederim efendim, sağlıgına duacılıyım. Sağolun efendim, refikam kulunuz da çok iyiler, saygılarını sunuyorlar efendim. Efendim? Aman vallahi çok şakacısınız, demek bugün onunla karşılaşmayı bekliyoruz. Siz gazetecilerin ne türlü mahluklar olduğunu bendenizden çok iyi bilirsiniz efendim; uyduruyorlar, külliyyen yalan. Yok benim yerimde gözü varmış, yok dışişleri bakanlığında gözü varmış; hepsi yalan. Heh heh heh, bakarsınız bir gün sizin yerinde de gözü olduğunu söyleyiverirler, o zaman kim bilir ne kadar şaşırırsınız değil mi? Peki efendim, tabii, hakkı alınız var efendim, şakası bile hoş değil efendim.

Emredersiniz efendim, bilgi vereyim ama daha önce şimdide kadar hiç karşılaşmadığımız bir durumu ittilâniza arzeturmek istiyorum efendim. Doğru efendim, demek siz de müşahede ettiniz. Evet, son hafta içinde birdenbire domates ve yumurta fiyatlarında hiç görülmedik oranlarda ve hiç beklenmeyen bir biçimde artışlar oldu. Tam bir muamma efendim, kimse izah edemiyor. IMF ve Dünya Bankası'na da durumu bildirdik, şaşırıp kaldılar. Dahası var efendim, bu fiyat artışları her türlü ekonomi kuralına da aykırı bir biçimde cereyan ediyor. Bir taraftan domates ve yumurta fiyatları baş döndürücü bir hızla artıyor, diğer taraftan ise domates ve yumurta satışları daha da hızla artıyor. İnanılacak şey değil, halbuki fiyatlar arttığı zaman satışların azalması gerekir.

Tabii istihbarat yaptırdık efendim ama aldığımız sonuçlar çok garip çıktı, nasıl değerlendireceğimizi bilemiyoruz. Birincisi, yumurta ve domates alımlarını hızlandıranların işçi, memur, emekli, öğrenci, esnaf, küçük köylü-

ler olduğu belli oldu. Çaktırmadan yapılan soruşturmadada bu alımları yapanların hemen hepsinin pis pis gülerek "Demokrasi gelişiyor, onun için domates ve yumurta alıyorum; bakarsınız ansızın lazımlı olabilir" dediği belirlendi. Demokrasının gelmesi ile menemen yapmayı birbirine karıştırıyorlar galiba. Hayır efendim, kuru soğan ve yeşil biber piyasaları durgun. Bu da bize gösteriyor ki alınan domates ve yumurtalar menemen yapımında kullanılmayacak. Evet efendim, arzetmiştim, tam bir muamma. Daha da garibi yapılan bir çok operasyon sonucunda akıl almayacak büyülüklükte domates ve yumurta stokları ortaya çıktı. Hem de çürük. Millet domatesi yumurtayı alıp kullanmadan stok yapıyor ve çürümeye terkediyor. Çürük-çarık şeyler ne yapacaklar acaba? Aman Allah korusun efendim, hiç öyle şey olur mu, cesaret edemezler efendim, cesaret edemezler.

Domates ve yumurta fiyatlarındaki bu artışı izah etmeyece aciz kaldığımız doğrudur, ama sizin de müşahede buyuracağınız gibi son 12 aylık dönemde enflasyonun bidentalı azalışmasında bu garip fiyat artışlarının çok önemli bir rol oynadığı inkar edilemez. Evet efendim, bir yıllık enflasyon şu anda % 86,4 seviyesinde. Şimdi laf aramızda, söyle bir tespit yapmak da mümkün. Madem enflasyon başlıca suçlusu domates ve yumurta fiyatlarındaki artış ve madem ki domates ve yumurta fiyatlarındaki artış demokrasi bekleyışı nedeniyle meydana geliyor, o halde mantıklı olarak demokrasi olduğu zaman enflasyon da olacak demektir, değil mi efendim? Tabii bu açıklama 1980'den bu yana meydana gelen gelişmeleri açıklayamıyor, ama biliyorsu-

herşeyi şok yöntemiyle idare ediyoruz. Ortaya yeni bir durum mu çıktı, hemen kimse düşünmeyeceği bir şok tedbiri; herif konuşmamakta israr mı ediyor, hemen 220 volt, pardon, bunun konuya doğrudan ilgisi yok; bu yöntem çok işe yarıyor, herkes birden allak bullak oluyor, ne diyeğini ne yapacağını şaşırıyor. Özellikle ana muhalefat perişan oluyor, onlar kendilerini toparlayıcaya kadar biz malı götürüyoruz, geçmiş olsun. Hatta yaptıklarımızdan bazan biz bile şok oluyoruz, "Yahu biz bunu neden böyle yapmıştık?" diye kendi kendimize sorduğumuz bile oluyor. Sonra bir de bakiyorsunuz ki bizim ithal malı delikanlılarından birisi o gece rüyasında görmüş, ipe sapa gelmez bir konuda bir karar veya tebliğ yayınlamış, "Aman, bu da neyin nesi" deyinceye kadar iş işten geçiyor tabii. Onan sonra işi kurtarmak biraderim kulunuza düşüyor; dedalarında alayıcı bir gülümsemeyle "Alternatifiniz nedir? Alternatifinizi söyleyin" dedi mi, tamam, mesele haloluyor. Bu yöntem ne kadar etkili olduğunu size anlatamam. Bizim birader bu soruyu sordu mu ana muhalefetin eli ayağına karışıyor, "Yahu bu hırsızlık, dolandırıcılıktır, milletin cebinden para çalmaktır" demeyi bile akıl edemedikleri için oltanın ucundaki balık gibi kıvrınıp duruyorlar.

Millet de bunu görünce "Tabii yahu, herhalde haklılar ki kimse bir alternatif söyleyemiyor" diyor. Gördüğünüz gibi bu şok yöntemi çok işe yarıyor.

Hangi Genel Müdür efendim? Çok değerli bir gençtir efendim. Oğlumun da ruh gibi ahababıdır. Yalan söyleyolar efendim, bankasının parasını döviz borsalarında kaybettigi Külliyyen yalandır, birazcık zarar etmiş ama o kadar olacak tabii; borsa işlerinde kazanmak da var kaybetmek de var. Evet, bu konularda çok derinlemesine bilgisi olmamasına rağmen, hani belki malı götürürüz diye New York borsasında biraz spekülaysona girmiştir. Anlaşıldığına göre taymingi pek iyi yapamamış, Amerikan Doları en yüksek seviyede olduğu zaman deliller gibi dolar almış, DM en düşük seviyede olduğu zaman da bankasının bütün DM pozisyonunu satmış. Dediğim gibi efendim, taymingini iyi ayarlayamamış. Ama bir de kazansayı siz o zaman görecektiniz efendim. Evet, böyle bir yöntemle döviz borsalarında para kazanıldığı pek görülmemiş ama, bizim delikanlı New York borsasında da bir şok dalgası yaratmak istemiş herhalde, heh heh heh.

Özür dilerim, konuyu biraz dağıttım galiba, kaldığım yerden devam edeyim efendim. Evet, biz mevduat faizlerini serbest bırakınca bakın neler oldu. Bankalar az daha akıllarını karışacaklardı. Rakip bankaların ne kadar faiz vereceklerini bilemediği için bir taraftan onlardan daha fazla faiz vereceklerini ilan edip zarar etme teh-

likesiyle, diğer taraftan da rakip bankaların daha az faiz vererek bütün müşterilerini kaçırma ihtimali ile karşı karşıya geldiler. Görseniz, gülmeten karnımıza ağırlar girdi vallahi. Deli gibi rakip bankaların faiz oranlarını öğrenmeye çalışıyorlardı. Ama sonra durum korkutucu olmaya başladı. Müşteri kaçıracağını anlayan bazı bankalar, bunların arasında bizim ithal malı harika delikanlıklarının yönettiği bazı devlet bankaları da vardı, ipin ucunu kaçırdılar. Öyle faiz oranları ilan etmeye başladılar ki biz bile bayağı korkutuk. Hemen bir şok karar daha aldı, "Faizler serbesttir ama o kadar da serbest değildir" dedik. Sonunda hep si % 85'te buluştu. "Hani serbest faize geçtiğim?" gibisinden yakınlardır. Sonra anladılar ki, bu kadar serbestlik bile iyi değil. Neden mi efendim? Siz de mutlaka derinliğine tetkik etmişsinizdir, ama ben gene arzetmeye çalışıyorum.

Malumualınız olduğu gibi, bankaların temel fonksiyonu faizle mevduat toplayıp bu mevduatı faizle borç vermek yani kredi açmaktadır. Dolayısıyla, bir bankanın esas kazancı kredilerden aldığı faizle mevduatı verdiği faiz arasındaki fark olması gereklidir. Bravo! Çok doğru ve isabetli bir teşhiste bulundunuz. Buyurdığınız gibi, kâr etmek isteyen her kuruluş gibi bir bankanın da satış fiyatının alış fiyatından yüksek olması gereklidir. Simdi, eğer bir banka topladığı mevduatı



yıllık % 85 faiz ödüyorsa ve topladığı mevduatın önemli bir bölümünü bizim koyduğumuz yasal gerekleri yerine getirmek için serbest olarak kullanamıyor, yani krediye dönüştüremiyor, o zaman bu banka aslında topladığı mevduata çok daha yüksek bir faiz ödüyor demektir. Eğer topladığı her 100 liralık mevduatın tümünü kredi olarak verebilme imkânına sahip olsa ödediği faiz gerçekten de ilan ettiği % 85 olur. Ama, mevduat münzam karşılığı olarak Merkez Bankası'na yatırmak zorunda oldukları para, nakit ihtiyaçlarını karşılamak için kanunen her zaman ellerinde tutmak zorunda oldukları para ve genel giderlerini karşılamak için bulundurmak zorunda oldukları parayı hesaba katarsak, bir banka topladığı her 100 liralık mevduatın ortalama 65 lirasını kredi olarak verebilir demektir. Böylece 65 liralık bir kaynağı yılda % 85 faiz öderler, yani aslında ödedikleri faiz % 85 değil % 184,6'dır. Ama bu arada yasal koşulları yerine getirmek için kullanamadıkları para karşılığında da Merkez Bankası'ndan bir faiz alırlar. Sonuç olarak mevduata ödenen faiz % 85 ile % 130 arasında bir yerde belirlenir. Fakat vadesiz ve resmi mevduata ödedikleri çok düşük faizler toplam faiz maliyetlerini aşağıya çeker.

Bu bankaların öyle bir kredi faizi tespit etmeleri gereklidir, hem paralarını taizile birlikte geri gelebilecek biçimde satsınlar, hem de bu işten kârlı çıksınlar. Aslında bunu yapabilmek çok kolay değil. Vallahi, bilseniz şaşarsınız; bizim bankaların bazıları bu hesabı yapamıyor. Yani, mevduat toplamak kendilerine kaça maloluyor, kârlı satabilmek için kredilerden yüze kaç faiz almaları gerekiyor, bunun hesabını bile doğru dürüst yapamıyorlar. Neyse, bu onların sorunu; her koyun kendi bacagından asılır. Şimdi bu bankalar üç aşağı beş yukarı biribirinin aynı olan kredi faiz oranları ilan ediyorlar. Bu arada açıkçası edip faizlerini de üç ayda bir tahsil ediyorlar. Yani topladıkları mevduata bir yıl sonra faiz öderlerken kullandırdıkları kredilere üç ayda bir faiz tahakkuk ettiler. Bunu yapınca da ilan ettikleri kredi faizi oranından daha yüksek bir faiz kazanıyorlar.

Şimdi, bankalar tespit ettikleri faiz oranı ile kredi verip bunu faizi ile geri alıbseler hiç mesele olmayacak. Ama takdir buyurursunuz ki bizim

memleketimizde özellikle devlet bankalarından alınan krediler geri ödemek üzere alınmaz. Müteşebbislerimiz dağı taşı ipotek ederek bankadan krediyi alırlar sonra da ödemeler. Naçizane kanaatimi sorarsanız, ödemeleri için zorlamamak gereklidir, yoksa ihracat teşviklerinde olduğu gibi ülkeler, yatırım yapmazlar. Şimdi lütfen siz takdir buyrunuz, bir işadamı hem de faiziyle ödeyeceğini bildiği bir krediyi hiç alır mı, akıl var izan var.

Eğer biz faizlerin serbest bırakılması kararından, ki bir şok kararidir, iki saat sonra vazgeçmemeydik, ki bu da bir şok kararidir, bir sürü banka ardından kalkamayacakları faiz oranları ile

Açıklayayım efendim, bir bankanın batık olup olmadığını anlamak çok zordur. Bazen bankanın kendisi bile batık mı, değil mi bilemez. Hele sokaktaki vatandaşın hangi banka batıktır, hangi bankanın durumu iyidir türünden bir yargıya varması tamamen imkansızdır.

mevduat toplamaya kalkacak, bu mevduat gereken yükseklikte faiz oranları ile krediye dönüştüremeyecek ve batacaklardı. Efendim? Vallahi ne desem bilmem ki? Evet, doğrusunu söylemek gerekirse bu serbest olmayan serbest faizlerle bile mevduat toplayan bazı bankaların pek de iyi durumda oldukları söylenemez tabii. Eee, hakkınız var, batarlar mı bilmiyorum ama batmış kadar olurlar herhalde. Ama bu bankaların bazıları zaten batmış durumda, bir daha batsalar ne olur ki?

Açıklayayım efendim, bir bankanın batık olup olmadığını anlamak çok zordur. Bazen bankanın kendisi bile batık mı değil mi bilemez. Hele sokaktaki vatandaşın hangi banka batıktır, hangi bankanın durumu iyidir türünden bir yargıya varması tamamen imkansızdır. Hazine bile bir banka gümbür gümbür battıktan ancak ikinci sonra işin farkına varıyor, üç kuruşluk tasarruf sahibi nereden bilsin bunu. Şimdi banka adı söylemek pek doğru olmaz, ama madem emir buyurdunuz şöyle

eğilin de kulağınızda fisildayım hanımlarının şu anda batık durumda olduğunu.. Yaa, maalesef evet, o geçen yıl battı ama, battığının belli olması demek, her şeyin battığını ortaya çıkaracağı için üstünü örttü, belli etmedi. Yoksa durum pek kötü olacaktır.

İşte bu yüzden bendeniz "Vatan-داş hangi bankaya para yatıracığını çok iyi karar versin, sonra gelip parasını bizden istemesin" demek ihtiyacını duyдум. Değil mi efendim, bankerlere paralarını yatırdılar sonra bankerler batınca bizi sorumlu tuttular. Ne alakası var efendim, herkes hesabını yapsın, parasını nereye yatıracığına iyi karar versin.

Hayır efendim, bu sefer hazırlıksız yakalanmadık. Hepimiz gereken tedbirleri çoktan aldık. Hatta sizin için bile çiftlikte bir yer hazır etmiş durumdayız. Biraz küçük bir daire ama ne yapalmış artık idare ederiz.

Emredersiniz efendim, o konuya da temas edeyim. Sizin de işaret ettiğiniz gibi ben çeşitli vesilelerle "Enflasyonu çabucak indirmek yanlış olur, yavaş yavaş indirmek gereklidir. Hatta, çabuk inmeye başlarsa biz gereken tedbirleri alır ve enflasyonun o kadar hızlı inmemesini sağlarız" dedim. Çok açık biçimde ifade edeyim efendim, bunları söylemek ne demek istediğimi ben de bilmiyordum, halâ da bilmiyorum. Sanki enflasyon hızla aşağı çekmenin formülünü biliyormuş gibi bir hava yaratmak gerekiyordu, ben de bu lâfları ettim. Ama asıl önemli olan benim bu lâfları etmem değil bir Allahın kulunun çırıp da "Yahu indirmesin indirme ama nasıl indireceğini söyle bakalım" dememesi. Yani düşünün bir kere, bendeniz çıkışım ortaya tam manasıyla desteksiz atıyorum, ne ana muhalefet, ne yavrı muhalefet, ne üniversite hocaları hiçbir ağızını açıp bir tek kelime edemiyorlar.

"Atma kardeşim, yapamazsun" diye miyolar. Biz tabii bundan çok önemli bir sonuç çıkardık; ne kadar saçma olursa olsun büyük lâflar ettiğimiz zaman kimsenin gidi çıkmıyor, öyle bir şok içine giriyorlar ki, elleri ayaklarına dolanıyor. Böyle muhalefeti, böyle üniversiteyi bir daha nereden buluruz bilmem.

Evet efendim, arzedeceğim malumat bugünlük bu kadar efendim. Gelecek hafta hangi bankanın ne durmuda olduğunu daha ayrıntılı olarak arzedermi efendim. □

KÖTÜ TÜRKÜ

Pencereden uzanır bir el
akşam-sabah çiçek sular
nişan yüzüğü parlar güneşe
karanfil fesleğen fullar
pencereler basma perde

Ekmek keser masada bir el
keser kendini ekmekle
kana bulanır birden ekmek
çocuklar sofra başında
bir elin kendi kanına
kana bulanır ekmek

Bir el bir elle buluşur
demirlerin arasında
bir el bir elle buluşur
koklaşıp duvarı deler
yükük bir kuş olup uçar
konar telgraf teline

Bir el çok el olup sorar
evine gidecek yolu
kaç yillardır bilekten kesik
gözleriyle içер suyu

Paris, 28.3.1986

ÖZDEMİR İNCE

Şiir, Mart 1989'da Kavram Yayınları tarafından yayınlanacak "Başak ile Terazi" adlı kitaptan alınmıştır.



Yeni Yılmaz Güney

Mahmut T. Öngören

günü düşünemezsınız. Sanırsız ki, bu Yılmaz Güney bir toplumbilimcisi- dir. Bu Yılmaz Güney bir siyaset bilim- cisi de, sanki film yapan biri değildir.

"Ağır ağır anlatıyor. Sinemayı mı? Gelecekte neler yapacağını mı? Türk sinemasının geleceğini mi? Belki bi- raz bu konulara da deðindiði oluyor. Ama sözgeliþi MSP olaylarının hangi kesimlerden niçin geldiğini ve bunun nedenlerini inceliyor. TBMM'nin halkı ne denli temsil edebildiğini sayılar ve örneklerle gözler önüne koyuyor.

Ecevit'e bugün niçin yardım etmek gerekiðini belirtiyor. Türkiye'de ser- mayenin oynadığı rolü araştırıyor. Ve sinemanın dışında daha bir sürü top- lumsal konuya deðiniyor.

"İzlenimlerine gerekenden fazla yer verip işin duygusal yanına kaçmamış. En belirgin olarak sözünü ettigi izlenimi af yasasının görüşüldüğü gece cezaevindeki durum: 'Herkes dikkatle radyodan 22:45 haber bültenini dinledi.' diyor. 'Ne olacaðını pek kestiremedik. Her geceki gibi, o gece de yattık uyuduk. Durumu sabah haberlerinden öğrendik. Hepimiz üzüldük. Ama kimse taşkınlık yapmadı, üzüntüsünden kendini yerden yere attı. Her sabahki işlerimizi yaptı. Ortalık süprüldü, voltasını atan voltasını attı.' Yılmaz her zamanki gibi ağırbaþlı. Cezaevinden çıktıðı için bayram eden bir havada deðil.

"Diyor ki: 'Hiçbir şey hissetmiyo- rum. Maddi koşullar değişti, dışarıdayım. Ama dışarda olmanın sevincini duymadım. Her sevinç, kendi içindeki acısını da taşır. Bizim acılı yanımız ağır basıyor. Arkadaşlarımız hapistir. Onlar hapisteyse, Türkiye'de bellî bir düşünce de hapistedir demektir. Bu uğurda gereken demokratik mücadele vereilecektir. Hiçbir şey özlemediim.'

"Karşında yepyeni bir Yılmaz Güney var. Eski düşüncelerini değiştirmiş, yaptıklarını bir yana koymuş ve şimdî dünya işlerinden elini ayağını çekmeye kararlı bir Yılmaz güney değil bu."

31 Mayıs 1974 günü Ankara'da çi- kan "Yeni Halkçı" gazetesinde böy- le yazmışım. 12 Mart döneminde girdiği cezaevinden çıktıðının ertesi günü Güney'in İstanbul Levent'teki evindeyiz. Basın toplantısı yapılmış.

Büyük küçük hemen hemen tüm ga- zetelerin muhabirleri dikkatle onu dinleyerek not alıyorlar, arada sırada da soru soruyorlar.

1974 yılındaki yazımı şöyle sürdürmüştüm:

"Gazetecilerin önünde bambaþka bir ağırbaþılıklıca oturuyor. Bir iki tüme- ce söylüyor ve susuyor. Not alanların yazabilmelerine olanak sağlıyor. Ve öyle bir şekilde konuşuyor ki, bu Yılmaz Güney'in bir film sanatçısı oldu-

Hapiste olmak mücadelinin bir parçasıdır. 26 ay bitti, hiçbir şey özlemedi. 26 ay çeşitli biliñ atlamları ile geçti. Birikim niçin olur? Halk için... İleriye yönelik bir şey düşünüyorsa adam, bunun gerekleri, adına çalışmalar yapar ve birikimler bu doğrultuda olur. Ben de bunu yapmaya çalıştım. Başarılı olup olmadığımdan bundan sonra yapacaðım işlerde belli olur.'

"Yılmaz Güney ilerde neler yapacak? Neler yapabilir? Neler yapmasına izin verilir? Neler yapmasına olanak verilir? Bu sorunun yanıtını kendi de bilmiyor. Ama kendini bilinciyle biliyor ve söyle tanımlıyor: 'Biz kapitalist toplum içinde iki yönden incelemebiliriz. Birincisi halk için müca- dele eden Yılmaz' Güney, ikincisi kapitalist toplum içinde bir meta olan Yılmaz Güney. Birinci yönümüz bilincimizle sahip olmaya çalışırken, ikinci yönümüz daha çok dışımızda geliştiðinden müdahale etme olaña- mız yoktur. Bu yüzden hayatımız bu çeliþik yönlerin mücadelenin ürünle- ri taşıyacaktır.'

"Eskiðen yüreði kocaman bir Yılmaz Güney vardı. Türk sinemasının en olumlu örneklerini ortaya koymuş, bu örnekler yurt dışında da gereken ilgiyi görmüştü. Yılmaz içeri girdi ve çıktı. Yılmaz koskocaman yüreðinin yanına bu kez bilincini de kattı. Tam oldu. Ona sorarsanız, daha elde etme- si gereken çok şey var. Ama ondan 'Umut' bekleyen halka sorarsanız, Yılmaz onlara çok şey vermiştir, bundan sonra da vermeye hazırındır. Evet, Yılmaz da tüm bu üstünlükler var. Var- da, acaba Türkiye'mizde ona bu fırsatı verecek koşullar hazır mı?

"Unutmayalım ki, yalnız haklar de- ñil, olumlu fırsatlar da alınır... İşte Yılmaz Güney'in geleceğini bu açıdan gözlüyoruz."



Tam 14 yıl önce bunları yazmışım. Bu yazımdan çok değil, üç buçuk ay sonra "Yumurtalık Olayı" meydana geldi. Yine mahkemeler, yine cezaevleri, yine acilar... Bu arada (Yumurtalık olayından hemen önce yönettiği) "Arkadaş", (Yumurtalık olayı sırasında çekilmeye başlayan ve ancak başlangıcındaki kısa bir sahnesinde söyle bir göründüğü) "Endişe", (Cezaevine girdiği için bitiremediği ve onun bulunduğu çekimlerle yepyeni bir senaryo

yazarak Atif Yılmaz'ın tamañladığı) "Zavallilar", (Cezaevinde senaryosunu yazdı) "İzin, Bir Gün Mutlaka, Sürü, Düşman, Yol ve Duvar" adlı filmler, ulusal ve uluslararası ödüller, yurt dışında sürgün yaşamı ve kaçınılmaz "son"...

"Ölüm" demiyorum. Çünkü "top- lumen çeliþik yönlerinin mücadelenin ürünleriley" yaşamayı sürdürrecek. Her zaman yeni bir Yılmaz Güney ile karşılaşabiliriz. □

1989 Bütçesi Ne Vaat Ediyor?

Söyleşi: Taner Gürel

Dergimiz yazarlarından, Gazi Üniversitesi Öğretim Üyeleri'nden Sayın Sinan Sönmez ve Sayın Oğuz Oyan'la ortak bir söyleşi yaptık. 1989 Bütçesi üzerine yapılan bu söyleşiyi sunuyoruz.

B.S.

Sayın Sönmez, Resmi veriler 1988'de ekonomik büyümeye hızı veya ulusal gelir artışının yüzde 6,5 olacağını, 1989'da ise bu oranın yüzde 5 olarak gerçekleşeceğini belirtmektedir. 1986 ve 1987 yıllarına ilişkin rakamlar ise büyümeye hızının sırasıyla yüzde 8,1 ve 7,4 olduğunu işaret ediyor. Bu oranlar yaşanan ekonomik ve mali bunalım ile ters düşüyor mu? Bir çelişki yok mu veya büyümeye Türkiye'nin ekonomik sorunlarını çözmeye yetersiz mi kalmaktadır?

Ekonominin büyümeyi sektörler analizi bir çelişkinin olmadığını gösteriyor. Şöyledi ki, 1980 sonrasında ulusal gelir artışının önemli etmenlerinden biri kapasite kullanımındaki artıştır. Sanayi sektörüne, üretken sektörlerde, yatırım yapılmaksızın, var olan kapasitelerin daha yüksek oranda kullanımı üretim artışı getirmiştir. İkinci önemli bir etmen de hizmetler sektörüne kaynak aktarımı sonucu büyümeye hızının artmasıdır. Bugün GSYİH'nin yarısı hizmetler sektöründen elde edilmektedir. Enerji, ulaşım ve diğer hizmetler sektörünün 1988'de kamu sabit sermaye yatırımları içindeki payları sırasıyla yüzde 32,3, 24,2 ve 14'dür. 1989 yılında bu payların korunması öngörmektedir.



Fotoğraf: Ahmet Büleent

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarında ise konut sektörü 1988'de yüzde 48'lik bir paya sahiptir. Toplam (kamu

sağ yönetimlerin, emekçi kesimlere yüklediği, dış borç faturasının en az 70 milyar dolara ulaşması söz konusu oluyor!
Doğal olarak böyle bir "yapılanmada" - zannederim siyasi yönetimin "yapışal dönüşüm"den anladığı, sanayileşmekten vazgeçmek, dışa kaynak aktarmak ve gelir bölüşümünün ücretli kesimler aleyhine gelişmesi olmalı!

arti özel) sabit sermaye yatırımları içinde hizmetler sektörü ile konutun toplam payı yüzde 75'e ulaşmaktadır. Burada hemen anlamlı bir veri olmasına açısından, eğitim ve sağlık sektörlerinin toplam sabit sermaye yatırımları içindeki paylarının 1988'de yüzde 3 ve 1 olduğunu belirtmek istiyorum. Yapıldığımız saptamalar sanayileşmekten bilinçli olarak vazgeçildiğini göstermektedir. Bu saptamamız şartsızı değil, çünkü uygulanan modelde sanayileşmeye yer verilmemektedir.

Böylece Türkiye'de üretim güçlerinin gelişmesini engelleyen-kı bu durum çok ciddi sonuçlar doğuracaktır-sözde bir büyümeye yaşanmıştır, yani GSMH rakamının belirli oranda artış göstermesi dayanaksızdır; "kof" bir artış söz konusudur. Kaldı ki, gelir bölgüsündeki aşırı çarpıklık ve TL'nin sürekli olarak değer yitirmesi, yani devalüe edilmesi dikkate alındığı zaman tüm gerçek ortaya çıkmaktadır. Bir kez daha vurgulamak istiyorum: Ya-

plan araştırmalar 1988 yılının ilk yılında ücretli artı maaşlı kesimin ulusal gelirden aldığı payın yüzde 13 ile 16 arasında bulunduğu gösterirken, faiz, kar ve kira gelirine sahip olanların payı yüzde 70'i aşmış bulunmaktadır. 1977 yılında bu oranlar yaklaşık olarak sırasıyla yüzde 37 ve 34 idi. Sizin sorunuzda verdığınız büyümeye hızı oranları gene oldukça anlamlı bir noktayı işaret ediyor: bizim "kof", "iceriksiz" olarak nitelendirdiğimiz büyümeye hızlarının giderek düşmesidir. Bu eğilim uygulanan modelin kendini yenileme sınırını göstermektedir. Kaldı ki, resmi verilerin güvenilir olmadığını, resmi dokümanlarda tutarsız, çelişkili rakamların bulunduğu işaret etmek isterim. Bu durumda resmi istatistikler temelinde yorum yapmak gerçekleri tam olarak yakalamamıza engel oluşturmaktadır.

☐ İstatistiksel veriler güvenilmez ise ekonomideki makro dengeler nasıl oluşturulabilir? Veya söz konusu dengeler gerçek dışı durumları mı yansımaktadır?

☐ Bu can alici bir nokta. Ben kişisel olarak gerek teknik yetersizliklerden dolayı istemiyerek, gerekse politik nedenlerden ve de ekonomik kararlarda esnek davranışın için bilinçli olarak gerçekçi saptamalar ve öngörüler yapılmadığı kanıstdayım. Özellikle beceriksizliğin payı çok fazla, ancak böylesine kaypak zeminde ve mevcut politikalardan çerçevesinde gerçekçi öngörüler yapmak güç gözükmüyork. Ancak siyasal iktidarın belirtlen rakamların, hedeflerin gerçekleştirmesi nedeniyle hareket serbestliği kazandığı kanıstdayım. Bugün için belirli bir enflasyon oranı temelinde dengeleri oluşturuyorsunuz, birkaç ay sonra yıllık enflasyon projeksiyonunuz geçersiz oluyor, dolayısıyla hükümet olarak karar verme açısı "ndan esnekliğe sahip oluyorsunuz ve "sorumluluğu" ya erken seçimlere veya referandum, veya iklim koşullarına, örneğin İstanbul'daki bir hafta ya da on günlük kar yağışına bağlısınız. Dolayısıyla hiçbir yetkili verilen kararlardan, sorumlu olmuyor, bu sorumluluktan, bağlayıcıktan kaçış bir takım ekonomi dışı etkenlerle açıklanmaya çalışılıyor!

☐ Örnek olarak enflasyonu verdiniz. Fiyat artış öngörülerini gerçekçi olmadığına göre bir yıllık mali plan olan bütçenin harcama kalemleri açısından gerçeği yansıt-

madığı ortaya çıkmıyor mu?

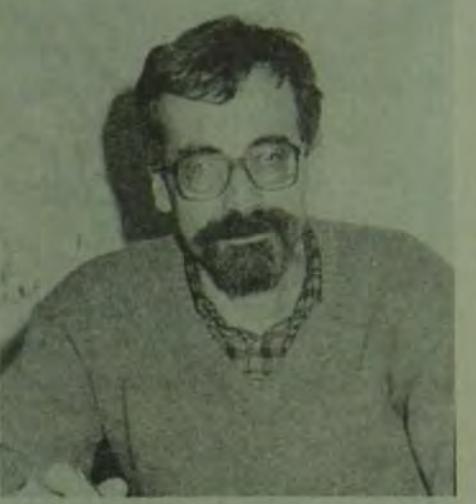
☐ İzininizle bir önceki sorunuzla bağlantılı olarak yanıt vermeye çalışacağım. Gerçekçi öngörüler yapılmamaktadır, dolayısıyla dengeler kanıtsızdır. Nereden elde edildiği, hangi hesaplarla saptandığı net olarak anlaşılmayan bir takım rakamlar ileri sürülmektedir. Öyle ki, GSMH mutlaka değeri ve artış oranına ilişkin olarak, iki resmi kuruluş olan DİE ve DP farklı rakamlar vermekte

gümüz 1988'e ilişkin öngörüler ve gerçekleşme oranlarını ele alalım. 1988 yılı zımnı deflatörü yüzde 48 olarak belirlenirken, yıl sonu enflasyon oranı yüzde 33 olarak belirlenmiştir. Bütçe açığı ise yaklaşık 2,5 trilyon TL olarak belirlenmiştir. Oysa ki, resmi veriler 1988 yılında toptan eşya fiyatları endeksi ortalama artış hızının yüzde 66 olacağını, bütçe açığının ise 4 trilyon TL'yi geçeceğini açık seçik göstermektedir. Bir başka deyişle, enflasyon öngörüsünde yüzde 100, bütçe açığında ise yüzde 60'lık bir sapma resmen kabul edilmektedir. Kaldı ki, gene 1989 yılı programının 322. sayfasında yer alan "Net Ücret Serilerindeki Gelişmeler" başlıklı tablodaki fiyat artışı yüzde 72 olarak kabul edilmiştir. Yani gene aynı resmi belgede farklı enflasyon oranlarının kullanıldığı gözleniyor. Hem tutarsızlık var, hem de enflasyonun yüzde 70'i aşacağı kabul ediliyor. Bilindiği gibi DİE Ekim 1988 sonu itibarıyle 12 aylık fiyat artışının yüzde 86,4 olduğunu açıkladı. Dolayısıyla gerek 1989 yılı programında, gerekse bütçe gereğince 1989 yılına ilişkin verilerin de gerçekçiliği tartışıma konusudur. Bu bağlamda oluşturulan dengelerin de geçersiz olacağını vurgulamak gerekiyor. Ancak daha önce belirttiğim gibi, verilerin aşınması, gösterilen hedeflere uyamamak veya gerçek dışı hedefler göstererek uyumu olanaksızlaştmak siyasal iktidarın adeta stratejik bir davranış biçim oluyor. Bugün söylediğinizden, yaptığınızdan ertesi gün sorumlu olmuyorsunuz!

☐

Sayın Oyan, bütçelerin Türkiye'de kamu kesiminin gerçek boyutlarını göstermekten giderek uzaklaştığı söyleniyor. Bunu siz de israrla vurguluyorsunuz. Gerçekten bütçe artık kamu ekonomisi içinde biraz zayıf kalıyor mu?

☐ 1980'lerin özellikle ikinci yarısında, yani ANAP iktidarı döneminde, "büyük dışına çıkarma" operasyonu dolu dizgin götürülmüştür. Bunu 1980'lerin sıkı-fiki rejimleriyle ve borç ödeme programlarıyla ilişkili olduğu kadar ANAP'a özgü nedenleri de vardır. Bir kere, 1980 askeri rejimi Anayasadan başlayarak tüm hukuki yapıyı merkezileşmemeyi ve yürütme güçlendirici yönde değiştirmiştir. Elbette mali mevzuat da bundan nasibini almıştır. Otoriter rejimlerin gözbebeği olan "kararnameler" yoluyla ülke yönetme sanatı",



Fotoğraf: Ahmet Büleent

Sinan Sönmez

Uygulanan modelin kendini sürdürübilmesi açısından sınıra ulaşılması söz konusu olduğu için "dönemeç"ten söz edilebilir.

Zannederim siyasal iktidar temsilcileri ilk kez enflasyon konusunda bazı hedefler açısından "başarısız" olduklarını ilimli bir dile olsa da itiraf etmek durumunda kaldılar.

ve de Maliye Bakanlığı 1988 yılı ekonomik raporunda bu iki farklı veriyi kullanabilmektedir! Gene genel ekonomik dengenin saptanması açısından temel etkenlerden biri olan tasarrufların yapısı ve yatırım-tasarruf dengesi de inandırıcı gözükmüyor. Bunların ayrıntısına girmeksizin özellikle enflasyon oranındaki yanlışlıklar ve bütçeye ilişkin öngörüler üzerinde durmak istiyorum. Somut olarak konuya açıklık getirmek için içinde bulundu-



Nezih Danyal

başka deyişle, parlamento "sollayarak" devre dışı bırakma yarısı 1980'lerde doruğa çıkarılmıştır. ANAP bu konuda devraldığı mirası daha da zorlamayı ve genişletmeyi "bescermiştir." Parlamentonun en önemli görevi, hükümetin topladığı toplayacağı gelirleri ve yaptığı yapacağı harcamalara ayrı ayrı tartsarak bunlara izin ve yetki vermek ve denetlemek iken, bu konularda hükümete paket halinde yetkiler devreden işlevsiz bir kuruma dönüştürülmüştür. Örneğin bugün KDV'nin standart oranı % 10 iken bunu % 1'e kadar indirmeye ve 4 katına kadar (Yani % 40'a kadar) artırmaya hükümet yetkili kılınmıştır. Artık parlamento kırk yıl KDV oranları konusunda görüşü ve onayı sorulmaya ne farkedecektir? Üstelik ekonomik politikaya ilgili kararlar Bakanlar Kurulu'ndan daha dar merkezi kurullarda bugün bunun adı Yüksek Planlama Kurulu adlı gölge kabinedir alınmakta, hatta Başbakan Özal'ın kendi hane halkı düzeyinde oluşturmakta.

İkinci olarak ANAP'a özgü denilecek nedenler var. Partileşmeden iktidar olan ANAP'ın yöneticileri bu zafif aşmanın yolunun bol keseden rant dağıtmaktan geçtiğinin hesabını yapılırlar. Bunun için iki mekanizmadan yararlanmak istediler. Birisi yerel örgütlenmesi ve temeli olmayan bir partinin yerel yönetimler kanıyla çikar dağıtarak toplumsal tabanını oluşturmasydı. Bu amaca, yerel yönetimlerin akçalı yönden güçlendirilmesiyle yan bütçeden bunlara daha fazla kaynak aktarılmasıyla ve menfaat dağıtım levylelerinin çoğaltılmasıyla varılmak istendi. Bunun bedeli merkezileşmenin yumoşaltılması da olmadı; merkez, mali ve idari vesayeti elinde sıkı sıkı tutmaya devam etti. Öteki mekanizma, merkezi olarak rant dağıtmayan araçları olan kamu fonlarının inanılmaz sıklıkta ve büyülüklere oluşturulmasıyla işletilmek istendi. Fonlar, bütçe disiplinine -ve hiçbir discipline- uymak istemeyen bir anlayış için kamu gelir ve giderlerini parlamentonun (ve kamuoyunu) denetim ve gözetiminden kaçırmanın da tercihli araçları oldular.

Şunu da ekleyeyim: İstikrar veya borç ödeme programları da bütçenin öneminin küçülmesine yolaçmıştır. Siyan'ın vurguladığı gibi, dış borç servislerinin 1983-84'den sonra büyümeye başlaması ve iç borçlan-

Uygulanan modelin kendini sürdürbilmesi açısından sınıra ulaşılması söz konusu olduğu için bir "dönemeç"ten söz edilebilir. Nitekim Zannederim siyasal iktidar temsilcileri ilk kez enflasyon konusundan bazı hedefler açısından "başarısız" olduklarını ilimli bir dille olsa da itiraf etmek durumunda kaldılar.

mada yeni bir tırmışagirilmesi üzerine iç ve dış borç anapara ödemelerinin hesapları bütçe dışında tutulmaya başlanmıştır. Böylece bütçenin gerçek açıkları gizlenebilmiştir. Kamu Ortaklı Fonu gibi çok kaynak kullanan ve kaynakların % 80'ini de dış ve iç borçlanmadan sağlayan bir fonun kurulması da bütçe açıklarını perdelemeye hizmet etmiştir. Sonuç olarak şunu söyleyebilirim: Bugün TBMM'de tartışılan bütçe kamu kesişminin gerçek büyülüğünün ancak ya-

risini temsil edebilmektedir. O halde belki de sorulması gereken soru, "parlamentonun bütçeyi niye bu kadar gayretkeşlikle tartıştı?" olabilir! □ Bu soruyu biz bize sormuş olalım!

□ Bu sorunun muhatabı herhalde ben değilim. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki, muhalefetin bütün israr ve baskılara karşın iktidar tartışmayı bütçenin dar çerçevesi dışına çıkarmaya niyetli değil. Bu arada iktidarın da kendi bütçesine ne denli egenmiş olduğu kuşku götürür. Dış ve iç borç faiz ödemelerini, vergi iadelerini ve benzeri borç ödemelerini çıkarınca geriye yaklaşık bütçenin % 65'i kalmakta. Bnlardan genel hizmetlere ve savunma-emniyet-adalet ölçüsüne ayıran payları da düşunce geriye kala kala bütçenin % 25-30'luk bir bölümü kalmaktadır. İşte iktidarın bütçe üzerinde oynayabileceğini tüm büyülüklük bu kadardır. Bu nedenle daha serbest oynayabilecegi ve bütçe toplam gelir büyülüğünün yaklaşık yarısına ulaşan kamu fonlarını devreye sokmakta ve parlementerleri-ANAP milletvekilleri dahil olmak üzere- bu oyuna göre yaklaştırmak istememektedir.

□ Kamu fonları ve diğer bütçe dışı büyülüklər konusunda bize biraz örnek verebilir misiniz?

□ 1989 yılı için kamu fonlarından elde edilmesi beklenen gelirler 14,5

trilyon TL düzeyindedir. Aynı yılda konsolide bütçe vergi gelirleri tahminin 24,4 trilyon TL olduğunu söylesek, fon gelirlerinin vergi gelirlerinin % 59,5'ine denk düşüğünü görmüş oluruz. Henüz tamamlanmış olan 1988 yılı vergi gelirleri tahminin de 14,6 trilyon olduğuna dikkat edersek, 1989 yılında beklenen fon gelirlerinin 1988 vergi gelirlerini kadar olduğunu görürüz. Bu arada, bütçe açığının büyümesi nedeniyle 1988'de olduğu gibi 1989'da da fonlardan bütçeye aktarma yapmak zorunda kalınacağını belirtmek gerekir. 1988'de 1,1 trilyon olan bu ters yönlü akımın 1989'da 1,6 trilyonu bulması beklenmektedir.

Başka örnekler de verilebilir. Milli gelir içinde bütçe vergi gelirlerinin payı 1987'de % 15,5 ve 1988'de % 14,1 olmuşken, bütçe dışındakileri de kapsayan toplam vergi yükü aynı yıllarda % 26,5 ve % 25,5 düzeylerinde gerçekleşmiştir. Demek ki 1985 sonrasında kamu kesiminin boyutlarının hızla genişletilmesine koşut olarak hatırlayılır bir vergi yükü olmuştu, ancak bütçe vergi yükü bize bu ağırlığı göstermemektedir. Türkiye'de artık kamu kesiminin genel dengesini veren rakamlara gitmedikçe yapılan hesaplar çok yetersiz kalmaktadır. Hatta resmi kamu genel dengesi tabloları da yetersiz kalmaktadır, çünkü bunlarda sadece 11 fon dikkate alınmaktadır.

□ Sayın Sönmez. Burada hemen 1989 bütçesine ilişkin kısa bir değerlendirme yapabilir misiniz? Sayın Maliye Bakanı Alptemuçin "bütcenin samimi ve gerçekçi" olduğunu vurguluyor. Diğer yandan bütçenin borç ödeme stratejisine dayandığı vurgulanıyor. Siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

□ Efendim bütçenin borç ödeme stratejisine dayalı olduğu bir gerçek. Ancak bu yeni bir olgu değil, geçmiş yıllarda yaptığımız değerlendirme gereklidir. Oğuz, gerekse ben bütçelerin borç ödeme yönelik olduğunu ve bu olgunun giderek belirleneceğini birçok kez vurguladı. 1988 ve 1989 bütçelerinde bu olgu iyice netleşti. Bu hiç şartsız değil, çünkü uygulanan modelin sürekli dışarıya kaynak aktarması kaçınılmaz gözüküyor. Dış borç açısından ele alınırsa, bütçe kalemleri ötesinde global olarak 1980-1988 kesisinde toplam 32 milyar doları aşan bir tutarı "borç ödeme" doğrultusunda yurtdışına aktarımı

olacaktır. Bir animsatma yapmak istiyorum: Türkiye'nin 1980 yılındaki dış borcu 15 milyar dolar dolayındaydı. Yani sekiz yıllık kesitte, o ana dek olan dış borçların ikinci katından fazlasını yurdışına aktarmak zorunda kalyoruz. Buna karşın toplam dış borç miktarı da 50 milyar doları aşıyor. Bir başka deyişle sekiz yıllık politikanın faturası dış borçlanma açısından **şimdilik** 60 milyar doları aşıyor. Bu çok yüksek bir fatura. 1980 öncesi sağ yönetimlerin sorumluluğunu dikkate alarak değerlendirmeye yapmamız kaçınılmaz gözükmektedir. Böylece sağ yönetimlerin, emekçi kesimlere yüklediği, dış borç faturasının en az 70 milyar dolara ulaşması söz konusu oluyor! Doğal olarak böyle bir "yapılanmada"

Öteki mekanizma, merkezi olarak rant dağıtmayan araçları olan kamu fonlarının inanılmaz sıklıkta ve büyülüklere oluşturulmasıyla işletilmek istendi. Fonlar, bütçe disiplinine -ve hiçbir discipline- uymak istemeyen bir anlayış için kamu gelir ve giderlerini parlamentonun (ve kamuoyunu) denetim ve gözetiminden kaçırmanın da tercihli araçları oldular.

zannederim siyasi yönetimin "yapısal dönüşüm"den anladığını, sanayileşmekten vazgeçmek, dışa kaynak aktarmak ve gelir bütçesinin ücretli kesimler alehine gelmemesi olmalıdır - bütçede farklı bir konuma sahip olamaz. 1989 bütçesinin samimi olduğunu söyleyen sayın bakan 1988 bütçesi için de aynı şeyleri söylemiş. Bu değerlendirme üzerinde durulacak bir nokta değil, çünkü Türkiye'de siyasi yetkililerin, en üst düzey yöneticilerinin sürekli farklı yargılarında bulunduğu bir gerçek! Radyasyon olayında devlet üst yönetimindeki kişilerin davranışları anlamlı bir örneği oluşturuyor. Batı demokrasilerinde böyle söylenenlerin, gerceği sapkıncı biçimde tavr alanların yönetimde

kalmaları düşünülemez bile! Dolayısıyla rakamların bol kullanıldığı bütçe konusunda her türlü "vaaz" verilmekte, hatta ücretlilerin gelirlerinin enflasyonun üzerinde olduğu bile söylenebilmektedir. Ben böyle bir "dahiyane" buluşun bu yıl bir defalik katıldığım özel ihtisas komisyon toplantısında daire başkanlarından birisi tarafından ileri sürüldüğüne tanık oldum! Yorum yapmaya gerek var mı? 1989 bütçesine ilişkin bazı önemli göstergeleri verdikten sonra yorumun bir bölümünü okura bırakmayı tercih edeceğim, çünkü söyleyecek çok fazla bir şey yok gibime geliyor! Bir kez yeni bütçe 33 trilyon TL dolayında, 1988 bütçesine göre yüzde 58'lik bir artış söz konusu. Cari harcamaların payı yüzde 34,1, yatırım harcamalarının payı yüzde 16,1, transferlerin payı ise yüzde 49,8. Transferler içinde iç ve dış borç faizleri yüzde 56,7'ye ulaşıyor. Yani borç faizleri bütçe ödeneklerinin yüzde 28,3'üne eşit olmaktadır. Üstelik 1986'dan beri iç ve dış borç anapara taksitleri bütçe dışına kaydırılmış bulunuyor. Eğer bu tutarlar da dikkate alınırsa ödenecek borç toplamı 17 trilyon TL'ye yaklaşıyor. Alınan borçların da bütçeye dahil edilmesi durumunda, borcun bütçe üzerindeki yük yüzde 41'e ulaşıyor. Bu göstergeler bütçenin tam anlamıyla borç ödemeye yendiğini göstermektedir. Gene 1989 zımi deflatörünün yüzde 48, enflasyon oranının ise yüzde 38 olarak belirlendiği görülmektedir. Bu oranlar gerçekçi değildir. Dolayısıyla bütçedeki kalemler 1989 sonunda aşınacak ve dengeler alt üst olacaktır. 1989 için öngörülen 4,5 trilyonluk bütçe açığının ise gerçekçi olması söz konusu değildir. Öngörülen yaklaşık 12 trilyonluk yeni borçlanmanın ise, özellikle giderek tırmanan iç borçlanma nedeniyle yükselmesi kaçınılmaz görünmektedir. İç borçlanma tutarının 23 trilyon TL'yi aşmış bulunması ve dengelerin tamamen altüst olması hızlı bir borçlanmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Gene doların 1989 yılı ortalaması değerinin 2170 TL olarak belirlenmesi iki olgunu işaret etmektedir. Birincisi TL'nin değer yitirmeye devam edeceği ki bunun için kâhin olmaya gerek yok!, ikincisi ise kasım 1988 ortalarında 1750 TL'ye ulaşan doların 1989'da ortalaması değerinin 2170 TL'nin üzerine çıkacağıdır. Bağlı olarak 2170 TL düzeyinin bile uygulanan iktisat politikalarının doğrultusunu

gösterdiği açıklır. Bu değerin aşılmasına ise borç ödemesine ayrılan tutarların daha da artması gerektiğini, dolayısıyla bütçe açığının giderek büyüyeceğini işaret etmektedir. Çok kişi olarak değindiğimiz bütçe verileri özetle toplumsal ihtiyaçların bir kenara bırakıldığını, kamu kesimi yatırımlarından vazgeçildiğini, kamu kesimi çalışanlarına enflasyonun altında ücret artışı getirdiğini ve ulusal kaynakların dışarıya "borç ödeme" stratejisi doğrultusunda aktardığını işaret etmektedir. 1989 programı da dikkate alındığında Türkiye'nin sanayileşmekten uzaklaştırıldığı gözlenmektedir. Bu bağlamda TBMM'deki komisyon tartışmalarında siyasal iktidar sözcüleri 1989 yılının bir "dönemeç"'i oluşturduğunu belirtiyorlar. Evet "dönemeç" yılı, ne ki, kalkınma açısından, büyümeye açısından "dönemeç" söz konusu değil! Uygulanan modelin kendini sürdürmesi açısından sınıra ulaşılması söz konusu olduğu için bir "dönemeç"-ten söz edilebilir. Nitekim Zannederim siyasal iktidar temsilcileri ilk kez enflasyon konusunda ve bazı hedefler açısından "başarısız" olduklarını ilimli bir dille olsa da itiraf etmek durumunda kaldılar. Böylesine bir modelin kendini sürekli olarak yenileyebilecek koşulları yaratması olanaksız gözükyordu. Bu bağlamda 1990'lara ulaşırken ülkemizdeki ekonomik ve toplumsal yaşamı tahrif eden, üretim güçlerinin gelişmesini engelleyen modelin ve politikaların sınıra ulaştığı gözüküyor. Bu bağlamda 1990'lara ulaşırsak ülkemizdeki ekonomik ve toplumsal yaşamı tahrif eden, üretim güçlerinin gelişmesini engelleyen modelin ve politikaların sınıra ulaştığı gözüküyor.

Sayın Oyan, sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?
 Bız önce bütçenin kamu kesimi temsil etme özelliğini kalmadığını, kamu kesiminin boyutlarının da 1985 sonrasında, ANAP'in söyleminin aksine, şimdije kadar bizde görülmek ölçüde genişletildiğini söylemiştim. Peki bu genişleme hiç olmazsa kamu çalışanlarına daha iyi maddi olanaklar sağlanmasına götürmüştür müdür veya kamu kesiminin genişlemesinin belki de bir nedeni kamuda reel ücretlerin artışı midir? Bu soruların yanıtının olumsuz olduğu bugün herkesçe

biliniyor. Maaş ve ücretlerde bu dönemde de reel gerilemeler ortaya çıkmıştır. Belki gerilemenin kısmen yavaşlatıldığı bazı dar kategorilerden (üst düzey memur ve yönetici) ve işsizliğin tırmanışındaki yavaşlamadan, sözdelebilir. Oysa kamu kesiminin



Fotoğraf: Ahmet Bülent

1980 askeri rejimi Anayasa'dan başlayarak tüm hukuki yapıyı merkezileşmeyi ve yürütmemeyi güçlendirici yönde değiştirmiştir. Elbette mali mevzuat da bundan nasibini almıştır. Otoriter rejimlerin gözbebeği olan "kararnameler yoluyla ülke yönetme sanatı", başka deyişle, parlamentoyu "sollayarak" devre dışı bırakma yarısı 1980'lerde doruğa çıkarılmıştır.

genişlemesini büyük ölçüde iç ve dış borçlardaki hesapsız tırmanış belirlemekte. Hükümetin mali politikaları da bu gelişmelerin arkasından sürüklenecektir. Örnek olarak, 1989 bütçesinde personel ödenekleri tutarı 15 milyon kişi için 7 trilyon TL iken bütçeden ödenecek iç ve dış borç faiz ödemeleri tek başına 9,3 trilyonluk bir tutarı yutmaktadır. Buna bütçe dışında hesabı tutulan ve 1989'da 7,4 trilyonluk bir ödeme gerektiren iç ve dış borç anaparalarını da katınca 16,7 trilyonluk bir borç servisiyle yani personel ödeneklerinin 2,5 katı

büyüklüğünde bir kamburla karşılaşıyoruz. Üstelik iç ve dış borçlardaki tırmanış süreklidir. Demek ki bu durum böyle devam edemez. Maliye politikalarının ciddi olarak uygulandığı bir geçiş dönemine şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır.

Açilen yapılması gerekenler neler? Bir kere mutlaka bir iç (ve kısmen dış) konsolidasyona gitme zorunluluğu var. İç borçların ertelenmesi en başta ticari bankaların gönüllü/gönülsüz katılımıyla yapılmak zorunda. Bu konuda 1989'da bazı gelişmeler olacağının işaretleri yok değil. Bankalara uzun vadeli tahvil-bono satışı günde me getirmek isteniyor. Zaten 1989 Programında kamu tasarrufunun cari olarak % 94,7 ve reel olarak % 29,4 oranında artışının öngörülmesi bu türden bir konsolidasyonun işaretini olabilir. Öte yandan fonların bütçeye alınması, yerel yönetimlerin öz gelirlere kavuşturularak bütçe üzerindeki yüklerinin azaltılması, ciddi bir vergi reformunun yapılması, tekrar önem kazanması gereken mali politikaların temel köşe taşlarıdır. Ancak bugünkü iktidarın bütün bunlar için gücü ve niyeti yetersizdir.

Peter Schütt
BLACK POEMS
P. KIVOUVOU VERLAG, EDITIONS BANTOUES
HÜSEYİN ATABAŞ
YÜZÜN BENDE

OKUYUCULARIMIZDAN

Dost

Bilim ve Sanat Ailesi,

Bilim ve Sanat'ın iki ay gibi de olası çıkamaması bir çok insanda buruk bir "kabullenememe" tepkisi doğmuştur.

Sekiz yıldır daha bir bütün şiddete, hayasızca saldırıyla ülkemizin topraklarının her yanını karanlığa boğan, çürütmeye, yozlaştmaya çalışan mekanizmaya karşı umudu yeserten, duyarlılığı, gidererek binyilere bilim yükleyen, korkunun sinmişliğin oklarını karşılayarak yürekler Harekete geçirici bir güç veren BİLİM VE SANAT; insanın yükselişi temellerinde yarını kurmak için çaba gösterenler, geleceğin güzellikine inananlar açısından vazgeçilmez bir birikim ve değere sahiptir.

BİLİM ve SANAT, aydınlanmadır. Işıktır. Önündeki güçlükleri aşacağına ve aşması gerekiğine inanıyorum.

Calışmalarınızda etkinliklerinizde başarılar dilerim.

Sevgiyle, dostlukla...

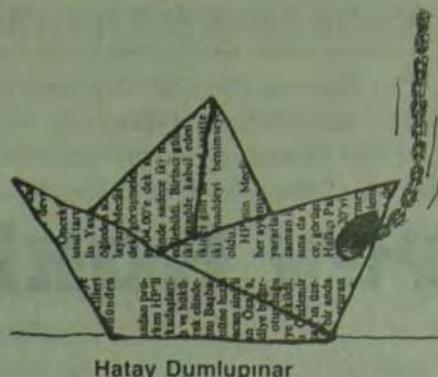
Nihat Şeker
Özel Tip Cezaevi
8/11/1988

Önsöz yerine...

İnsanı anlamak.
İnsanın korkularını anlamak.
İnsanın susmalarını anlamak.
İnsanın kapanmalarını anlamak.
Güç ama gerekli.

İnsanımız hep güçlüklerde yaşadı.
80'lerden beri daha güçlüklerde yaşıyor.
Acılarla, öfkelerle yaşıyor.
Umarsızlıklarla yaşıyor.
Ama insan burada kalamaz.
Çözümü gene kendisi bulacaktır.
Geleceğini kendisi kuracaktır.
Umudunu kendisi yaratacaktır.
Nedenini anlayarak, nasıl bularak.
İnsanı anlamak gerekiyor. İnsana güvenmek gerekiyor.
Toplumun bu sürecindeki insanı yazmak istedim.
İnsansız ne olur ki?

Erdal Atabek



Değerli Bilim-Sanat Ailesi,

Eyül sayısını almadık. Nedeni; sahni kağıt sorunu. Başkaları da var, biliyorum. Dağıtım tekellerinin Demokrat-İllerici-Devrimci yayın organlarını sıkboğaz eden uygulamaları... Artan, daha başka bir deyişle günbegün fiyatları arttırlan basım malzemeleri (Mürekkep, dizgi...). Nedenli onurlu bir savaşım içinde olduğunuzu-oldugumuzu eklemeye gerek yok. Bu ay öksüz gibi oldukça Posta kutusuna her bakışında yaşadığım duyguları anlatmam olanaksız. **Bilim-Sanat yaşayacak...** Bu konuda katkılmak ne olabilir? Olanaklarını zorlayarak sizlere daha doğrusu bizlere kendimize nasıl yardımcı olabilirim? Aylık çikmak sorun olacaksa; iki ayda bir neden çıkmayalım? Sayfa sayısı yine aynı kalsın hiç mi hiç önemli değil. Cahit Sıtkı Tarancı bir şiirinde ne diyor: "Yeter ki gün eksilmesin pencereden." Ben bu deyişi söyle değiştirmek istiyorum:

"**YETERKİ BİLİM-SANAT EKSİLESİN PENCEREMDEN.**" Saygılarla...

Mutahhar Aksarı
Kırıkkale



ALTIN KİTAPLAR

Grev Hakkı

Prof. Dr. Cahit Talas



Maden işçileri

Cumhuriyet tarihinin sosyal politikalarla en çok ters düşen bir dönemini yaşıyoruz. Sosyal ve ekonomik hakların, özgürlüklerin yasal ve anayasal sınırlamalara ve yasaklara konu olmaları yanında, Hükümetin izlemekte olduğu ekonomik politikalar da genel bölüşümü adaletini ve yaşam koşullarını derin bir biçimde bozmaktadır. İşçi, memur ve emeklilerin gelişmeleri, hızla büyüyen pahalılık karşısında anlamsızlaşmış bulunuyor. Memurun ve memur emeklilerinin sendikalama hakları yoktur. İşçilerin sendikaları ise, geleneksel işlevlerini bile yerine getirmekte sayısız engellerle savaşmak durumundadır. Türkiye, memurların ve öğretmenlerin örgütlenme hakkı yasaklanmış olan nadir ülkelerden biridir.

Büyük kemiğe dayandığı için, yasal ve ekonomik bütün güçlüklerine ve sıkısları tehlikelere karşı, grevler şimdilerde yaygınlaşma eğilimi göstermeye başlamıştır. Bu durum ekonomik ve sosyal yaşamda var olan sıkıntıların göstergelerinden biridir.

ANAP iktidarı sosyalden ve sosyal adaletten söz etme hakkına hiç sahip

olmayan bir nitelik kazanmıştır. Başbakan Özal bütün tutum ve davranışları ile sosyal olan her durumda ve konuya yabancılasmış bulunuyor. Sosyal ve sosyal adalete karşı olma, emeği sömürme politikalarına geçmiş yüzyıllarda da bir çok ülkede rastlanır. Fakat, bu durumlari dengeleyen demokratik haklar ve özgürlükler, bu arada grevler bir savasım aracı olarak işçiler tarafından etkin bir biçimde kullanılmıştır. Bununla birlikte, sağlıklı ve köktenci çözümün siyasal rejimin niteliğine, yanı özgürlükçü, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasiye bağlı olduğu her yerde anlaşılmıştır. Başka bir deyimle, emekçi kesimin kurtuluşu, malik olduğu büyük oy gücünün bilinci olarak kullanılabilmesi becerisine bağlıdır. Bu bilindiği için sermaye kesimi, sürekli olarak ve çeşitli yollar dan, işçileri bölmeye böylece egenliği sürdürme çabalari içinde görülür.

BÖYLE BİLNİMLİ

Noktaları ıllerin üzerine iyi yerlesirelim. ANAP iktidarının dini siyasal amaçlarla kollanmaya dönük politikaları, yalnız lâik devleti giderek yok etme amacı taşıymıyor. Onunla birlikte, din baskısı altında yoksulluğu yazgı kabul ettirip öteki evrende mutlu olma düşüne kapılmış tepkisiz bir halk, özellikle bir işçi sınıfı yaratmayı da amaçlıyor. Kuşkusuz, bu amaç henüz istenildiği ölçülerde gerçekleşmemiştir. İşçilerin, onların örgütleri olan sendikaların tepkileri dar toplu sözleşmecilik sınırları içinde de kalsa, giderek büyümeye eğilimi içine girmiştir. Ne var ki, durumu daha geniş boyutları içinde görmek gerekmektedir. Gerçi işçiler ve sendikalar, güç koşullar altında da olsa, sınırlı haklarına ve özgürlüklerine sahip çıkma ve onlar-

dan, sırası gelince yararlanma bilinci içine giriyorlar. Bununla birlikte, Hükümet ve sermaye kesimi bu sınırlı hakları ve özgürlükleri bile engellemeye çalışmaktadır. Çeşitli yollara başvurarak, sendikaların malî güçlerini zorlayarak lokavtalar ilân ederek ve gerçekçi olmaktan da uzak kalarak işçilerin ve sendikaların grev hakkını kullanmalarını engelleyici, caydırıcı nitelikli politikalar izlemektedirler.

Bugün, aslında, iyi örgütlenmiş ve devletin gücünü de yanına almış bir sermaye ile biraz dağınık, 12 Eylül rejimi içinde uğradığı sarsıntının etkilerini üstünden henüz atamamış, oy gücünün bilinci ulaşmakta güçlük çeken ve bir bütün politika oluşturmamanın kararsızlıklarını içinde bulunan işçi sınıfı arasındaki mücadele karşısındayız. Bu aşamada Hükümetin ve sermaye kesiminin anlatmak ve kanıtlamak istediği şudur: Çok sınırlanmış ve yasaklarla özünden soyutlanmış olmasına karşın, grev hakkı ve özgürlüğü ancak kendilerininizin verdikleri ölçüler içinde ve zamanda kullanılabilir. İşçiler ve sendikalar bunu böyle bilmelidirler.

GREV HAKKI HİC TAM OLmadı

Türkiye'de grev hakkı hiçbir dönemde tam olmamıştır. 1961 Anayasasında ve 1963 tarihli Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt yasasında bile çeşitli sınırlamalar vardır. İkinci Meşrutiyet döneminin ünlü **Tatili Eşgal-İşlerin Durdurulması** yasasından başlayarak 12 Eylül 1980 Döneminin Anayasasına ve yasalarına kadar uzanan düzenlemeler içinde grev haka kına hep olumsuz ve kuşku ile bakılmıştır. Onda, emek ile sermaye arasında haklar, özgürlükler ve çıkarlar açısından denge sağlayıcı ve ileriye çekici nitelikler görülmemiştir. Bir

sosyal politika aracı olma yanı da hep gözardı edilmiştir.

Greylerin çok çeşitli nedenleri vardır. Bunlar ekonomik ve sosyalden başlayarak siyasal, hukuksal ve sosyolojik olgulara kadar uzanır. Böyle olmakla birlikte, aslında grev karmaşık bir olaydır. Bir anlatım biçimi, bir protesto, bir görüş açıklaması, bir seslenme ve kamuoyuna dönük bir yakınmadır.

Türkiye'de grevlere, sermaye ve iktidarlar tarafından her zaman olumsuz bakılmıştır. Hükümetlerin çoğu, onda, bir başkaldırma, haddini ve gücünü bilmeme, toplumun genel çıkarlarına ters düşme, sınıf kavgası yaratma, sınıf egemenliği kurma, işverene karşı olma gibi hep gerçek dışı nitelikler aramışlardır. Sağ düşünmenin iktidar olduğu her dönemde grevlere karşı yoğun kampanyalar düzenlenmiştir. Basbakan Sayın Özal'ın MESS Başkanı olduğu yıllarda madeni eşya sanayii işkolunda DiSK'e bağlı Müden-İş sendikasına karşı yürütülmüş olduğu greve zorlama politikaları, sendikacılık hareketi ile ilgili olanların anılarından henüz silinmemiştir. Aynı politika bugün de üst bir boyutta ve değişik yöntemlerle sürdürülüyor. Gerekirse grev kırıcılığı bile yapılabiliyor. Bu durum yakını örnegi Seydişehir alüminyum tesislerindeki grev ile Devlet Demir Yolları İşçilerinin grev kararları ve SEKA grevi konusunda Hükümetin 'benimsememiş olduğu' yoldur. Basbakan grev kırıcılığı yoluna girmiştir. Bir çok durumda sendikaların grev kararına karşı bir saldırıcı aracı olan lokavt ile yanıt vermiştir. Bu tür olgular gerçek demokrasilerde artık yoktur.

İşçiler, işçi sınıfı ve sendikalar açık olan bu yanlış tutumu artık görmelidirler. Bugünkü liberal-tütücü iktidarlar sermayenin çıkarlarını korumak için vardır. İşçiler bu gerçeği gözardı ettikleri sürece sömürülecekler ve önemsenmeyeceklerdir. Bu durumda önemli olan, siyasal güç ulaşmak ve parlamentoda etkin olmaktır. Buna engel olmak için işçi hareketini, sendikacılık hareketini, denetim altında tutmak, sendikaları siyasal faaliyetlerden soyutlamak ve kendilerine yakın siyasal partilerle ilişkili kurmaktan alıkoymak, 1980 sonrası rejimlerinin ana politikalarından biri olmuştur. 1982 Anayasasına işveren kesiminin görüşleri ve önerileri doğrultusunda düzenlemeler getirmek de, kuşkusuz, bir rastlantının ürünü değildir.

GREV BİR SAVUNMA ARACI

Yineleyelim ki, grev bir savunma aracıdır. Bu niteliği, onu lokavttan ayıran başlica temel öğelerden biridir. Boyutları, işyerinden başlayarak işkolaları ve gerekiğinde ülke çapında genel greve kadar uzanır. Özellikle demokratik hakların ve özgürlüklerin gerçekleştirilebilmesi, geliştirilmesi ve korunması her boyuttaki grevin konusu olabilir. Fakat, bu konularda daha çok söz konusu olan genel grevlerdir.

Günümüz Türkiye'sinde grev hakkı ve özgürlüğü son derece sınırlıdır. Yasaklarla sarılmıştır. ANAP iktidarı, genel zihniyetinin bir gereği olarak grevlere sempati ile bakmaz. Fakat, onu gözardı etmenin olanaksızlığını da bilincindedir. İşçi sınıfının geleneğine ve vazgeçilmez hakları arasında giriip yerleşen grevi, tamamıyla



Grev Bekleyışı

yasaklamaksızın etkinliğini enaza indirmek yollarını aramış ve bu doğrultularda düzenlemeler yapmıştır.

1982 Anayasasının 54. maddesi, grev hakkının özü ile bağıdışı güç yasaklara ve sınırlamalara yer vermiştir. Bu maddeye dayanılarak ve işverenlerin istekleri doğrultusunda çıkarılan yasa da bir çok iş ve işyerinde grevi yasaklamıştır. Hükümetlere grevleri ertelemeye ve Yüksek Hakem Kuruluna gönderme yetkileri tanınmıştır. Ayrıca hem Anaya hem de Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası, dayanışma grevini, genel grevi ve siyasal amaçlı grevleri yasaklamaktadır. Bütün bunların ötesinde de lokavt greve eşdeğerde saymakta ve o yolda bir düzenleme yapmaktadır. Anayasasının 54. maddesinin başlığı **Grev Hakkı ve Lokavt** biçiminde belirlenerek lokavt anayasal bir nitelik tanımıdır. Oysa, lokavt genelde bir

saldırı aracıdır. Boyutları ve sonuçları yaşam hakkını tehdit etmeye kadar uzanabilir. Siyasal rejimleri demokrasi olan ülkelerin ne anayasalarında ne de yasalarında yeri olmuştur. Birçok ülkede de açık olarak yasaklanmıştır. Batılı demokrasilerde uygulamasına ise, artık rastlanmamaktadır.

SONUÇ

Grev hakkı günümüzde bir insan hakkı olma niteliğini kazanma yoluna girmiştir. Nedeni de sendika ve toplu pazarlık yapma hakkı ile olan yakın bağlantısıdır. Sendika hakkının temel bir insan hakkı olduğu artık tartışılmıyor. Böyle olunca, sendika hakkının işlerlik kazanması, sendikaların her alandaki işlevlerini yerine getirebilmeleri, grev hakkı ile dedektiflenmesini zorunlu kılmaktadır. Çok kez, grev hakkı olmadan, yani grev hakkının işverene dönük ekonomik yaptırımları geçmeden sendika, emek ile sermaye arasındaki pazarlık ve görüşmelerde güç dengesi kurma görevini yerine getiremez. Bu durumda ve bu bağlam içinde, grev hakkına karşı olma, onu kırmaya ve işlenmeye çalışma, sınırlama ve yasaklarla çevirmeye, aslında, sendikal haklara, yani sendika kurma, toplu pazarlık ve grev yapma haklarına karşı olma anlamına gelir. Özellikle devletin kendi işyerlerinde yapılan grevlerde karşı lokavt gibi çağdaşı yollarla başvurması, siyasal rejimin büyük bir aygıtı olarak görülmelidir.

Hükümet ve işverenler, işçiler ve grevlere sürekli karşı olma politikalarından vazgeçmelidirler. Özellikle işveren devletin özel kesim ile ortak sendikalar kurarak işçileri karşı lokavtlara başvurması dünyada benzeri olmayan bir uygulama ve durumdur. Ülkemiz, zaman zaman, çağdaş devletin nitelikleri hakkında yeterli bilgilere sahip olmayan iktidarlar elinde kurumları yozlaştırma hastalığına tutuluyor. Bunun gibi sendikaları, milliyetçi, İslâmçı, tarafsız ya da liberal adalar altında bölmek ve bu yoldan sendikacılık hareketinin doğasını bozmak, sınıf bilincinin oluşmasına engel olmak, bugünkü iktidarın genel politikasının bir yanısı olmuştur. Bu oluşuma izin vermeme ise, işçilerin, sendikaların başta gelen bir görevidir. Bunu yapamaz, ya da yapmazlarsa, ne ülkenin yönetiminde söz sahibi olurlar ne de sömüründen kurtulabilirler. □

Hekimlerden Çalışma Koşullarına Tepki

"Beyaz Yürüyüş"

Dr. Ata Soyer



Beyaz Yürüyüş

23 Ekim 1988 günü, 1980'den bu yana ilk kez bir meslek grubu, hekimler, haklarına yönelik saldırırlara tepki amacıyla bir yürüyüş düzenlediler. Ankara Tabip Odası'nın düzenlemiş olduğu yürüyüşe, yaklaşık 2500 kişi katıldı.

Ne istiyordu, bu hekimler? Öz olarak, yürüyünün ön plana çıkardığı temel nokta, son yıllarda gittikçe yoğunlaşmasına karşın, sağlık sorunlarının çözümü amacıyla hükümetin sağlık hizmetlerine ayırdığı payın yetersizliği ve bu yetersiz pay ile gerek halkın, gerekse sağlık çalışanlarının sorunlarının çözülmesinin olanaksızlığıdır. Kısacası, yüzde 2.5'lük bütçe payı ile sağlık hizmetini sunanlar, ne de ondan yararlanabilecek olanlar sevinecektir, diyor hekimler.

Açacak olursak; sokaktaki vatandaşın sağlık konusundaki en büyük derdi, hastalandığı zaman bir sağlık kuruluşuna ulaşamaması veya ulaşlığında sorununa bir çözüm bulamaması, yeterince ilgi görememesidir. Hastane kapılanında perişan olmaktan yakınımaktadır. Hekimin sıkıntısı da, bu noktada benzerdir. O da, poliklinik kapısında biriken onlarca hastaya, "hekimce" bakamamaktan sıkılıdır.

Ne olacak, bu durumda? Eğer, bir poliklinik kapısında 100 hasta birikiyorsa ve bu durumdan hem hekim, hem de hasta yakınıyorsa, çıkış yolu nedir? Dünya Sağlık Örgütü standartlarına göre, bir hekimin optimal yararlı olabileceği hasta sayısı günde 20-30 arasındadır. (asgari, 20-30 dakika süre ayırmak koşulu ile) O zaman 100 hasta yerine, bir hekimin 25 hasta bakması; o hastanede, ilgili birimde 4 hekim, 4 yeni oda, bu 4 odayı hasta bakabilecek düzeyde donatabilecek tıbbi ağıt, teknoloji, yardımcı personel, vb. daha gerekligi anlamına gelir. Bunların hepsi yatırım anlamına gelir. İşte, bırakın yeni yatırımları, sağlık hizmetlerini bugünkü düzeye bile sürdürmekten uzak bir yüzde 2.5 ile ne hekimlere, ne de halka birşey götürüleceğinin en basit matematiksel anlatımıdır.

Aydın Özcan arkadaşımızın, "bakin, yine hastane/tedavi edici hekimlik mantiği içinde, sağlık sorunlarını ele alırsınız" demesine fırsat vermeden, temel yaklaşımıza geçelim. Yukarıda kabaca çizdiğimiz model doğrultusunda uygulamayı yaygınlaştırmaya kalkarsak, her sokak başına bir hastane yapmayı, ya da sürekli olarak hastaneleri genişletmeyi çıkış yo-

lu olarak sunabiliriz. Oysa, çağdaş anlamda sağlık hizmetinin, hastane temeline oturmadığını savunuyoruz. Her ne kadar filmlerde seyrederken, beş yıldızlı lüks otellere benzeyen hastaneler, bize sağlık hizmetlerinin en ideal çözümü gibi görünse de, çağdaş anlamda sağlık hizmetinin temelinin, koruyucu hekimlik anlayışına ağırlık veren, toplumun en uç noktasına kadar örgütlenerek, hizmeti halka götürmenin sağlık kuruluşlarından olmuş bir sistem olduğunu düşünüyoruz. En uç noktada, hastalıkların önlenmesini ve ayaktan tedavisi amaçlayan kuruluşların temel alındığı bir sağlık örgütlenmesinde, hastaneler giderek gerçek işlevlerini yapmayı başlayacaktır. Geçersiz yere hastane önünde birikme söz konusu olmayacağından, daha az sağlık yatırımı ile, daha etkili (verimli değil) hizmet verme olağanı ortaya çıkaracaktır. Hekimler de, mesleklerini daha iyi icra edebileceklerdir.

Bu ikilem, yani hastane temelinde hizmet/saha temelinde hizmet, kendisinden oluşturulmuş öznel bir durum değildir. Özünde, sağlık hizmetinin doğuştan kazanılmış bir hak ya da her meta gibi sağlığı da alınır-satılır bir mal, bir hizmet olarak görünen iki anlayışın somut ifadesidir, bu ikilem. Sağlık hizmetlerini doğuştan kazanılmış bir hak olarak görünen bizler, kamunun bu konuda toplumdaki bireylere karşı sorumluluğunun gereği, sağlık hizmetlerinin tüm toplumun sağlığını yükseltmeyi amaçlayacak biçimde örgütlenmesini savunuyoruz. Somut ifadesini sağlık hizmetlerinin alınır-satılır bir hizmet olduğunda bulan, diğer yaklaşımın, ülkemizdeki yansımı, bu alanda yoğun bir özelleşme eğilimiştir. Sağlığın hak yada hizmet olarak görülmüşinin halk açısından önemi belli olmakla birlikte, hekimler açısından durum nasıl değerlendirilmeli? Bu so-

ruyu yanıtلامadan önce, özellikle 1980 sonrası yaşadığımız nesnel süreçleri ve bunların hekimler üzerine yansımalarını tartışmaka yarar var.

Ne olmuştur da, 1980 sonrası meslek gruplarından gelen ilk örgütlü tepki, 80 öncesinin nisbeten "daha ayrıcalıklı" bir kesiminden gelmiştir? Sanırım, bunun yanıtı bir dizi sosyo-ekonomik çözümlemeyi gerektirmekte. Oysa, burada son yıllarda belirginleşen ekonomi-politikalarla ve bunların hekimlerle ilişkisi üzerinde duracağız. Kabaca son yılların ekonomi-politika alanındaki temel yaklaşımı, sağlık açısından kamu payının azalması ile koşut giden tekelleşme ve özelleşme eğilimlerinin artması diye belirtebiliriz.

Kamu sağlık yatırımlarının azalması, halkın sağlık taleplerini daha karşılamaz hale getirirken, kamuda çalışan sağlık personelinin giderek "ayraklı" ni yitirmesini, reel gelir kaybına uğramasını getirdi. Örneğin, son 8 yılda hekimlerin gerçek gelir kaybı, yüzde 50 dolayında. Bu süreçle atbaşı giden bir başka gelişime, sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi, halka bir zorunlu çözüm yolu diye sunulurken, sağlık personeli de bu alana girmek için özendirilmiştir. Ancak, sağlık kuruluşlarının özelleşmesinin özendirilmesi, bu alana giren tüm hekimlerin, sağlık personelinin "mutluluğu" ile sonuçlanmamakta. Çünkü, her ne kadar ülkemizde insanlar, içinde bulundukları koşullarda daha fazla hastalanmaktadır, para ödemeyerek sağlık hizmetlerinden yararlanma eğilimleri aynı şekilde artmaktadır. İşte, özelleşme savunucusu ekonomistlerin "atladığı" nokta bu! (Sağlık alan, çok kârlı bir alan diye düşünüp, özelleştiriyorlar. Sonra, herkesin daha çok ve sık hastalanacağı yaşam koşulları yaratılıyor. Ve bekleniyor: hastalanınlar özel sağlık kuruluşlarına gelse, ne muazzam kârlar olur da... Bu arada, insanların hastalandıklarında bile, hekime ve ilaç verecek paralarının kalmayacak kadar yoksullaştığı, "ufak" bir hesap hatası ile atlıyor. Talep esnekliği sıfır olan bir "mal", nasıl olur da, böyle...?)

Sağlık personeli umduğunu bulamıyor, özel sağlık alanında. Ama umduğunu bulanlar var. Tip alanında gelişen teknolojinin pahalılığı, ancak belirli sermayeye sahip olanların sa-

tin alabileceğini teknolojileri gündeme getirince, hekimlik de sadece bir müayene ve dinleme aleti ile icra edilen bir meslek olmaktan çok, bu gelişkin-karmaşık-pahalı teknolojilerin uygulanması ile mümkün hale geliyor. "Pazarcı" daralması ile dışlanan hekimlerin bir bölüm, gelişen bu teknolojiyi de almaktan uzak olunca, kamudaki gibi emeği satarak geçen bir ücretliye dönüşüyor. Sağlık alanında tekelleşme diyeBILECEĞİMİZ bu sürecin, hekimler üzerine yansması; birer ücretliye dönüşmek... Ve beyaz önlüğü hekim yürüyü, hekim kitlesinin bu ücretlileşme sürecinin, belki de, yeni farkına varması ile eş zamanlı gerçekleşmiştir diyebiliriz.

Hekimlerin 80 sonrası sorunları, salt parasal değil. Önemli ölçüde, statü kaybı ve mesleki doyumsuzluk da söz konusu. Özellikle, zorunlu hizmet

Ne olacak, bu durumda?
Eğer, bir poliklinik kapısında 100 hasta birikiyorsa ve bu durumdan hem hekim, hem de hasta yakınıyorsa, çıkış yolu nedir? Dünya Sağlık Örgütü standartlarına göre, bir hekimin optimal yararlı olabileceği hasta sayısı günde 20-30 arasındadır.

gibi, net bir şekilde çalışma hakkının içindendiği bir yasanın, hekimlerin gerek kendi gözlerinde, gerekse halkın gözünde çok şey yitirmelerinin sebebi olduğunu söylesek, hiç de abartma olmaz. Yine, hiçbir önkoşulu ve altyapısı oluşturulmadan, sağda solda mantar gibi biten "gecekondu" tip fakültelerinde verilen tip eğitimi ve YÖK'le diğer tip fakültelerde verilen eğitimin geldiği durumda, hekimlerin toplumsal statülerinin gerilemesinin bir diğer nedenidir. Kendi alanında yeteneklerini sahib olmadan toplumun karşısına çıkmak, yasal hakları konusunda pazarlık gücünün düşkünlüğünün nedenidir de. İktidar da, bu durumun bilincinde olarak, giderek ücretlileşen, statü kaybına uğrayan hekimlerin pazarlık gücünü daha da azaltacak, sözleşmeli personel uyu-

lamasını gündeme getirmeye çalışmaktadır.

Ülkemizde emeğin örgütlenme biçimi ile, hekimlerin, sağlık personelinin çalışma ve yaşam koşullarının paralelliği. Çizilmek istenen tablo, bu. Uluslararası işbölümü çerçevesinde, ülkemize düşen rol, çok sayıda nitelikli işgücünden ziyade, belirli işçileri kolayca yapabilecek nitelikli olmayan emek temelinde oynamaları. Dolayısı ile, işgücünden yeniden üretilmesi, idamesi bu üstlenilen konumda, çok fazla üzerinde durulan bir sorun olmamaktır. Bu nedenle, emek surecinin hakim özelliği olan niteliksiz işgücüne sunulan sağlık hizmetinin de çok nitelikli olması gerekmemişti. Yola çıkılarak, sağlık hizmetleri sadece sayısal verilerle ele alınan, içeriği gözönünde tutulmayan bir anlayışla planlanıyor, ülkemizde. Nasılsa, var olan sınırlı sayıda "elit"e, ülkemizden metropollere kadar uzanan özel-lüks sağlık hizmeti olanağı açık! Böylece, hükümetler ülkemizdeki emek surecini talebine göre "uyarlanması" çalışılan, sağlık hizmetleri ve sağlık personeli yetiştirmeye politikaları doğrusunda, çok nitelikli olmayan, seri imalat ürünü hekim yetiştirmekten yana tercihte bulunuyorlar. Yürüyüşe kadar varan tepki, hekimlerin yukarıda çizildmeye çalışılan "senaryo"yu reddeğinin bir başlangıcı sayılabilir.

Geniş ve etkin bir kamu sağlık hizmetinin ön koşulu, toplumların sosyal ve ekonomik gelişimidir. Kamu yararına olan sağlık sistemi de, toplumda en fazla gereksinimi olan gruplara yönelik hizmeti temel alır. Ve topluma verilen sağlık hizmetinin niteliğini belirleyen en önemli etmenlerinden biri de, sağlık hizmeti sunanların çalışma (ve yaşam) koşullarıdır. Ağır iş yükü ve yetersiz eğitim, sağlık personelinin becerilerini, topluma yeterince sunmalarını engellemektedir. Sağlık çalışanları ve hekimler, bu noktada, kendinumlarının yeni yeni farkında olmadıkları. Sanırım, "beyaz önlüğü sessiz yürüyüş"ü, sağlık personelinin ve hekimlerin, kendilerini diğer çalışanlar gibi bir çalışan olarak görerek, haklarını almak için bir araya gelme gerekliliğini farkettikleri, sendikalasına varacak mücadele zincirinin önemli halklarından biri olarak nitelik, yeterlidir. Bundan sonrası, demokratik hareketin bir parçası olan çağdaş hekim hareketinin düzeyi belirleyecektir.

Kooperatiflerde Birleşmek Üzerine

Nedim Tarhan

Günümüzde hem üreticinin hem de tüketicinin kooperatiflerde örgütlenmesi engellenmektedir. Bu sorunu aşmak ancak birlikteliğimizi artırmak ve örgütlü gücümüzü yükseltmekte olanaklı olacaktır. Çok boyutlu sorunlara karşın üretim ve tüketim kooperatifliği geliştirildiğinde üreticinin de tüketicinin de ekonomik, demokratik ve siyasal gücü artacaktır. Sonuçta ekonomik ve demokratik gücü artan siyasal etkinliği gelişen halk, demokrasiye daha sağlıklı ve kalıcı işleyiş kazandıracaktır.

KOOPERATİFLERDE YAPISAL DEĞİŞİKLİK

Bilindiği gibi "1163 Sayılı Kooperatifler Yasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna İki Ek Madde Eklenmesi Hakkında ki 3476 Sayılı Yasa" 6.10.1988 tarihinde TBMM'de kabul edilmiş ve 25 Ekim 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasada; 1) "Bir ortaklık payının değeri 10.000-TL'dir. Kooperatif girenler en çok 1000 pay taahhüt edebilirler... Bir ortaklık payının değeri Bakanlar Kurulu Kararı ile 10 katına kadar artırılabilir" denilmektedir. (5.nci maddenin 2.nci fikası)

Süphesiz ki yıllık enflasyon oranı yüzde 90'lara ulaşan Türkiye'de, kooperatifler yoluyla örgütlenen üretici ve tüketicilerin gerek emek ve ürünlerini koruyabilmeleri, gerekse ekonomik ve demokratik işlevlerini artırabilmeleri açısından, kooperatiflerin ekonomik yönden güçlenmeleri bunun için sermayelerini artırmaları- zorunu bulmaktadır. Ancak sermaye artırımının gönüllülük anlayışından uzak bir yaklaşımla - zor-

lama ile- artırılacak olması bir çok kişinin kooperatif ortaklığını ayrımasına ya da kooperatifte yeni ortak olmamasına neden olacaktır. Öte yandan bir ortağın 10 milyon liraya kadar sermaye edinme olağına sahip kılınması hatta bu olağın Bakanlar Kurulu Kararı ile 100 milyona kadar artırılabilmesi ulusal gelirden yeterince pay alamayan küçük ve orta boy tarım işletmesi sahibi köylülerin kooperatiflerde örgütlenmesini önemli ölçüde etkileyecektir. Bu durum sadece köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı kooperatiflerde sorun yaratmakla kalmayıp dar gelirli işçi ve memurların da Tüketim ve Yapı (Konut) Kooperatiflerinde örgütlenmelerini olumsuz yönde etkileyecektir.

100-200 bin lira aylık geliri olan işçi ve memurların temel tüketim gereksinimlerini kurdukları ya da kuracıkları tüketim kooperatifleri yoluyla karşılamaları engellenmek istenmektedir. Aynı şekilde kooperatifler yoluyla konut edinme olağının da geliri yüksek olan kimselere sağlanmaktadır.

2) "... ortakların sermaye paylarına genel kurul kararı ile Devlet Tahvillerine verilen en yüksek faiz haddini

geçmemek üzere faiz ödenebileceği anasözleşme ile hükmeye bağlanabilir" denilmektedir. (7.nci maddenin 2.nci fikası)

Kooperatif ortaklarının paylarına yüksek faiz verilmesine olanak tanıyan anlayış, kooperatiflerde ortaklara sınırlı faiz verilebileceği yaklaşımına ters düşüğü gibi kooperatif kaynaklarının büyük sermayeli kooperatif ortaklarına aktarılmasını da amaçlamaktadır.

3) "Ortak dışı işlemlerden elde edilen hâsiyanın ortaklara sermaye payları arasında dağıtılabileceği anasözleşmede hükmeye bağlanabilir..." denilmektedir. (1163 sayılı Kooperatifler Yasasının 38.nci maddesinin 4.ncü fikrasını değiştiren 7.nci maddenin 3.ncü fikası)

Kooperatifliğin temel ilkelerinden birisi de "risturn" ilkesidir. Bu ilke kooperatif çalışmaları sonunda yaratılan kaynağın kooperatifle ilişkileri oranında tekrar ortakça paylaşımı öngörür. Bundan, yaratılan fazla kaynağın yerine -ortağa- tekrar dönüşümü, bir başka ifade ile kooperatif-ortak ilişkisinde emeğin ve ortağın korunması (sömürülmemesi) amaçlanmaktadır. Oysa yeni yasal düzenleme ile sermaye paylarına göre dağıtım olağının sağlanmaktadır.

Ortak katılım paylarının yükseltilmesi, sermayeye yüksek faiz verilmesi ve ortak dışı işlemlerden elde edilen gelirin ortaklara sermaye payları arasında dağıtılabilmesi gibi düzenlemeler, mevcut yönetimin kooperatifleri sermaye ağırlıklı şirketler haline dönüştürme amacı taşıdığını ve insanların birleşimi yerine -kooperatifliğin temel özelliklerini hiçe sayarak- sermayenin birleşimini tercih ettiğini göstermektedir. Bunda amaç, büyük gelir dilimine sahip kişilerin kooperatifler-

de örgütlenmesini sağlamak ve kamu kaynaklarının bir kısmını daha "kooperatifçiliği destekliyoruz" diyerek belirli çevrelerin aktarmak, öte yandan da enekçi kitlelerin kooperatiflerde örgütlenerek verecekleri ekonomik ve demokratik mücadeleleri engellemektir.

4) "İlgili bakanlık tarafından bölgeler belirlendiği takdirde, bu bölgelerde aynı çalışma konularına sahip birden fazla kooperatif birliği kurulamaz." (17.nci madde ile 1163 sayılı yasanın 72.nci maddesine eklenen bir fikra) ya da,

"Aynı çalışma konularına sahip kooperatif birlikleri birden fazla kooperatif merkez birliği kuramazlar" (19.nci madde ile 1163 sayılı Kooperatifler Yasasının 76.nci maddesine eklenen fikra) gibi engelleyici hükümler kooperatiflerin "demokratik örgütlenme" esprisini hiçe saymaktadır.

Serbest piyasa ekonomisinden yana olduğunu söyleyen siyasal iktidarın kooperatiflerin serbestiyet alanını daraltan tutumu kendi içinde bir çelişkiyi de beraberinde taşımaktadır. Özel sektörde ve özellikle büyük sermaye gruplarına piyasa ekonomisi içinde serbestiyet adı altında milyarlar kazandıran anlayış "kooperatiflerarası rekabeti önlemek" gibi bir gerekçe ile kooperatifler üzerinde baskı oluşturmaya çalışmaktadır.

AVRUPA TOPLULUĞU (AT) KAPSINDAKİ TÜRKİYE...

Avrupa Topluluğu ülkelerinde kooperatiflerin yatay ve dikey örgütlenmelerine ağırlık verilirken bizde kooperatiflerin üst örgütlerde birleşmesinin dar kalıplar içine koyulmak istenmesi hem çağdaşı hem de akıcı değildir. Kooperatiflerin "gönüllülük" ve "demokratiklik" gibi evrensel ilkeleri açıkça ihlal edilmektedir.

Bu gelişmelerkarısında "Danimarka'da kooperatiflerle ilgili özel yasa çıkarılmasına karşıyız. Çünkü çıkarılacak yasa ne denli demokratik olur sa olsun merkezi yönetimin kooperatifler üzerinde baskı oluşturmasını da beraberinde getirecektir" tezini ileri süren Danimarkalı kooperatifçi ve Uluslararası Kooperatifler Birliği (ACI) Tarım Komitesi Başkanı Sayın Jean Halqvist'e hak vermeme olaksızdır.

Türkiye'nin tam üyelik için başvur-

duyu AT ülkeleri 1992 yılında "Avrupa Birliği'ni oluşturmayı hedeflerken ve AT ülkelerindeki kooperatiflerce "TEK TIP STATÜ" oluşturma gayretleri sürerken Kooperatifler Yasasında yapılan değişiklikler Topluluğun yapısını anlamakta yönetim yetersiz kalıdı.

DURUM NEDİR?

8 yıldır izlenmekte olan ekonomik politika ve yaratılan siyasal ortamın bir sonucu olarak bir yandan dar gelirli işçileri ve memurların Tüketim Kooperatiflerinde örgütlenmesi, öte yandan da üretici köylülerin demokratik halk kooperatiflerinde birleşmesi engellenmektedir. Dar gelirli yurttaşlarımızın eklenen fikra gibi engelleyici hükümler kooperatiflerin "demokratik örgütlenme" esprisini hiçe saymaktadır.

a) Üretim ve tüketim kooperatifleri nitel ve nicel olarak önemli ölçüde güç kaybetmişlerdir.

b) Dar gelirli işçiler, memurlar, köylüler ve emeklilerin satın alma güçleri azalmıştır. Tüketim kooperatiflerinin eksiksliği ve gerekliliği her geçen gün daha çok hissedilmektedir.

c) Tarım sektöründeki mevcut olanaklar yeterince kullanılmamakta; tarımda maliyet artarken, üretim düşmekte ve köylünün ürünü bir önceki yıl fiyatının altında güclükle alıcı bulabilmektedir. Örneğin: 1987 yılı üretim sezonu sonunda 650-700 liraya satılan 1 kg. pamuk günümüzde 400-450 liraya satılabilmektedir. Küçük üretici köylüler dene göre daha çok yoksullaşmışlardır. O nedenle traktörlerini, topraklarını, evlerini vs. satarak borçlarını ödemeyi yeğlemektedirler.

d) Nüfusumuz hızla artarken üretimdeki duraklama ya da gerileme nedeniyle yetersiz beslenme ve açlık sorunu ciddi boyutlar kazanmaktadır.

e) Gelir dağılımında ki adaletsizlik her geçen gün artmaktadır.

NE YAPMAK GEREK?

- Dar gelirli işçi-memur ve emekliler Tüketim kooperatiflerinde örgütlenerek hem emeklerini korumalar hem de temel gereksinmelerini daha uygun koşullarda sağlamalılar.

- Küçük üretici ve köylüler demokratik tarım kooperatiflerinde örgütlenerek bir yandan tarımsal üretim

gereksinimlerini ucuz temin ederek hem maliyetin düşmesini, hem de üretimin artmasını sağlamalılar. Öte yandan da, ürünlerini uygun koşullarda değerlendirmenin olanağını elde etmeleri. Bunun için;

Bir yandan yeni köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı köy kooperatiflerinin kurulmasına hız verilirken öte yandan da İzmir, Kırklareli, Kastamonu, Eskişehir, Muğla, Edirne, Sinop, Muş, Malatya ve diğer illerdeki KÖY-KOOP Birliklerinin güçlendirilmesi - ya da birlik bulunmayan illerde yeni birlikler oluşturulması - ve nihayet haksız bir uygulama sonucu tasfiyesi yoluna gidilen KÖY-KOOP Merkez Birliği'nin yerine yeni bir merkez birliği'nin kurulması sağlanmalıdır.

- Kırsal kesimdeki üretim kooperatifleri ile kentlerdeki tüketim kooperatifleri ve üst birlikleri arasında işbirliği güçlendirilerek hem üretici hem de tüketici korunmalıdır. Bu konuda belediyelerle işbirliği geliştirilmelidir.

SONUÇ

Günümüzde hem üreticinin hem de tüketicinin kooperatiflerde örgütlenmesi engellenmektedir. Bu sorunu aşmak ancak birlikteliğimizi artırmak ve örgütlü gücümüzü yükseltmekte olanaklı olacaktır. Çok boyutlu sorunlara karşın üretim ve tüketim kooperatifliği geliştirildiğinde üreticinin de tüketicinin de ekonomik, demokratik ve siyasal gücü artacaktır. Sonuçta ekonomik ve demokratik gücü artan siyasal etkinliği gelişen halk, demokrasiye daha sağlıklı ve kalıcı işleyiş kazandıracaktır.



Amerikan Nükleer Stratejisi: Nükleer Mantığın Ölümcul Serüveni *

Haluk Gerger

Gerçekten de, doğrudan Pentagon'dan aldığı gizli bilgilerle donatılmış olarak ve tabii yüksek ücretler karşılığında, gözlerden irak laboratuarlarda, özel araştırma enstitülerinin kitaplıklarında çalışan "danişman stratejler", yaşamdan kopuk ama devletle içice nükleer savaş senaryolarını oluşturmaktı, bu konuda yetkililere "briefing"ler vermekte, üniversitede seminerler düzenlemekte, özel sektör vakıflarının cömert fonlarıyla araştırmalarını bastırarak kamuya sunmakta, ve haberalma örgütlerinin de desteğiyle "şamet tüccarlığı" yapmaktadır.

NÜKLEER MANTIK

Nükleer mantık, nükleer silahları politik ve askeri amaçlar doğrultusunda kullanılabilir araçlar olarak kabul eden ve dolayısıyla da buna uygun stratejilerin oluşturulmasını hedefleyen bir akıl yürütme sistemi ve eylem kılavuzudur. Nükleer mantık, klasik anlamıyla stratejinin, yani asker gücün politik amaçlarla ulaşmasına yönelik olarak kullanımının, nükleer silahlarla da geçerli olduğu savından hareketle, nükleer savaş strateji ve taktiklerinin inşasını öngörmektedir. Bu mantıkla malul stratejlerden birinin ifadesiyle, "termonükleer savaşta stratejinin, yani askeri gücün akılcı, politik yönelikli bir biçimde kullanılmasının, işlevleri mevcuttur."⁽¹⁾ Bir başka deyişle, nesnel koşulların tüm verilerinin açıkça ortaya koyduğu aksine kanıtlara karşın, nükleer mantığa göre, nükleer savaş "politikanın nükleer araçlarla bir devamıdır" ve dolayısıyla da hedefi savaşları kazanmak olan stratejinin klasik anlamının kapsamı içindedir. Böylece de, nükleer mantığın strate-

jisinin temel hedefi, nükleer savaşın önlenmesi değil, kazanılmasını öngören tekniklerin oluşturulmasıdır. Nükleer mantığa göre, nükleer silahlar da, öteki tüm silahlar gibi, kullanılabilir savaş araçlarıdır ve nükleer savaşa da amaçsız bir katliam, sınırsız bir yıkım olarak değil, tüm savaşlar gibi "kazanılıp kaybedilecek" bir silahlı "irade, cesaret ve direnç" hissaplaşması olarak yaklaşılmalıdır. Bu açıdan bakınca da, nükleer mantığa göre, tek ve temel olarak nükleer savaşın önlenmesine ve bunun gerektirdiği yöntemlere dayanan bir stratejik düşünce "stratejinin antitezidi"⁽²⁾ çünkü böylesi bir düşüncenin "çoğu kavramının gerisinde kıyamet sendromu yaratmaktadır."⁽³⁾ Oysa, nükleer strateji de, genel olarak strateji gibi, savaşmanın ve kazanmanın sanatı olarak kabul edilmeliidir.

Nükleer mantığa göre, nükleer savaş yaşamın sonu olmayacağı ve yaşam "Batı değerleriyle uyumlu bir savaş sonrası dünya düzeni"⁽⁴⁾ içinde sürecektir.⁽⁵⁾ Yaşamın sürmesi bir yana zor koşullar altında olsa da pek fazla bir değişiklik de söz konusu olmayacak ve hersey "belki de

aşağı yukarı eskisi gibi" olacaktır.⁽⁶⁾ Hatta nükleer savaş "geride kalanların büyük çoğunluğu ve onları çocukları için normal ve mutlu bir yaşam engellemeyecektir."⁽⁷⁾ Nihayet, nükleer mantığa göre, nükleer savaşın bazı istenmeyen sonuçlarını, savaş sonunda alınacak basit önlemlerle dengelemek, ortadan kaldırmak da olasıdır. Örneğin, Reagan'ın danişmanlarından birine göre, radyoaktif serpintinin kanser olaylarında yaratacağı "yüzde otuz'luk artış" savaş sonrasında "sigara sanayıının yeniden kurulmasının ihmaliyle dengelenebilir."⁽⁸⁾ Üstelik, nükleer mantığa göre, savaşın bu tür sonuçlarını abartmak gerekliliği bu tür 'olumsuzluklar' barış zamanında da görülmektedir. Örneğin, savaş sonrasında çocukların bir bölümünü genetik bozukluklarla doğacaktır ama aynı şey barış zamanında da olmaktadır; dolayısıyla "savaş korkunç bir şevidir ama barış da öyledir" ve bu tür olgular açısından arada nitel değil "nicel farklılıklar" vardır.⁽⁹⁾

Kimi "farklılıklar"ın yaratacağı sorunlarsa, piyasa ekonominin mekanizmalarıyla "rahatlıkla çözülebilir". Kennedy döneminde devletçe bastırılan ve radyoaktif serpintiye karşı özel sigınakların yapılmasını öngören bir broşüre göre, "özel sigınaklar için bir pazarın şimdiden ortaya çıkmış olması yararlı ve yaşamımızın değişik koşullarının hür teşebbüsce düzenlenmesiyle uyumludur."⁽¹⁰⁾ Böylece parası olanların serpintiden korkmasına da gerek yoktur. Önemli olan, pazar ekonomisi koşullarına göre doğru planları Yapabilmektir. Örneğin, nükleer sa-

vaş sonrasında yiyeceklerde radyoaktivite bulaşacaktır. En azdan başlayarak, gıda maddeleri içerdikleri radyoaktivite oranına göre, örneğin "A", "B", "C", "D" ve "E" diye sınıflandırılabilirler. En radyoaktif olan "E" yiyecekler hayvanlara, en az kirli "A" türleri ise çocukların hamilelere ayrılabilir. Kirilik oranı "E" den hemen sonra gelen "D" yiyecekler ise, rahatlıkla yaşlılara verilebilir çünkü onların kemikleri zaten fazla radyoaktivite depolamaz. Geriye kalan "B" ve "C" yiyecekler ise piyasada serbestçe herkese satılabilir. Tabii "piyasa ekonomisi mekanizmaları" yanında "B" türü yiyecekler "C" türlerinden daha pahalı olacaktır; devletin sübvensiyonu birçok sorunu da beraberinde getireceğinden sorunun böyle, serbest piyasa koşullarına göre çözülmesi en uygun yol olacaktır.⁽¹¹⁾ Böylece de, herkes cebindeki paraya göre yiyeceği radyoaktivite oranını saptamakta özgür olur ve arz talep yasaları da adil bir biçimde kim ne kadar süre yaşayacağını belirler.

Nükleer mantık, soyut ve geçerlikleri hayatı kuşkulu postülaların didaktik olarak oluşturduğu bir akıl yürütme sistemidir gerçi, ama böylesi çürük bir temel üzerine inşa ettiği somut önermeler dehşet vericidir; tümü nükleer çağın nesnel koşullarının ve çağdaş değerlerin kökten yadsınmasını, yada aynı anlamda gelmek üzere, aşılması ifade etmektedir. Nükleer çağın nesnel gerçekliğinin yadsınması, nükleer mantığın tümstratejik kavram ve önermeleriyle savaş tekniklerinde açıkça görülmektedir. Nükleer mantık, nesnel gerçekliği aşma çabası içinde, giderek akılalmaz önermelerle "mantıksal sonuçları"na varmakta, çarpık düşünme sistemine özgü bir kültür yada kültür yaratmaktadır. Asıl işlevi olan ölümün katılımı ve soğukluğun içeren bir akıl yürütme yoluyla, nükleer stratejler, nükleer savaş, piyonların milyonlarca insan, kentler, büyük fabrikalar, koca sanayi belgeleri olan bir satranç oyunu gibi görmekte, piyonlar yok edildikçe onları kaldırarak oyunlarını sürdürmektedirler.

İnsan yaşamına, hele yüz milyonlar ölçüğinde böylesi duyarsız yaklaşan bir mantığınstratistik önermeleri de, doğal olarak nükleer külte özgü teknikler içerecektir. Bunlardan bir tanesi, nükleer kültür azaltılmasıyla

birlikte öteki milliyetlerin Sovyet Devleti'ne karşı ayaklanmaları sağlanmalıdır:

"Büyük Rus ulusu Slavdır ve Pan Slavik bir geçmiş vardır. Büyük Rusya, SSCB imparatorluğunun çekim merkezidir. Amerikan politik hedefleme kavramındaki "kurtarma" unsuru bir yıyla da Sovyet İmparatorluğunun parçalanmasıyla ilgilidir. Bu kavrama göre, SSCB'deki öteki cumhuriyetlerle Doğu Avrupalı Uluslar, silahlı kuvvetlerin ve üslerin çok dikkatli bir biçimde hedef alınmasıyla, olabildiği ölçüde, ek yıkımda mazuz bırakılacaklardır."⁽¹²⁾

**Tabii nükleer mantık,
böyle soykırımlı
önerileriyle çağdaş
insanı değerleri
yadsırken, kendi
'diyalektiği' içinde,
yeni ve kuşkusuz
çarpık bir 'değerler
sistemi' de
oluşturmaktadır.**

**Nükleer kültür moral
değerlerinin nasıl bir
'tarihsel ilericilik'
icerdiğinin görkemli bir
örneğini Prof.
Huntington veriyor.**

**Huntington'a göre,
Sovyet Devleti'nin
'politik yıkım'ını
öngören bir strateji
nükleer savaşı da
aklayacaktır.**

değil de Büyük Rusya'yı tahrible yönelik bir saldırısı, merkezi önderlige karşı büyük bir tehdit oluşturmaktadır, cünkü, şayet savaş uzarsa, Ukrayna çatışma sonrasında en güçlü devlet olarak ortaya çıkabilir."⁽¹³⁾

Tabii nükleer mantık, böyle soykırımlı önerileriyle çağdaş insanı değerleri yadsırken, kendi 'diyalektiği' içinde, yeni ve kuşkusuz çarpık bir "değerler sistemi" de oluşturmaktadır. Nükleer kültür moral değerlerinin nasıl bir "tarihsel ilericilik" içerdigini görkemli bir örneğini Prof. Huntington veriyor. Huntington'a göre, Sovyet Devleti'nin "politik yıkım"ını öngören bir strateji nükleer savaşı da aklayacaktır cunkü,

"[bu] Sovyet denitimi altında yaşayan halkın özgürlüklerini ve ulusal bağımsızlıklarını geliştirmeye yönelik olduğu için moral açıdan onaylanabilir...[ve], bir anlamda, Sovyet İmparatorluğu giderek anokronikleştiğinden, tarihsel açıdan, 'ilerici' olur."⁽¹⁴⁾

Çağın nesnel koşullarının ve temel değerlerinin böylesine dışında kalmış bir "kültür"ün, demokratik değerleri de dışlaması, kuşkusuz, doğası gereğidir, "İşlevsel" gereklileri açısından zorunludur. Nükleer mantık, tüm curetine karşın, yine de, yüzmilyonların katledilmesinin hesaplarını, soykırımlı planlarını "kapalı kapılar ardında" yapmak durumundadır:

"Öyle olabilir ki, toplumun konuya duyduğu şiddetli nefret yüzünden, bu işleri yalnızca son derecede uzmanlaşmış, gözönünde olmayan bir teknokrat kadro gizlice yürütübilir. 1940'larda Almanya'daki ölüm kampları gibi, belki nükleer savaş planları, ve analizleri kamudan gizlenen bir konu olmalıdır."⁽¹⁵⁾

Gerçekten de, doğrudan Pentagon'dan aldığı gizli bilgilerle donatılmış olarak ve tabii yüksek ücretler karşılığında, gözlerden irak laboratuarlarda, özel araştırma enstitülerinin kitaplıklarında "danişman stratejler", yaşamdan kopuk ama devletle içice nükleer savaş senaryolarını oluşturmaktı, bu konuda yetkililere "briefing"ler vermekte, üniversitede seminerler düzenlemekte, özel sektör vakıflarının cömert fonlarıyla araştırmalarını bastırarak kamuya sunmakta, ve haberalma örgütlerinin de desteğiyle "şamet tüccarlığı" yapmaktadır.

"Önerilen saldırının amacı, bir halkın ayaklanmasıını kısırtmak değil, fakat sadece yerel komünist önderliğin kendi öz çıkarları için merkezi hükümetle aktif işbirliğinde bulunmaktan kaçınmasını özendirmektedir. Karşılığında ABD sadece Sovyet denetim araçlarına saldıracak ve Ukrayna değerlerinin herhangi bir biçimde tahribinden kaçınacaktır. Ulusal Cumhuriyetleri

(* Haluk Gerger'in hazırlamakta olduğu Amerikan Nükleer Stratejisi: Nükleer Mantığın Ölümcul Serüveni kitabı "Nükleer mantık" kavramına ilişkin bölümünü özetliyor.)

Bu sürecin sonucu olarak da, nükleer, mantık, sadece bir savaş aygıtı olan ordunun değil, esas olarak, askersel-sınai kompleksin ideoloğu bilim adamlarının-laboratuarlardaki "nükleer simyacılar"la "kıyamet tüccarı" stratejilerin- ve politik kadrolarının bir "kült"üne dönüşmektedir. Nükleer kültür, toplumun tüm kurumlarını vesayet altına almakta, politik süreçleri, toplumsal öncelikleri, değerleri çarpıtmakta, yozlaşmaktadır. Bu kültür teknolojiye, giderek de, "Bomba"nın kendisine, onun gizemli gücünde bir tapınmanın ifadesi olmaktadır. Nükleer mantığın yarattığı kültür, "Bomba"ya mistik bir öz affetmektedir. "Bir kez icat edilmiş şey artık icat edilmemiş sayılabilir" düşüncesinden hareketle, nükleer kültür "Bomba"sız bir gelecek düşünmemekte, onun bizihi varlığıyla vazgeçilmezlik kazandığına inanmaktadır, toplumu inandırmaya çalışmaktadır.

Nükleer kültürde "Bomba", içinde teknolojinin gizemli gücünü barındıran bir ilah dönüşmüştür. Los Alamos'ta (*) bulunan ünlü fizikçi Luis Alvarez ilk atom bombasının yapılmasını İsa'nın doğusundan daha büyük bir drama⁽¹⁶⁾ olarak tanımlarken Truman'ın Bakanlarından Henry Stimson "Bomba"yi "İsa'nın ikinci Dönüşü" olarak yorumluyordu.⁽¹⁷⁾ Bugün de ABD'de birçok tarikat, nükleer savaş kutsal kitaplarda vadedilen "diriliş"-in öncesinde beklenen kıyamet olarak selamlıyorlar. Teknoloji böylesi bir tapınma ve "Bomba"yı böylesi bir ilah düzeyine çıkarma, nükleer kultüre, sonunda, bilgisayarların emrindeki nükleer silah sistemleri aracılığıyla, "güvenliği, tarihsel durumun çözümlemesi yerine makinaya bağlama çığlığı"na⁽¹⁸⁾ götürüyor ve bu bugün bir insan turunu "Bomba"da somutlaşan teknoloji ilahina kurban olarak sunuyor. İnsanlık nihai felakete doğru yol alırken de, Bizans yıkılırken bir toplu iğnenin ucunda kaç tane melek sağabileceğini hesaplayan Ortodoks ilahiyatçıları gibi, nükleer stratejiler de bir füzenin ucuna kaç tane nükleer başlığın yerleştirilebileceğinin uğursuz hesaplarını yapıyorlar. Onlar teolojiyle uğraşırken de, dünyevi sorumluluklarının bilincindeki kimi din adamları da nükleer savaş sonunda siğgınlarına girmeye çalışanların sa-

hiplerince öldürülmelerinin dince "vacip" olduğu yönünde fetva veriyorlar, nükleer mantığın insandan önce insanı değerleri nasıl yok ettiğinin örneğini oluşturuyorlar.

Jean Jaurès, çağının daha güzel bir dünyaya olan inancı ve coşkusunun bir ifadesi olarak, ulusal ordunun ortaya çıkışını şöyle yorumlamıştır:

"Şayet ordunun seferberliği ulusun kendisinin seferberliğiyle aynı şey olursa, hükümetler, maceracı politikaları çok daha güç düşleyebilirler... Barış isteyen bir ulus, büyük bir talan yada iç güçlüklerden şaşırmacı kaçış peşinde koşan sömürücü ve maceracı hükümetlerce saldırıyla uğrasa, o zaman gerçek bir ulusal savaşla karşılaşır... Silah altındaki halk ulusal savunmayı yüce ve eksiksiz biçimde yaratmaya yönelik en iyi sistemi temsil etmektedir. Silah altındaki halk zorunlu olarak adalet duygusuyla güdümlenmiş halktır. Bu, Avrupa'ya yeni bir çağ, adalet ve barış umutları getirecektir."⁽¹⁹⁾

Bu satırlar demokratikleşmenin ordu, toplum ve savaş üzerindeki olumlu etkilerini derin bir öngörüyle vurguluyor. Ne yazık ki, aradan geçen süre içinde, normları ve işleyişi belirli güçlerce oluşturulup denetlenen yaşam, insanoğluna Jaurès'nin öngördüğü ölçüde cömert olamadı. Bununla birlikte, Jaurès'nın özlü kavrayışı tarihsel sürecin bütünü içinde gizli kalmış gerçeği de yansıtıyor, özellikle de günümüzde ilişkin önemli ipuçlarının ortaya çıkarılmasını kolaylaştırıyor. Jaurès'deki "demokratikleşme-yeni çağ" bağlantısını Bertrand Russell 1936 yılında anımlı bir bağlam içine oturtuyor:

"Genel olarak konuşursak, savunma güçlü olduğu zaman uygarlık gelişir ve taarruz güçlü olduğu zaman insanlık barbarlığa doğru dönüş yapar. Bir başka değişimde salt sayıların önemiyle beceri ve karmaşık araçlar arasında ortaya çıkmıştır. Orta Çağlarda, zırhlı şövalye pahali bir birimdi ve dünya aristokratikti; barut asaleti kaldırdı ve yavaş aşamalarla yurttaş ordusunu ve demokrasiye açtı."⁽²⁰⁾

Çağımızın nükleer silahların saldırıcı mutlaklığını özelleşti "barbarlığa dönüş"ü getirirken, bilgisayarlı "nükleer şövalyeler"de yeni seçenekler

olarak günümüzde "Orta Çağ"ı temsil etmekte. Ve nükleer mantıklarıyla da, aynen orta çağlarda olduğu gibi, "güvenliği, terörün gürbüz çocuğu ve insanlığın bekasını toplu kıymının ikiz kardeşi" yapmayı başarmışlardır.⁽²¹⁾ Bir avuç insanın son derecede "karmaşık ve pahali oyuncaklar"la bütün bir insan türünün yazısına egemen olabildiği çağımızda "nükleer kültür aristokrasisi" de elindeki korkunç taarruz gücüyle insanlığı neobarbarizme giden bir geleceğe doğru sürüklüyor.

DİPNOTLAR

- (1) Colin S. Gray, "Nuclear Strategy: The Case for a Theory of Victory", *International Security*, Summer 1979, s. 55.
- (2) Ibid., s. 61.
- (3) Colin S. Gray, Keith Payne, "Victory Is Possible" *Foreign Policy*, Summer 1980, s. 27.
- (4) Ibid., s. 21.
- (5) Gray, daha önce anılan makalesinde, savaş sonrası dönemin Batı'nın ve Çin'in çıkışları doğrultusunda oluşturulması gerektiğini yazıyor. Bkz. s. 68.
- (6) A.J.C. Edwards, *Nuclear Weapons, The Balance of Terror. The Quest for Peace*, Albany, State University of New York, 1986, s. 94.
- (7) Heram Kahn, *On Thermonuclear War*, 2. Ed., Illinois, The Free Press, 1969, s. 21.
- (8) New York Times dan nakleden *Nuclear Weapons, Report of the Secretary-General of the United Nations*, Brookline, Mass., Autumn Press, 1980, önkapa.
- (9) Kahn, op. cit., s. 45-46.
- (10) Nakleden Fred Kaplan, *The Wizards of Armageddon*, New York, Simon and Schuster, 1983, s. 311.
- (11) Kahn, op. cit., s. 66-67.
- (12) David T. Cattell ve George H. Quester, "Ethnic Targeting: Some Bad Ideas", Desmond Ball, Jeffrey Richelson (Eds.), *Strategic Nuclear Targeting*, Ilhaca, Cornell University Press, 1986, s. 278.
- (13) Orbis, 1976'dan nakledenler Ibid., s. 276.
- (14) Samuel P. Huntington, "The Renewal of Strategy", Samuel P. Huntington (Ed.), *The Strategic Imperative: New Policies for American Security*, Cambridge, Mass., Ballinger Publishing Co., 1982, s. 12-13.
- (15) P. Bracken, M. Shubik, "Strategic War: What are the Questions and Who Should Ask Them?", *Technology in Society*, vol. 4, No. 3, 1982, s. 161'den nakleden K.D. Johnson, "The Morality of Nuclear Deterrence", Gwyn Prins (Ed.), *The Nuclear Crisis Reader*, New York, Vintage Books, 1984, s. 143.
- (16) "Living With the Bomb", *Newsweek*, special report, July 29, 1985, s. 24.
- (17) Nakleden Lawrence Freedman, *The Evolution of Nuclear Strategy*, New York, St. Martin's Press, 1981, s. 16.
- (18) Christina Wilton nakledenler Gordon H. Craig, Felix Gilbert, "Reflections on Strategy in the Present and Future", Peter Paret (Ed.), *Makers of Modern Strategy*, Princeton, NJ., Princeton Univ. Press, 1986, s. 860.
- (19) Nakledenler Sigmund Neumann, Marek von Hagen, "Engels and Marx on Revolution, War, and the Army in Society", Ibid., s. 280.
- (20) Nakleden Ken Coates, *The Most Dangerous Decade*, Nottingham, Spokesman, 1984, s. 154.
- (21) 1955 yılında Churchill "...güvenlik terörün gürbüz çocuğu, insanlığın bekası toplu kıymının ikiz kardeşi" demiştir.

Kan Yapan Hormonlar

Sabahattin Öğün - Aysun Umay (*)

Bundanelli yıldır kadar önce, antibiyotiklerin bulunuşu tıp alanında "devrim" olarak nitelenmişti. O halde bugün de yeni bir devrimin eşiğinde olduğumuzu söylesek inanın abartmış olmayız. Dünyanın önemli araştırma merkezlerinde çalışmalar bütün hızıyla sürüyor. Bizse ancak olanı-biteni aktarmakla yetinebiliyoruz. Eh... ne yapalım, bu da birsey

Size, belki de günün birinde hiçbir hastalık etmeninden etkilenmeyeceğinizi söylesek ne dersiniz? "Hadi canım sende!" deyip güler geçer misiniz? Yoksa bize kulak verip anlatacağımızı dinlez misiniz?

Eğer ilginizi çekmeyi başaramadıysak, sizimizin okunma şansını da artırdık demektir. O zaman sözü fazla uzatmadan "kan yapan hormonlar", neden önemli olduklarını ve hastalıkları nasıl engelleyebileceklerini açıklamaya başlayalım hemen.

ETİN CANI: KAN

Modern genetik ve moleküler biyoloji alanında son yıllarda ulaşılan noktalar, kan içerisinde eser miktarlarında bulunan ve yakın zamanlara kadar bilinmeyen birçok maddenin varlığını ortaya çıkarmıştır. Eski Yunanca'dan türetilmiş bir sözcük olan **hematopoietik hormonlar** ya da kısaca **hemopoietinler** olarak adlandırılan bu maddeler kan hücrelerinin oluşumunu ve başkaşımı sağırlar. İşte olayın can alicı noktası da burada. Çünkü canlılığımızın ve sağlığımızın temelini, vücutu her türlü hastalık etmeninden koruyan, vücuta direncini veren, deyim yerindeyse "etin canı" olan kan içindeki hücreler ve bu hücrelerin zaman zaman salgıladıkları maddeler oluşturmaktır.

Lökositlerin ikinci ana grubu monositlerdir. Bu kan hücreleri dolaşım sistemini terk ederek organlara geçer, burada başkaşarak **makrofaj** hüc-

relerini oluşturur. Organizmada her türlü hastalık etmeniyle ilk karşılaşan kan hücreleri bunlardır. Bu nedenle makrofajlar, savunma sisteminin sınır bölgelerinde görev yapan askerlere benzettilebilirler.

Lökosit grubuna giren üçüncü tür hücreler lenfositlerdir. Bunlar da B-lenfositler ve T-lenfositler olmak üzere iki çeşittir. Her iki lenfositleri de vücudun savunma sisteminin üst kademelerinde görev yapan komutanlara benzettilebilirler.

Tüm bu kan hücreleri kemik iliğinde tek bir ana hücrenin başkaşımı ile ortaya çıkarlar. Başkaşının büyük bir bölümü kemik iliğinde olagelir. O halde tek bir ana hücrenin değişik şekillerde başkaşaması ve bunun sonucu yukarıda sözünü ettiğimiz alyuvarlar ile çok değişik akyuvarların ortaya çıkışında görev yapan etkenler nelerdir?

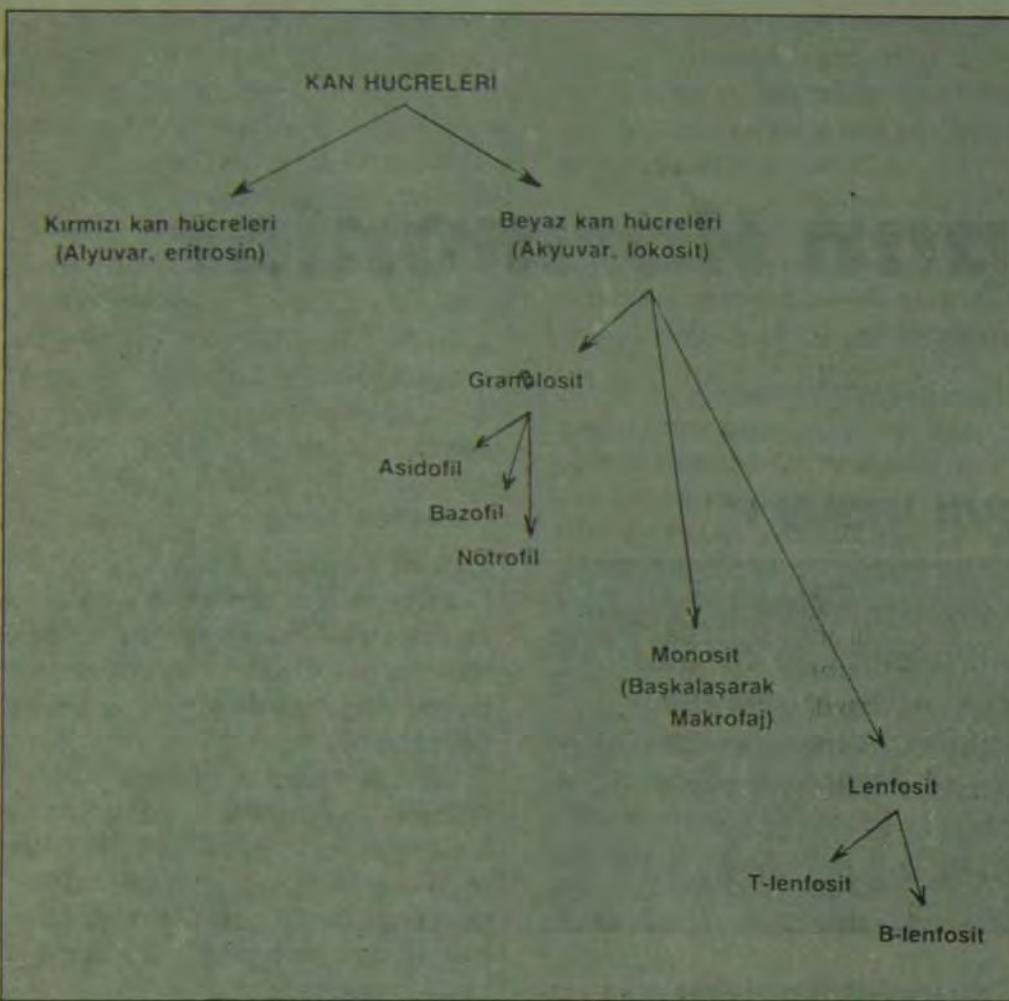
Bu soru pek çok araştırmacıyı yıllarca uğraştırdı. Ancak yüz yılın başında bilgilerle sonuca varabilmek hiç de kolay değildi. Oysa artık...

ERİTROPOİETİN HORMONUNUN BULUNUŞU

Bir insandan değişik yöntemlerle bolca kan çekildiğinde, doğal olarak o kişinin kanındaki alyuvar sayısını da azaltacaktır. Sonuçta vücut, gerek duyduğu oksijeni karışlayamaz duruma gelip alyuvar sayısını kısa sürede artırmaya çalışır. Çünkü oksijeni dozkulara ileten hücreler alyuvarlardır. O sırada bu insandan alınan bir miktar kanı sulu kısmı olan plazmayı, normal koşullardaki bir insana enjekte ettiğimizde, onun kanında alyuvar

(*) İlk atom bombasının yapıldığı Laboratuvar adı.

(*) Prof. Dr. Sabahattin ÖĞÜN, Trakya Üniversitesi Öğretim Üyesi; Aysun UMAY, Hacettepe Üniversitesi Araştırma Görevlisi



ameliyat edilmeyi beklemiş olanlar bunun ne demek olduğunu iyi bilirler. Kalıcı ki, bu durumda hastanın kendi kanı, dışında bu hormonlar yardımcıla coğaltılacağından, yani hastaya yine kendi kanı verileceğinden bir hastalık bulaşması ya da uyuşmazlık durumları da olmayacağıdır. Sanırım hepiniz tüm dünyayı eli kolu bağlı bırakın AIDS'si düşünmekteşiniz şu anda. Gerçekten de yaşamlarını başkalarından aldıkları kanlar yardımıyla sürdürülen hemofili hastalarının diğer hastalıklara, özellikle de AIDS'e karşı güvenliği açısından da önemli bir adım olacaktır bu gelişme.

AKYUVARLARI OLUŞTURAN HORMONLAR: CSF HORMONLARI

Bu hormonların saptanması, alyuvar oluşturan eritropoletin hormonunun saptanması kadar kolay olmadı. Akyuvarların oluşumunda da bazı faktörlerin etkili olabileceği ilk kez 1960'lı yılların başlarında düşünüldü ama bu faktörlerin varlıklarını ortaya çıkarabilmek için bu yılların sonlarına kadar beklemek gereki. Ancak o zaman, Avustralyalı ve İsraili araştırmacılar değişik akyuvar hücrelerini vücut dışında, çok karmaşık bir kültür ortamında coğalttırdılar. 1970'lü yılların başında ise Kolorado Üniversitesi'ndeki araştırmacılar, akyuvarları coğaltan kültür yöntemlerini çok daha basitleştirerek başarılı sonuçlara ulaştılar. İşte, bu yöntemlerin de yardımla akyuvarları coğaltan hormonların bizzat akyuvarlar tarafından salgılanlığı ilk kez o zaman saptanmış oldu.

Çalışmaların ilerlemesiyle, böylesi hormonların makrofaj hücreleri tarafından salgılanıldığı anlaşıldı. Daha sonra ise T-lenfositlerin de makrofaj hücrelerinden aldığı uyarılar sonucunda hormon salgılıkları öğrenildi.

Hormonların etki mekanizmalarının oldukça karışık olduğunu söyleyebiliriz. Her şey, vücuda giren herhangi bir hastalık etmeninin makrofajlarla karşılaşmasıyla başlar. Bir düşmanla karşılaşan makrofaj hücresi hemen bir hormon salgılayarak hastalık etmenine ilişkin tüm verileri komuta düzeyindeki T-lenfositlere ve B-lenfositlere ileter. Böylece uyarılan hücreler de derhal büyüp gelişerek salgılıkları değişik hormonlarla o hastalık etmenini taşıyan antikorları üretirler. Bu

sayısının hızla arttığını rahatlıkla gözleyebiliriz. O halde vücuttan oksijensiz kaldığı durumlarda bu stresten kurtulmak için bir etken devreye girecek kandaki alyuvar sayısını artırıcı etkide bulunmaktadır. Acaba bu madde nedir?

Alyuvar oluşumunda etkili olan bu madde, ilk kez 1977 yılında, Şikago Üniversitesi'nde görevli Takaji Miyake tarafından tanımlanmıştır. Araştırmacı 250 ml insan idrarından yalnızca 1-2 mg elde edebildiği bu maddeye "eritropoietin hormonu" adını koymuştur. Hormon, böbrekler tarafından salgılanarak kana verilmekte ve daha sonra idrarla dışarıya atılmaktadır. Gen mühendisliğinin sunduğu yeni yöntem ve teknolojilerle bu proteine ait gen, yapay olarak elde edilerek bakteriye üretilmiştir. Günümüzde bolca elde edilebilen bu hormonun fizyolojik işlevlerinin büyük ölçüde gün ışığına çıkarıldığını müjdeleyebiliriz.

GELECEK İÇİN ÇOK SEY VADEDİYOR

Hepimiz biliriz, böbreklerinin bir bölümü çalışmayan insanlar, diyaliz cihazı ile zaman zaman kanlarını temizletirler. Bu zorunludur, çünkü or-

ada hormonların etkisiyle aktifleşen nötrofiller, oksijenli kuvvetli zehir bileşikleri oluşturarak hastalık etmenini yok ederler.

Vücutun savunma sisteminde görevli akyuvar hücrelerinin, bu arada bağdok ve damar içi duvarını oluşturan hücrelerin salgılanıkları bu hormonlara tip diliinde "CSF hormonları" adı verilmektedir. Bugüne dekin lökositlerin salgılanığı saptanın değişik CSF hormonları dört grupta toplanmaktadır: Bunlar GM-CSF hormonları (granulosit makrofaj-CSF hormonları), G-CSF hormonları (granulosit-CSF hormonları), M-CSF hormonları (makrofaj-CSF hormonları) ve Multi-CSF hormonlar (IL-3) dır. Tüm bu hormonlar, vücutun hastalık etmenleriyle karşı karşıya kaldığı durumlarda devreye girerek savunma sistemine güç kazandırırlar. Bir başka deyişle CSF hormonları vücutun direncini artırarak hastalık etmenlerini etkisiz duruma getirirler.

Günümüzde böylesi direnç kazanma yöntemleri sınırlıdır. Bunların başında özel aşılar ve iyi beslenme koşulları sayılabilir. Ancak hemen belirtelim, bunları yeterli sayamayız. Nitekim savunma sisteminin üst basamaklarında görev yapan T-lenfositlerin son derece azaldığı AIDS vakalarında ya da kemik iliğindeki patolojik durumlar nedeniyle kanda yerine lökositin bulunmadığı durumlarda vücutun savunma siste-

mi felce uğramaktadır. Çünkü bu gibi durumlarda makrofaj hücrelerinin hastalık etmenleriyle karşılaşlığında verdiği sinyaller komuta merkezlerine (yani T-lenfositlere) ulaşamamakta ve hastalık etmeni vücutta tahrıbatını kolaylıkla yapabilmektedir.

SAVAŞSIZ, SÖMÜRÜSÜZ VE HASTALIKSIZ BİR DÜNYA...

Yapılan çalışmalar, vücutta değişik CSF hormonları verildiğinde kandaki lökosit sayısının arttığını göstermektedir. Bu ise açıkça vücutta direnç kazandırmak demektir. Demek ki gelecekte, sağlıklı insanlara da bu hormonlardan vererek her tür hastalık etmenine karşı dirençli insanlar meydana getirmek olaklı olabilir. Düş gümüzung biraz işletirsek bugün yalnızca kan depolamakta görevli kan bankalarının gelecekte "kan üreten bankalar" durumuna geleceğini pekala düşünebiliriz.

Bundan elli yıl kadar önce, antibiyotiklerin bulunduğu tıp alanında "devrim" olarak nitelenmişti. O halde bugün de yeni bir devrinin eşiğinde olduğumuzu söylesek inanın abartmış olmayız. Dünyanın önemli araştırma merkezlerinde çalışmalar bütün hızıyla sürüyor. Bizse ancak olabitemeni aktarmakla yetinebiliyoruz. Eh... ne yapalım, bu da birşey... □

SERVER TANİLLİ

Yüzyılların
gerceği
ve
mirası

İNSANLIK TARİHİNE
GİRİŞ

Cilt IV
XVIII. Yüzyıl

*
Fransa'da
XVIII. yüzyılda
sosyal
düsüncenin
 Gelişimi

(V. VOLGUİNE'den Çeviri)

*
Fransız
devrimi

(A. SOBOUL'dan Çeviri)

STAV

Siyasal ve Kültürel Dergi

ÖZGÜR gelecek

Sizleri emekçilerin birliği - halkların kardeşliği temelinde
"Özgür Gelecek İmecesi"ne çağrıyor!

1. Sayı Aralık 88'de Çıkıyor.
Dağıtım: GAMEDA

Meşrutiyet Cad. No: 17/19 Tel: 118 22 96 Kızılay-Ankara

YAKINDA
KİTAPÇILARDA

Yerel Yönetimlere Doğru

Ömer Kuleli

Büyümenin sınırlarını artık çevre sorunları çiziyor. Bu nedenle yerel yöneticiler çevrecilerle birlikte mühendisleri, ekonomistleri, plancıları yeni kent yönetim modelleri oluşturmaya zorluyorlar. Kent-devletlerin yeniden doğuşunu mu yaşayacağız acaba?

GEÇMİŞTEN BU YANA KENTLER

Tarihten biliriz, Efes, İskenderiye, Atina ve Truva birer kent devletti. Küçük bir nüfusla dar sınırlar içinde bir devletin tüm işlevlerini yerine getirecek biçimde örgütlenmişlerdi. Üretim, tüketim, ekonomi, adalet, savunma, sağlık, eğitim vb. alt ve üst yapıların hepsini bu devletlerde görmek olağandır. Daha sonra yayılmacılık politikası insan egosunu dürtü ve gerisini biliyorsunuz.. Ancak 2000'li yılara doğru insanlar var olan devlet örgütlenmesine ciddi eleştiriler getirmeye başladılar. Büyüyen örgüt hantallaşmış ve kendisini oluşturan küçük yerleşim birimlerinin isteklerine kulaklarını tıkamıştı. Yol, su, elektrik, okul isteyen her kent artık derdini anlatmak için taaa başkente gitmek, orada korukunç bir bürokrasi canavarı ile uğraşmak zorunda. Genellikle de yavaş ve başarısız bir savaş bu. Üstelik öncelikler nedense hep büyük kentlere veriliyor, gerçek gereksinim sahipleri seslerini duyurmakta zorluk çekiyorlar. Seslerini duyan olsa bu kez kentlilerine uzanan el çok yavaş, çok kısa... Umutsuz kentliler ve köylüler kendi sorunlarını çözmek için yeni yöntemler arayışı içindeler.

KENTLER KENDİLERİNİ YENİDEN TANIMLIYOR

Günümüzde hemen tüm kentler

yaşamak için çok uzaklardaki kaynaklara bağlı. Düşünün İstanbul'a elektrik Keban'dan, kömür Soma'dan, petrol İzmit'ten (S. Arabistan'dan), mandalın Mersin'den, buğday Konya'dan geliyor. Bu ulaşım yollarındaki ya da kaynaklarındaki tüm krizler tamamen İstanbul valisinin ya da belediye başkanının denetimi dışında. Gine İstanbul'daki tüm fabrikalar çok uzak yerlerden gelen hammaddeleri işleyerek üretim yapıyorlar. İstanbul'un durumu Paris, Hong Kong, Viyana gibi tüm kentler için aynı, hatta daha büyük ölçeklerde. Ama bu durum pek çok küçük kent için de geçerli. Uzak yörenler bağı olarak yaşamanın maliyeti de giderek artıyor. Sinop'ta kilo-su X lira olan hamsi İstanbul'da 6X lira, Antalya'da Y lira olan elma İstanbul'da 10Y lira, Keban'dan gelen elektriğin % 30-40'i yollardan yitiriliyor, bir şiese birayı İzmir'den İstanbul'a, oradan da boş şiseyi tekrar İzmir'e taşımın maliyeti biranın kendisinden daha çok!... Çağımızın kent plancıları işte bu uzağa bağlı yaşamdan kurtulmayı amaçlıyorlar. **Kentler artık birer "Ekolojik devlet" olarak düşünüyor.** Bu yeni tanımlamada günde-

YEREL EKONOMİ YA DA "KÜÇÜK GÜZELDİR"

Bu bağlamda E. Schumacher'in öncülüğünü yaptığı "uygun teknoloji" önem kazanmaktadır. Ye-

neğin ulusal bankaların o yöre halkın dan topladıkları mevduattan kazanılan paranın gine o yörede harcanmasıdır. Kendine yeterli olmaya çalışan bu kapalı devrede para ve mallar sürekli bir geri döngü içindedir. Ticari kuruluşlar yalnızca üretikleri mal ya da hizmetlere bakarak değil yerel ekonominde katkıları açısından değerlendirilirler.

Yeni kentler kendi kapalı devrelerinden dışarıya giden her türlü mal, para ve işgücüne önlenmesi gereklili bir sizinti olarak baktılar. Ulusal ya da uluslararası düzeydeki bankacılık çalışmaları yeni kent-devletlerin en çok eleştirdikleri bir üst türü. Çünkü çeşitli yörenlerden toplanan mevduatlar genellikle o banka için kârlı, fakat o yöre halkına yararı olmayan, uzak bir yöredeki yatırıma yönelikiliyor. Üretim yapılan tercihli yörede katma değer yükseltirken kaynak sağlayan yörenler ise görece fakirleşiyorlar. O halde yerel ekonomiler ancak küçük, yerel bankacılık kalkındırabilir. Bunlar alındıklarını hemen aynı yöreye geri verirler ve orada bir artı değerin oluşumuna katkıda bulunurlar. Burada da öncelik yakın çevrenin şimdide dek ihmali edilmiş olan kaynaklarının değerlendirilmesidir. Örneğin çöplerin gübreye, tarımsal atıkların alkole, hurda demirin küçük bir tesiste çeliğe, hurda kağıdın kitabı dönüştürülmesidir, evlerde sıcak suyun güneş enerjisi ile üretilmesidir, kanalizasyon sularını temizlerken üretilen metan gazının tekrar kentin gaz şebekesine geri verilmesidir.

rel girdilerle, o yörenin sosyal yaşam düzenini bozmadan yapılan üretim insan-doğa ilişkilerinin bozulmadan sürdürülmesi için gereklidir. Küçük ölçüde üretim hiç te sanıldığı gibi pahalı değildir. Schumacher'in verdiği güzel bir örneği burada özetleyelim: Schumacher 1972'de Zambiya'yı gezerek büyük bir ekonomik krizle karşılaştı.

Üreticiler yumurtalarını pazara ulaştıramıyorlardı. Nedeni ise piyasada yumurta kartonu (viyol) bulunması idi. Kartonları yapan Hollanda firmasında grev vardı.. Hollandalı fabrika müdürüne Zambiya'da **yılda bir milyon karton üreten fabrika kurmasını önerdi Schumacher.** Müdür kendi fabrikasının **ayda en az bir milyon üretmek üzere kurulduğunu**, daha düşük kapasitenin ekonomik olmadığını bildirdi. Schumacher Zambiya'ya döndü, yumurta üretim bölgelerini inceledi ve yılda 350.000 karton kapasitesi üç ayrı bölgese fabrikanın kurulması gerektiğini belirledi; çalışmaya başladı. Bir buçuk yıl sonra tamamen yerli girdilerle çalışıp ithal malı kartonla aynı fiyatta karton üreten fabrikalar çalışmaya başlamışlardır. Schumacher endüstri mühendislerine niçin daha önce bu ölçüde bir fabrika kurmadıklarını sordduğunda aldığı yanıt şaşırtıcı idi: "Kimse daha önce bizden böyle bir şey istemedi ki!".

Küçük ölçüdeki yerel üretimlerin o yöre halkına daha pahalıya mal olacağı savi doğru değildir. Evet, üretim maliyeti daha yüksek olabilir ama son satış fiyatı içindeki üretim maliyetinin payını bir düşünün. Fabrika çıkış fiyatı 100 TL olan bir malın tüketiciye satış fiyatı toptancı tüccar kârı nakliye, sigorta, perakende kârı derken en az % 50 artar, son tüketiciye 150 TL'na satılır bu mal. Hele bu mal meyve, sebze, et, balık, süt gibi çabuk bozulan bir mala ilk ve son fiyatlar arasında % 300-500 gibi korkunç farklar vardır, yüksek teknoloji ürünü mallarda satış fiyatı ve üretim maliyeti arasındaki fark daha da büyütür, işte yeni kentleri planlayanlar hem aradaki farkı azaltmayı, hem de bu farkı (**katma değeri**) o kent içinde tutmak istemektedirler.

KENT DEVLETTE ENERJİ POLİTİKASI

1900 yılında bir Amerikan elektrik

1980'de ise bir santral 3.000.000 eve elektrik sağlıyordu. 1982'de bir kW-saat enerji yerine ulaşmak için 300 km seyahat ediyor. Amerikalılar ödedikleri elektrik faturasının ancak 1/3'üne eşdeğer elektrik tüketiyorlar, kalan 2/3'ü kayıplar, alt yapılar, vergi, sigorta vb. için ödüyorlardı. Bu gün yapımı en az on yıl süren bir santral yerine küçük santrallar kurmak, buların artık isılarından ev, sera, fabrika ısıtma/calıstırmaya yöneliyorlar. Normal bir santral kullandığı yakıtın enerjisinin % 30-50'ni elektriğe çevirir, kalan % 70-50'i çevreye yitirilir. İşte yitirilen bu ısı buhar ya da sıcak su olarak çok değerlidir, santralın hemen yakınında ısıtma amacıyla kullanılabılır, böylece genel enerji verimi % 80'e kadar artırılabilir. Tek koşul santral ile tüketicilerin birbirine yakın olmasıdır. Kent-devleti savunan-

Kentler artık birer "Ekolojik devlet" olarak düşünüyor. Bu yeni tanımlamada görülen amaç "yerel olanaklarla kendi kendine yetme". Kenti kapalı bir devre olarak tanımlayan çevre bilimciye göre bir sürecin atıkları bir diğerinin hammaddesi dir.

reye dönüştürülerek tekrar toprağa verilecektir. Başka bir deyişle insan dışkıları ve atıkları tekrar kendi besin zinciri içine geri döndürülecektir.

Kent-devletlerin en önemli enerji politikalarından biri de tasarruftur. Evlerde güneş enerjisi ile ısıtma ve soğutma, daha iyi yalıtm, daha çok toplu taşıma, daha küçük otomobiller, daha verimli elektrikli ev aletleri, iyi denetlenen bir aydınlatma sistemi (odada kimse yokken, yolda otomobil yokken kendiliğinden sönen lambalar) gibi mevcut kaynakların tasarrufuna yönelik her teknik gelişme bu yeni enerji politikasının ögeleridir.

YEREL GELİŞMEYE KARŞI VAR OLAN ENELLER

Şimdiki durumda büyük enerji santralları, büyük bankalar, büyük fabrikalar, büyük devlet örgütleri ile yürüyor. Van'daki Ali, Seylan'daki Raja da Gezira'daki Ahmad için bu büyükler çok uzakta, adeta erişilemez noktalarda. Bu örgütlerle yaklaşması, hele hele onların yönetiminde söz sahibi olması uzak bir düş... Belediye meclisi seçimlerinde oy kullanan Hans, Maria ve Ayşe için de durum pek farklı değil. Onlar oy kullanabilenler ama kaynakların dağıtımını politikasının saptanmasında hiç bir etkileri yok. Ama Toros'lardaki bir küçük Türkmen aşireti ya da İsviçre'nin küçük bir Alp kantonu kendilerini ilgilendiren her konuda toplanıp karar verme yeteneğine sahip. Bu küçük yerel örgütlerle bu insanlar hür oldukları farkındalar, hem karar verici, hem de uygulayıcı durumundalar. Yani hem sorumlulukları, hem de yetkilileri var. Oysa ne kapitalist, ne de sosyalist toplumda yetki ve sorumluluk kolay kolay aynı adama/orgütte bulunamıyor. İşte kent-devletler bu mevcut devlet yapılarına karşı insanların doğal çevresi ile uyum içinde yaşayacağı küçük, özyönetimli kentlerden bir federasyon geliştirmek peşindeler. Kavram pozitif, ama güzel ama "büyük"lerin direnişi de doğal olarak o ölçüde büyük. Şimdilik ABD, İsviçre ve Çin H.C.'nde örnekleri görülen kent-devletler bakalım 2000'li yıllara doğru artacak mı, yoksa Orwell'in o meşhur "Büyük Birader"ı utku kazanıp var olanlardan çok daha merkezi, otoriter devletini kurup ezecek mi insanlığı?...

Karadeniz'de Bulunan Varillerden Doğan Kirlenme ve Düşündürükleri

Av. Özden N. Sav

Ağustos başından bu yana, Karadeniz kıyılara vuran, kimyasal atık dolu variller, "çevre" sorunlarını gündeme getirdi. Türkiye böylesi bir tehlikeyi önlemek için ne yapabilirdi, bundan sonra neler yapabilir? Soruların yanıtını, Uluslararası Hukuk kuralları ışığında araştırmadan önce, sorunu yaratılan olayları gözden geçirelim.

OLAY

İlk kez varillere 4 Ağustos'ta Samsun, Ordu ve Sinop kıyılarda rastlandı.¹¹ Eylül ayına gelindiğinde Sinop'un İnceburun (150-200 m.) açıklarında deniz dibinde (20 kulaç derinlikte) zincirden bir kafes içinde 100 kadar zehirli kimyasal variller rastlandı.¹² Artık variller İstanbul Boğazı'nın Karadeniz çıkışına 15 Km. uzaklığındaki Riva Deresi yakınında da görülebiliyordu geçen ay içinde¹³. Bugün varillerin sayısı toplam 500'ü aşmış durumda (Samsun'da 171, Rize-Şile arasında 342 varil)¹⁴.

Giderek anlaşıldı ki, söz konusu variller gerçekte 1987 Nisan'ından bu yana Karadeniz kıyılara vurmaktalar; dış yapıları yıpranmış metal variller, yaklaşık bir buçuk yıldır deniz dibinde yatmaktadır ve deniz ekolojisini, dolayısıyla da insan sağlığını uzunca bir süredir tehlikeyle karşı karşıya bırakmaktadır¹⁵.

İlgili merkezi otorate Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü, varillerin içindeki maddeleri analiz ettirerek sonuçlarını 26 Ağustos'da kamuoyuna duyurdu. Ortaya, en az, düşük orandaki radyasyon kadar tehlikeli bir durumun söz konusu olduğu çıktı. Variller insan ve çevre sağlığını zararlı, sekiz tür kimyasal atık içeriyorlar. Kanserojen olup, insan sinir sistemi, böbrek, karaciğer, akiçer ve derisi üzerinde olumsuz etkileri bulunan bu maddelerin bir kısmının üretim ve kullanımı, dünyada zaten yasaklanmış bulunuyor. Varillerin içeriği:

- 1) D.D.T. ve türevleri
- 2) Benzenin klorlu türevleri
- 3) Toluen
- 4) Etil asetat
- 5) Benzoik asit
- 6) Metil siklo pentanon
- 7) Trimetil benzol

8) Kaynama derecesi yüksek organik paramotik hidrokarbon bileşimleri, indirilmiş kömür ve çimento, boyacı artığı lif karışımı, tekstil artığı maddeler.¹⁶

Kısa süre içinde, zehirli kimyasal artıkların kaynağıının merkezi Milano'da bulunan İtalyan kimya üreticileri firması "Jelly Wax" olduğu ve toplam 12 bin varilden oluşan iki bin yüz ton sanayi artığı zehirli kimyasal maddeleri denize boşaltırmak amacıyla çeşitli armatörlerle anlaşmış olduğu Zanoobia olayı dolayısıyla ortaya çıktı.¹⁷ Anlaşıldığı kadariyla zehirli artık dolu variller İtalya'dan yüklenmediğinden, daha sonra açık denizde başka gemilere transfer edilmiş. Böylece Linx, Mariki, Zanoobia, Boustany ve Karin-B Akdeniz'i kirleten gemiler listesinin başında yer almışlar.

Variller olayında Türkiye'nin zarar gördüğü kirlenmeye neden olan eylem "dumping" (yani suya "batırma") veya deniz dibine "indirme" dir. "Batırma", bir gemiden, uçaktan veya arama platformundan, bilinci klarak, donanımının normal çalışmasından doğrudan doğuya veya dolaylı- kaynaklanan artıklar arasındaki, salt denizde boşaltım amacıyla o araca yüklenmiş bulunan atık veya diğer maddelerin denize boşaltılmasını ifade eder. "Batırma", o halde, iki aşamalı bir eylemdir: Karada başlar, denizde tamamlanır. "Batırma"nın kontrolünde uluslararası düzenlemeler üç devleti yetkili görürler: (1) Kıyı Devleti, (2,5, Bayrak Devleti ve (3) Liman Devleti.¹⁸

İtalya liman devletidir, yani yükün gemiye yükleniği veya eylemin başladığı yer devletidir. İtalyan hükümeti, özellikle Zanoobia olayının hemen ardından, bir yandan gerekli savcılık soruşturmasını başlatırken, diğer yandan da bir iç yasal düzenleme yaparak, ileriye dönük ilk önlemleri almış oldu. Böylece İtalya'da kaynaklanan sanayi artıklarının ülke dışına çıkıştı yasaklandı.¹⁹

Türkiye kıyıları "batırma"nın zararlı sonuçlarından etkilenen kıyı devletidir.

SORUNUN GERÇEK BOYUTLARI

Karadeniz'de variller kıyıya vuradırsın, öte yanda "Petersberg" adlı gemi radyasyonlu yükünü Türk limanlarına boşaltmak amacıyla yine Karadeniz'de seyrediyordu. Tüm bu kirlilik olayları kamuoyunun ilgisini tirmandırmışken Riva'da ölüsü bulunan bir yunus, Karadeniz'in bonkör sularının yitmeye yüz tuttuğunu ortaya çıkardı. Ortak varlığımız Karadeniz'in deniz çevresinin korunması için artık uluslararası, etkin bir girişimin gerekliliğini gündeme getirdi. Bir yanda kimyasal atık dolu variller Karadeniz insanların varlık kaynağını turizm ve balıkçılığı olumsuz yönde etkilerken,²⁰ öte yanda varillerin sağlığa zararlı etkilerinin önlenebileceği, kimyasal artıkların sizinti ve buharlaşma yoluyla yayılamayacağı, yanın tehlikesinden de uzak, beton tabanlı mezar'lar aranıyor. Türkiye kendini,

Kirlenme sınır tanımaz

uzun süredir görmezden geldiği "çevre sorunları"nın tüm boyutlarıyla karşı karşıya buldu, hem de pek donanımsız olduğu bir anda. Kuşkusuz, kirlenmenin gerçek anlamda önlenmesi ancak kirletmeye veya az kirleten teknolojinin kullanımıyla ve çöplerin geri kazanımı (re-cycling) ile olası. Ancak, variller örneği karşımıza kaynağını kontrol edemeyeceğimiz bir kirliliği çıkarıyor. Kisacası, çevrelerin yineledikleri bir deyim, canlı bir biçimde kanıtlanmış oluyor: "Kirlenme sınır tanımaz". Denizin bir alanında kirlenme gelgit ile veya akıntılarla başka bir yerine taşınır. Hatta insan yapısı sınırları tanımsızın bir ülkedeki kirlenme kaynağı sonuçlarını diğer ülkelerde de duyurur.

Kirlenmenin önlenmesi ve kontrollünde etkin önlemler ulusal sınırların ötesinde, uluslararası işbirliği ile alınabilir. Hele de coğrafi sınırları belli, dünyanın diğer denizlerinden az çok izole olmuş, kendine özgü kimyasal, fiziksel ve ekolojik yapısı olan bir yarı-kapalı deniz olan Karadeniz'de. Karadeniz'e sahildar devletler, tíkpi UNEP'nin Bölgesel Denizler Programına dahil olan on bölgelerinde (ki Akdeniz bunlardan ilkidir) olduğu gibi, zaman içinde ek protokollerle geliştirilecek, temel bir "şemsîye" anlasma kabul edebilirler, ortak denizimizin korunması amacıyla.

Böyle bir bölgesel işbirliği şimdilik yalnızca Türkiye ve S.S.C.B. düzeyinde olabilir.

de ve başlangıç aşamasında görünüyor. Bölgesel spesifik bir düzenlemenin yokluğunda, Türkiye benzer bir tehlikeyi önlemek için neler yapabilir? Soruna yürütlükteki uluslararası hukuk kuralları açısından bakmak yerinde olacaktır.

ULUSLARARASI GELENEK HUKUKU

Uluslararası gelenek hukuku, denizi bölgelere ayıracak üzerindeki hak ve yetkileri incelemesi nedeniyle kirlenme sorunlarını etkin biçimde düzenlemeye elverişli değildir. Ancak, denizlerin tüm kullanım biçimlerini kapsayacak biçimde hazırlanan 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konvensyonu (UNCLOS III) ise henüz yürürlüğe girmemiştir. Kaldı ki, Türkiye zaten bu Konvensiyona taraf olmayacağı beyan etmiş bulunuyor.

1958 Cenevre Konvensyonları, Deniz Hukuku alanında Uluslararası Gelenek Hukuku kurallarını kodifiye ederler. Bu konvensyonlar ışığında, deniz alanlarındaki "batırma"yı önleme yetkilerini görelim.

a) Karasuları ve iç sular: Bu sulara, kıyı devletinin mutlak egemenlik hakları vardır. Batırmayı önlemeye, boşaltım için belli yer göstermeye olduğu gibi, vatandaşlarını ve mal varlıklarını korumak için iç hukuk düzenlemeleri de yapmaya ve uygulanmaya tam yetkilidir, kıyı devleti. Ek olarak, kendi limanlarından taşınacak atıkları da kontrol edebilir ve iç hukukunu hem yabancı, hem yerli gemilerine uygulayabilir.

1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Konvensyonu'na göre, kıyı devleti yabancı gemilerin "zararsız geçiş"ine izin vermek zorundadır. Ancak geçiş "zararsız" olmalıdır, yani kıyı devletinin barış, düzen ve güvenliğini tehdit etmemelidir. Bu şartlarda, batırma potansiyeli gösteren veya şüphesi uyandıran bir geçişin zararsız olamayacağı, ve kıyı devletince önleneneceği ileri sürülmüştür.²¹

b) Bitişik Bölge: 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Konvensyonuna göre, bu sulara açık denizin bir parçası olmaya devam ederler. Bu nedenle, söz konusu bitişik bölge kuralları, kıyı devletinin burada yapacağı herhangi bir müdahale karasularındaki hijyenini bozabilecek nitelikte bir eyleme karşı yapılmış olsun.

c) Açık Denizler: Açık Denizlerde özgürlük kuralıdır, hiçbir devlet bu sulara müdahale edemez. 1958 Cenevre Açık Deniz Konvensyonu ayrı bir durum olarak, ancak kıyı devletinin kıyı sahanlığı karasularının ötesinde, açık denizde altına uzuyorsa, bu kıyı sahanlığı üzerindeki egemen haklarını ihlal edecek bir batırma



karışma hakkı tanımıstır, kıyı devleti içindir.¹⁵¹

Ancak kuşkusuz, açık denizlerdeki özgürlük mutlak değildir. Diğerlerinin çıkarlarına zarar vermeyecek biçimde "gerekli saygı" sınırları çerçevesinde olmalıdır. Açık denizlerdeki kullanım özgürlüğü yalnızca uluslararası gelenek veya spesifik yazılı anlaşma kurallarına aykırı olduğunda tümüyle yasadışı sayılacaktır.¹⁵²

ULUSLARARASI ANLAŞMALAR

Tehlikeli atıkların batırılması söz konusu olduğunda, bölgesel nitelikteki 1972 Oslo ve global nitelikli 1972 Londra "Dumping Konvansiyonları ile evrensel bir deniz hukuku konvensiyonu olan 1982 UNCLOS III Konvansiyonu dikkate alınmalı. Ancak böylesi spesifik uluslararası anlaşmalar yalnızca onlara taraf olan devletleri bağlar, ve yalnızca onlar için haklar ve yükümlülükler doğurur.¹⁵³ Türkiye ise 1982 UNCLOS Konvansiyonuna taraf olmadığı gibi, yalnızca Akdeniz'i düzenleyen Barcelona Konvensiyonu dışında bir 'Dumping' Konvansiyonu'na da taraf değildir.

O halde, Türkiye Karadeniz'de ne tür örelmeler alabilir?

(1) Söz konusu variller olayında 1972 yılında Stockholm'de toplanan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (UNCHE), katılan devletleri bağlayıcı bir anlaşma yerine, konsensus ile kabul edilen bir "Çevre Deklarasyonu" ile sonuçlanmıştır. Bu declarasyon, günümüz Uluslararası Çevre Hukuku'nun temelini oluşturur. Stockholm Deklarasyonu'nun 7. Prensibi, Devletlerin, denizlerin, insan sağlığı için tehlige yaratılabilecek, yarayan varlıklar ve deniz canlılarını zarar verebilecek, denizin yasal kullanımlarına veya kovaly黠klarına müdahale edebilecek maddelele kirletilmesini önlemek için yeterli adımları atmalarını öngörür. Bu temel ilke sonrası yıllarda pek çok uluslararası düzenlemeye yön vermiş ve zaman içinde geliştirilmiştir. Yine Stockholm Deklarasyonu'nun 21. Prensibi, bir Devletin egemenliği veya kontrolü altında yapılan eylemlerden dolayı, kendi ulusal sınırları ötesinde çevreye zarar gelmesi halinde uluslararası sorumluluğunun doğacağı yolundadır. Uluslararası mahkeme kararlarının (Lac Lanoux; Corfu Channel ve Trail Smelter kararları)

da ışığında,¹⁵⁴ Türkiye, zararının tazminini Uluslararası Yargı Organı (ICJ) önünde arayabilir. Böyle bir olasılıkla, liman devletinin (İtalya) sorumlu tutulabilmesi için gerekli kanıtları ve zararının maddi boyutlarını somutlaşdırması gerekir Türkiye'nin.

(2) Bundan sonra benzer bir durumda, Karadeniz'de atıklarını atan geminin, bu sulara Akdeniz'den geldiği düşünülecek olursa, Türkiye'nin konumu açısından da alabileceğinin önemli önlemlerin olduğu gözlemlenebilir: Türk karasularından zararsız geçiş hakkını kullanan ve atık yüklü olma olasılığı bulunan taşıtları, bu temel haklarını haksız yere ihlal etmeksiz, kontrol etmeye, izlemeye ve açık denizde yapılmış bile olsa, kendi kıyal-

1982 UNCLOS Konvansiyonu'nun 195. Maddesi, devletlerin, deniz çevresinin kirlenmesini öner, azaltır ve kontrol ederken, bir yandan da kirlenme zararı veya tehlikesinin doğrudan veya dolaylı olarak bir bölgeden başka bir bölgeye taşınmasına veya kirlenmenin biçim değiştirimesine neden olmamalarını öngörür. Kısacası, bir deniz çevresini korumak için kirliliğe neden olan kaynak kurutulmaya çalışılsın. Yoksa onun biçimini veya yerini değiştirmek bir çözüm sayılmaz. Akdeniz'i korumak yükümü altına giren Akdeniz ülkeleri, atıklarını komşu denizlere de taşımamalı, taşıyamamalı. Söz konusu 195. Madde'ye benzer bir madde neden Barcelona Konvensiyonu'nda da yer almaz?

- (1) İlk korku radyasyon olasılığıyla duyuldu. "Korkunc Gerçek", CUMHURİYET-İzmir, 26 Ağustos 1988, Sa. 1, s. 1-4.
- (2) M. Özşahin-D. Aktas, "Ve Zehir Karadeniz'in Dibinde", HÜRRİYET 15 Eylül 1988, Sa. 3, s. 1-3, MİLLETİYET, 15 Eylül 1988, Sa. 3, s. 1.
- (3) A. Ozdalga-M. Buber, "Variller İstanbul'da", MİLLETİYET 6 Eylül 1988, Sa. 1 ve Sa. 11 s. 2.
- (4) CUMHURİYET 15 Ekim 1988, Sa. 12, s. 8.
- (5) HÜRRİYET 6 Eylül 1988, Sa. 3, s. 1-3.
- (6) "Korkunc Gerçek", ibid. not 1. CUMHURİYET 26 Ağustos 1988, Sa. 1, s. 5.
- (7) HÜRRİYET 4 Eylül 1988, Sa. 1, s. 1.
- (8) 1982 UNCLOS III Konvansiyonu maddesi 1(5); 1972 London Dumping Convention art. 1.
- (9) 1972 Oslo Convention for the Prevention of Marine Pollution by Dumping from Ships and Aircraft; Art. 15(1) of 1972 London Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter.
- (10) HÜRRİYET 4 Eylül 1988, Sa. 1, s. 1.
- (11) G. Önal, "Karadenizi Varile Aldırış Etmiyor", CUMHURİYET 15 Eylül 1988, Sa. 12, s. 2; "Karadeniz Turizm Zehirlendi", CUMHURİYET 26 Ağustos 1988, Sa. 12, s. 1.
- (12) "Variller İçin Mezar Aranıyor", CUMHURİYET 27 Ağustos 1988, Sa. 12, s. 1-2.
- (13) TIMAGENIS, INTERNATIONAL CONTROL OF MARINE POLLUTION (1980), p. 115, s. 1-2.
- (14) 1958 Geneva Convention on the Territorial Sea and Contiguous Zone art. 24.
- (15) 1958 Geneva Convention on the High Seas art. 2(2) on exclusive rights and art. 5(7) on control measures.
- (16) G. SWARZENBERGER and E. D. BROWN, MANUAL OF INTERNATIONAL LAW (1976) p. 109-110.
- (17) 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties, art. 26 and 34.
- (18) G. Handi, "State Liability for Accidental Transnational Damage by Private Persons", 74 A.J.I.L. 525-65 (1980).

**Amaç
'aydınlanma'dır**

**amaç aydınlanmadır...
amaç birlikte daha güzele ulaşmadır...**

Bilim ve Sanat Kitapları/Yarın Yayınları, Amaç Yayınlarıyla birleşerek, Amaç adı altında yayın yaşamını sürdürmeyi kararlaştırdı. Bulunan 46 kitabıyla, duruşmaları süren toplatılmış 2 kitabıyla 70 kitaplık bir toplama ulaştı.

Şimdi de, birlikte daha güzel, daha güçlü yayıncılık çabasına okurlarının omuz vermesini bekliyor.

İstiyor ki, bir kitap, bir kitap daha diyerek yeni kitapların basılmasına okurları temelden destek versin.

İstiyor ki, söylelikle daha nitelikli, daha çoğalmış bir kitaplığı okurlarına sunabilsin.

bir kitap, bir kitap daha...

BULUNAN KİTAPLARIMIZ

TÜRKİYE

Sorgu, Haydar Kutlu-Nihat Sargin /6500 lira
Behice Boran, Son Nefesine Kadar/2000 lira
Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz, Server Tanilli/2500 lira
Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz, Server Tanilli/toplatıldı
Barış Derneği Davası, Sorgular/4000 lira
Görülmüşdür, Hapisaneden Mektuplar/2750 lira
Yazılıar-Konuşmalar, Haydar Kutlu/toplatıldı
Öğrenci Kıyımı, Selim Demirci/750 lira
Öğrenci Dernekleri, Serdar Can/750 lira
Yük Çıkmazı, Güney Dinc/2300 lira
SBKP 19. Konferansı Belgeleri, 4850 lira

POLİTİKA

Konuşmalar-Makaleler, Mihail Gorbaçov/4850 lira
Yenilenme ve Kadro Politikası, Gorbaçov/1850 lira
Nükleer Silahsızlanma ve Barış, Gorbaçov/1300 lira
Ekim ve Perestroika, Devrim Sürüyor, Gorbaçov/1600 lira
Ekonominin Kökü Yenilenmesi, Gorbaçov/1600 lira
Tüm Yönlerele Perestroika, Aziz Çalışlar/3150 lira
Palmiro Togliatti-Yaşamı Savaşı/5700 lira
Soyyetler ve Ortadoğu/2300 lira
Siyonizm ve Filistin Trajedisi/1850 lira
El Salvador'da Devrim/2300 lira
Güney Afrika Cumhuriyeti, Gürhan Uçkan/4850 lira
Çağdaş Sendikaya Evet, Krasucki/3650 lira
Dünya Sendikalar Federasyonu/4400 lira
Kadınların Özgürlüğü, Aleksandra Kollontay/2300 lira
Marksizm ve Feminizm, J. Naiman/2200 lira
Politik Göçmenler, A. Abakay/4400 lira

Haydi; bir kitap, bir kitap daha...

Kasım, aralık, ocak ayları boyunca yaynevinden doğrudan ya da postayla bütün kitaplar 1/3 indirimle alınabilir. Bunun için İstanbul'daki okurların yaynevine gelmeleri, İstanbul dışında oturanlarinsa, almak istedikleri kitapların toplam fiyatının 2/3'ünü postapul olarak ya da havaleyle yaynevine göndermeleri, istek listelerini ve eğer havale göndermişlerse bir nüshasını mektupla yaynevine iletmeleri yeterlidir.

Adresimiz: Amaç Yayınları, Çatalçeşme Sk. 15/1 Cağaloğlu, İstanbul (İstanbul içindeki okurlarımız için, yaynevimiz Cağaloğlu'nda Türkiye gazetesi merkezinin yanındadır.)

BİLİM

Kim Korkar Matematikten, Nazif Tepedelenlioğlu/2300 lira
Nükleer Tehlike, Haluk Gerger/2700 lira
Asimov Açıklıyor, Cev. Aykut Göker/4100 lira
Irk ve İrkçılık Düşüncesi, Alâeddin Şenel/3200 lira
Topluluk ve Birey, A. Petrovski, 2 cilt/6500 lira
Felsefe Tarihinin Sorunları, Oizerman/7000 lira
Felsefe Nedir?/3500 lira
Kapitalizm Nedir?/yeniden basılıyor
Ekonomi Politik Nedir? /4800 lira
Diyalektik Materyalizm Nedir?/4800 lira

SANAT

Nâzım Hikmet, Sanat Edebiyat Üstüne, Haz. Aziz Çalışlar/6500 lira
Sabahattin Ali, Asım Bezirci/5000 lira
Nâzım Hikmet-Orhan Kemal Dostluğu, Kemal Süker/2900 lira
Edebiyat Bilimi, Pospelov, Cev. Yılmaz Onay/4800 lira
Edebiyat Barış Özgürlük-Lotus Ödülleri, Haz. Aziz Çalışlar/6500 lira
İki Oyun, (iyatro) Schneider-Gorki, Cev. Yılmaz Onay/2600 lira
Güneyde Söylesiler, (roman) M. Traba, Cev. Gürhan Uçkan/3800 lira
Saul Stainberg-Sanati, Çizgileri (karikatür)/3000 lira
İdeolojik, Hatay Dumlupinar (karikatür)/750 lira
İçerden Dışarıya Sevgilerle, (karikatür) 2500 lira
Cevahir Kalbiyle Dolunay, Halim Yazıcı (şair)/1500 lira
Günlerimiz, Yağmur Atsız (şair)/1500 lira
Yolculuk, Şükür Erbaş (şair)/1500 lira
Yine de Gülmüşeyrek, Nihat Behram (şair)/3850 lira
Dingin ve Kuşkusuz, Kemal Durmaz (şair)/1500 lira
Acının Dar Açısı, Nail Koç (şair)/1500 lira



Türkiye'nin birikimleri, Türkiye'nin değerleri

BİLİM ve SANAT CİLTLERİ

8. cilt çıktı

1. Cilt (1-12)	Tükendi
2. Cilt (13-24)	Tükendi
3. Cilt (25-36)	13.000 TL.
4. Cilt (37-48)	13.000 TL.
5. Cilt (49-60)	13.000 TL.
6. Cilt (61-72)	13.000 TL.
7. Cilt (73-84)	13.000 TL.
8. Cilt (85-94)	13.000 TL.

Not: 1. Cilt için iki, 2. Cilt için bir
sayımız eksik (3, 4, 15). Bu eksik
sayıların fotokopi giderini karşılamaları
koşuluyla isteyenlere 1. ve 2. ciltler özel
olarak yaptırılır.

Tüm cilt kapakları mevcuttur. Diziniyle birlikte her biri 4.000 TL'dir

Bilim ve Sanat Ciltlerini ve Cilt kapaklarını
a) Ödemeli olarak,
b) Aşağıdaki hesap numaralarımızdan birine ederini yatırarak,
c) Posta pulu göndererek isteyebilirsiniz.

Posta Çek No: 12526-1 (Yurtçi için)

Yurtdışı için Ciltler 30 DM, Cilt kapakları 10 DM'dir.

Banka Hesap Numaralarımız: (Döviz)

BİLSAN A.Ş:

Akbank Kızılay Şubesi/ANKARA Hesap No: 6778

İş Bankası Kızılay Şubesi Hesap No: 6701-1935

Adres: G.M.K Bulvarı Onur İş Hanı
7. Kat No: 170 Kızılay-Ankara
Tel: 125 52 02